

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI**

NAMANGAN MUHANDISLIK - TEXNOLOGIYA INSTITUTI

**«TABIIV TOLALARNI DASTLABKI ISHLASH
TEXNOLOGIYASI» KAFEDRASI**

**«PATENTSHUNOSLIK, LITSENIYALASH VA
SERTIFIKATLASHTIRISH»**

FANIDAN TAYYORLANGAN

O'QUV - USLUBIY MAJMUA

NAMANGAN – 2021

O'quv-uslubiy majmua O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining 2017 yil 1-martdagi 107-buyrug'iga muvofiq ishlab chiqilgan.

Tuzuvchilar:

Sarimsakov A. - "Metrologiya, standartlashtirish va sifatni boshqarish" kafedrasida dotsenti, PhD

Taqrizchilar:

R.M. Muradov - NamMTI, "Tabiiy tolalarni dastlabki ishlash texnologiyasi" kafedrasida professori, texnika fanlari doktori.

A. Bobomatov - NamMQI, PhD., dotsent A. Bobomatov,

Ushbu o'quv-uslubiy majmua Namangan muhandislik-texnologiya instituti Kengashining 2021 yil 28-avgustdagi №1-sonli bayoni bilan tasdiqlangan.

MUNDARIJA

№	Bo'lim	Sahifa
1.	O'quv materiallar	4
	<i>1.1 Ma'ruza mashg'ulotlari materiallari.....</i>	4
	<i>1.2 Amaliy mashg'ulotlari materiallari.....</i>	45
2.	Mustaqil ta'lim mashg'ulotlari	77
3.	Glossoriy	80
4.	Ilovalar	83
	<i>4.1 Ta'lim texnologiyalari</i>	88
	<i>4.2 Nazorat savollari.....</i>	90
	<i>4.3 Tarqatma materilalar.....</i>	93

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

НАМАНГАН МУҲАНДИСЛИК – ТЕХНОЛОГИЯ ИНСТИТУТИ

**«ТАБИЙ ТОЛАЛАРНИ ДАСТЛАБКИ ИШЛАШ
ТЕХНОЛОГИЯСИ» КАФЕДРАСИ**

**ПАТЕНТШУНОСЛИК, ЛИЦЕНЗИЯЛАШ ВА
СЕРТИФИКАТЛАШТИРИШ**

фанидан магистратура талабалари учун

МАЪРУЗАЛАР МАТНИ

Наманган-2021

МУНДАРИЖА

№	Фан мавзуларининг номи	Бетлар
1	Патентшунослик, лицензиялаш ва сертификатлаштириш фанининг моҳияти, унинг мақсади ва вазифалари	
2	Ўзбекистон Республикасида интеллектуал мулк объектларини ҳимоялаш соҳасидаги қонунчилик	
3	Ихтиро ва намуналарни халқаро патентлаш	
4	Муаллифлик ҳуқуқи ва турдош ҳуқуқлар	
5	Ихтиролар	
6	Фойдали модель	
7	Саноат намуналари	
8	Товар белгиларини рўйхатга олиш	
9	Патент ахбороти	
10	Патент кооперация (РСТ) шартнома тартиби	

1-майруза

Патентшунослик, лицензиялаш ва сертификатлаштириш фанининг моҳияти, унинг мақсади ва вазифалари

Режа

1. Патентшунослик, лицензиялаш ва сертификатлаштириш фанининг моҳияти, унинг мақсади ва вазифалари. Интеллектуал мулк ҳуқуқи ва жамиятнинг ривожланиши.

2. Интеллектуал мулк объектлари (ИМО) ни таснифлаш. Асосий тушунча ва атамалар.

3. Интеллектуал мулк объектларини муҳофазалаш тамойиллари.

1. Одамзот ўз табиатига кўра жисмоний жиҳатдан энг мукамал мавжудод эмас, лекин инсонда энг кучли имтиёз – унинг интеллекти мавжуд.

Интеллект – инсонни ҳайвонат дунёсидан ажратиб турадиган асосий белги бўлиб ривожланишни сифат жиҳатидан янги поғонага кўтаради. Интеллект сўзи лотинча **интеллестус** сўзидан келиб чиққан бўлиб [1], инсон ақли, онги, фикрлаш қобилиятини билдиради. Инсон ҳаётининг мақсади – энг яхши нарсаларга интилишдир. Ибтидоий тузумдан, яъни илк меҳнат қуроллари яратилгандан бошлаб инсон ҳар доим ўзининг турмуш тарзини яхшилаш, ўз ижодий салоҳиятини ошириш йўлларини тинимсиз излаб келган. Шунинг учун ҳам қадим замонлардан инсоният жамиятида биринчи олимлар, ихтирочилар, рассомлар ва мусикачилар пайдо бўлган. Улар инсонлар ҳаёти ва турмушини энгиллаштирувчи асбоб-ускуналар ихтиро қилишган, чорвачилик ва қишлоқ хўжалигини ўзлаштириб, атроф муҳитдан ҳимояланиш учун уйлар қуришган, юкларни ташиш воситаларини ўйлаб топиб, дэнгиздан сузиш учун кемасозлик билан шуғулланишган ва бу билан техник, иқтисодий ва маданий тараққиётни таъминлаб келишган.

Интеллектуал фаолият инсоният жамияти ривожланишининг асосий сабабидир. Интеллектуал фаолиятнинг энг муҳим турлари фан, санъат ва техник ижодиёт, халқлар ва миллатлар, давлат ва тсивилизатсиялар ривожининг доимий йўлдошидир.

Инсоният жамияти ўз бошидан қулдорлик, феодализм, капитализм, сотсиализмни кечирди. ХХИ асрнинг бошида, асосий ривожлантирувчи кучи рақобат бўлган бозор иқтисодий тизим эканлиги тан олинди.

Ҳамма вақт ҳам рақобат курашида ким интеллектуал имкониятлар ва интеллектуал фаолият натижаларидан унумли фойдалана олса фақат ўша муваффақиятга эришиши мумкин.

Бундан шундай мантиқий хулоса чиқадики, инсоннинг билим олиш, ихтиро қилишга табиий интилиши ва ижоди маҳсулидан иқтисодий самара олиниши бир-бирига мос келгандагина у ўзининг ижодий салоҳиятидан оқилна

фойдалана олади, шу боис доимий изланишдан манфаатдор бўлади.

Фақат мулк эгасигина ўз мулкидан юқори даражада самарали ва оқилона фойдаланиб, уни бошқара олади. Бундай иқтисодий рағбатлантиришнинг энг мақбул усули шундан иборатки, инсон ўз интеллектуал салоҳияти натижаларига мулкчилик ҳуқуқига эга бўлиши, яъни интеллектуал мулкка эгалик қилиши керак. Зеро ундан бошқа ҳеч ким бу натижаларга хўжайинлик қила олмасин. Фақат унинг ўзигина интеллектуал ижоди натижаларидан ўз истагича фойдаланиш ва бошқа шахсларга сотиш борасида мутлоқ ҳуқуққа эга бўлади [2].

Шу ерда биз ҳозирги вақтда жаҳондаги энг муҳим тушунчалардан бири ҳисобланган интеллектуал мулк тушунчасига дуч келамиз. Хўш интеллектуал мулкнинг ўзи нима ва уни қандай ўлчаш мумкин?

Энг аввало интеллектуал мулк интеллектуал фаолият натижасидир. Барча интеллектуал фаолият ҳам интеллектуал мулк бўла олмаслиги аниқ. Инсон фикрлайди, унинг хаёлида беҳисоб ғоялар, лойиҳалар туғилади, лекин уларнинг ҳаммаси ҳам ҳаётда амалга ошмай қолиб кетади. Фақат бошқалар томонидан объектив равишда қабул қилинадиган, яъни ўзининг муайян чегараларига эга бўлган ғоя ва фикрларгина мулк бўла олиши равшандир.

Интеллектуал фаолиятнинг кейинчалик қандайдир бирор-бир объектив (моддий) шаклда ифодалана оладиган натижаларигина интеллектуал мулк бўлади деб айтиш мумкин.

Бунда иқтисодий ривожланишдан манфаатдор давлатнинг асосий вазифаси ҳар бир кишининг ўз интеллектуал мулкига эгалик қилиш ва ундан фойдаланиш ҳуқуқи ишончли муҳофазаланадиган тизимни таъминлашдан иборат.

Интеллектуал мулкнинг ўзига хос хусусияти ўз эгаларига фойда келтиришдан иборат, демак, мулк эгаларининг ўз мулкига мутлоқ ҳуқуқи муҳофазаланган ҳолдагина бутун жамият фойдасига хизмат қила олади. Хулоса шуки, интеллектуал мулк ҳуқуқларига риоя қилмасдан туриб ХХИ асрда илмий - техниканинг ривожланишига кэнг йўл очиб бўлмайди.

Лекин интеллектуал мулк ҳуқуқларига риоя этиш билан масала охиригача ҳал бўлмайди. Жаҳонда ноҳалол рақобат кураши тобора авж олиб бораётгани кузатилмоқда. Ҳар бир давлат ноҳалол рақобат курашнинг олдини олиш учун қандай механизмларни ишга солиши керак? Тарихдан маълумки энг ишончли механизм бу ҳуқуқ бўлиши мумкин, зотан айнан ҳуқуқий механизмлар интеллектуал мулкни муҳофазалашга ишончли ва маданий ёндашувни таъминлайди.

Лекин давлат томонидан кафолатланадиган ишончли муҳофаза бу масаланинг бир томони холос. Халқимизнинг доно ибораси бор - “ҳолва деган билан оғиз чучимади”. Унинг муҳим таркибий қисми муайян кишиларнинг ўз ҳуқуқларини билиши ва бу ҳуқуқлардан амалиётда фойдалана олишидир.

Бугунги кунда Ўзбекистоннинг иқтисодий ривожланиши учун исталган касбдаги ҳар бир ижодкор киши келажакда ўзининг интеллектуал мулкидан самарали фойдаланиш йўллари аниқ тасаввур этиши жуда муҳимдир.

2. Интеллектуал фаолият одатда жуда кўп қиррали бўлиб кэнг миқёсда

ўзгариб туриши мумкин. Фан, санъат, техник ижодиёт – буларнинг барчаси интеллектуал меҳнат турларидир.

Бутунжаҳон интеллектуал мулк ташкилоти (БИМТ) куйидагиларни ҳақли равишда ўзининг шиори деб эълон қилди: Инсоният даҳоси жами санъат асарлари ва ихтироларнинг манбаидир. Бу асарлар инсонга муносиб ҳаёт кафолатидир. Барча турдаги санъат асарлари ва ихтироларни ишончли ҳимоялаш ҳар бир давлатнинг бурчидир.

Интеллектуал мулк объектларини кўриб чиқар эканмиз, шуни қайд этиш мумкинки, интеллектуал мулкда объектларнинг икки гуруҳи алоҳида ажралиб туради: санъат билан боғлиқ бадий асарлар ва санъат тармоғи – хусусан янги буюмлар, товарлар ва технологияларни ишлаб чиқиш ва бозорга таклиф этиш билан боғлиқ объектлар.

Айнан ана шу вазиятлар XX асрда жаҳонда умум қабул қилинган халқаро ҳуқуқий стандартлар шаклланишига олиб келди, шунга мувофиқ интеллектуал мулк ўз ичига икки асосий ҳуқуқлар соҳасини олади [3]:

- муаллифлик ва турдош ҳуқуқлар, унга мувофиқ илмий, адабий, мусиқий, бадий, фотография ва аудиовизуал асарларга ҳуқуқлар, шунингдек фонограмма ишлаб чиқарувчилар ва ижрочилар, эфир ва кабел эшиттиришлари ташкилотларининг ҳуқуқлари ҳимоя қилинади;

- саноат мулки, у ихтиролар, фойдали моделлар, саноат намуналари, шунингдек товар белгилари ва хизмат кўрсатиш белгилари, товарларнинг келиб чиқиш жойи, фирма номларига ҳуқуқларни ўз ичига олади.

Санаб ўтилган барча муайян ҳуқуқий муҳофаза объектлари, хусусан, бадий асарлар ва санъат турлари, ихтиролар, товар белгилари, ЭҲМ учун дастурлар ва ҳоказолар интеллектуал мулк объектлари деб аталади [4].

Муаллифлик ҳуқуқи адабиёт, фан ва санъат асарлари ўзининг аниқ ифодасини топган шаклни муҳофаза қилади. Бундай ифодалаш шакли сўз, тимсоллари, мусиқа, сурат, уч ўлчовли предметлар ёки бундай шаклларнинг комбинатсияси (масалан, кинофилм ёки театр постановкаси, опера) бўлиши мумкин. Муаллифлик ҳуқуқлари асарларнинг исталган турини махсус рухсатсиз (муаллиф розилигисиз) нусха кўчириш, кўпайтириш ва бошқа усулда қайта тиклашдан муҳофазалайди [5].

Саноат мулки, муаллифлик ҳуқуқидан фарқли равишда бевосита ғояни, хусусан буюмнинг турли шаклларда кўп марта қайта ишлатилиши мумкин бўлган техник, бадий ва бошқа моҳиятларни муҳофаза қилади.

Патент давлат номидан саноат мулки объектига бериладиган ва муайян ҳудудда муайян вақт оралиғида амал қиладиган муҳофаза ҳужжатидир.

3. Ҳуқуқнинг ривожланиш тарихи бевосита давлат тарихи билан боғлиқ. Ҳуқуқ иқтисодий базис ва унинг асосида жамиятнинг маданий ривожланиши демакдир ва бундан бошқа нарса бўлиши мумкин эмас деб таърифлаш мумкин [1].

Ҳуқуқ, хусусан ҳуқуқий тизим муайян ижтимоий муносабатлардан бошланадиган айрим меъёрлардан ташкил топади.

Ҳуқуқ меъёри айрим шахслар, ташкилотлар, давлат органлари ва

ҳоказоларнинг ўзаро муносабатларини тартибга солувчи қоидалардир. Фақат давлат бутун мамлакат миқёсида ижтимоий муносабатларнинг ҳуқуқий тартибини таъминлаб бериши мумкин.

Ҳуқуқ тизими ўз ичига турли ҳуқуқ соҳаларини қамраб олади, улар ўз навбатида кичик соҳа ва институтларга бўлинади. Ҳуқуқий тартибга солиш предмети бўйича бирлаштирилган ҳуқуқий меъёрларнинг алоҳида гуруҳи ҳуқуқ соҳасидир. Ҳуқуқнинг ҳар бир соҳасига уни тартибга солиш предметининг хусусиятларидан келиб чиқадиган ҳуқуқий тартибга солишнинг ўзига мос услуби ҳосдир.

Интеллектуал мулк ҳуқуқи ёки интеллектуал мулк фуқаролик ҳуқуқининг кичик соҳасидир. Патент ҳуқуқи ва фуқаро муносабатлари иштирокчиликларини индивидуаллаштириш воситаларини муҳофазалаш, шунингдек ноанъанавий объектларни муҳофазалашдан иборат бўлган муаллифлик ҳуқуқи ва саноат мулки шу кичик соҳанинг институтларидир.

Патент ҳуқуқи. У дастлаб феодализмнинг сўнги даврларида феодал жамият негизда хўжалик юритишнинг капиталистик усули вужудга келиб, ривожлана бошлаши билан юзага келди. Патент ҳуқуқи – ишлаб чиқаришнинг капиталистик усули устун келиши ва ҳокимиятнинг буржуазия қўлига ўтиши натижасида шаклланди [2].

Хўжалик юритишнинг капиталистик усулига ўтиш билан сифат жиҳатидан янги вазият юзага келди. Унга зарур моддий-техника базасини яратиш саноат инқилоби тусини олди. Европа ХВИ асрнинг ўрталарида Буюк саноат инқилоби даврини бошдан кечирди ва у патент ҳуқуқи юзага келиши учун иқтисодий шарт-шароит яратди.

Бу инқилобнинг асосий босқичларидан бири қўл мануфаактурасидан кўплаб ихтиролардан фойдаланишга асосланган машиналар ишлаб чиқаришга ўтиш бўлди.

Капитализмда иш қуроллари ва ишлаб чиқариш воситаларига хусусий мулкчилик типи бўйича ихтироларни ўзлаштиришга эҳтиёж юзага келди.

Маълумки, ихтироларни яратиш ва ишлаб чиқаришга жорий этиш ҳар доим дастлабки сармоя сарфлашни талаб этади. Лекин ҳеч бир тадбиркор ўзи сарфлаган маблағдан фойда олишга улгурмай туриб рақобатчилар худди шу ихтиродан нусха олиб унинг тажрибасидан фойдалана бошламасликларига кафолат олмасдан туриб бундай сармояларни хавф-хатарга қўя олмайди. Айнан ана шу объектив омил сабабли ихтиролардан фойдаланишда ундан етарли даражада узоқ муддат фойдаланиш ва рақобат курашида ютиб чиқиш имконини берадиган монополия зурур бўлиб қолди.

Бундай монополияни яратиш учун юридик восита – патент европада феодал жамиятидан буён маълум эди [3].

Феодализмда патентдан турли мол-мулк эгалари ва қирол ўз хазинаси фойдасига даромад манбаларини мустаҳкамлаш воситаси сифатида кэнг фойдаланар эди. Феодал патент тизими капитализм ривожланиши учун тўсик эди, чунки қирол кўплаб патент бериш йўли билан исталган нарсадан фойдаланишга яккахокимлик (монопол) ҳуқуқни ўзи хоҳлаганча белгилай оларди. Буржуазия табиийки, бундай ҳолатга, хусусан феодал монополиялар ва

ихтироларга монополиялар жорий этишга қарши фаол кураша бошлади. Бунда иқтисодиёт ихтироларга монополиялар феодалнинг марҳамати билан эмас, балки мунтазам, яъни қонунда белгиланган қоидалар бўйича берилиши талаб қилинарди.

Патент ҳуқуқини ҳимоялаш соҳасидаги илк қадамлар Англияда қўйилди [4]. Мамлакатда феодалларга тегишли имтиёзлар тизимини патент ҳуқуқига айлантириш жараёни ХВИИ асрда бошланди. АҚШ Англиядан кейин ихтироларни муҳофазалаш қабул қилинган мамлакат бўлди. европанинг бошқа мамлакатларида патент қонунлари нисбатан кечроқ қабул қилинди.

Миллий патент тизимларини иккита гуруҳга бўлиш мумкин. Биринчи гуруҳни патент тизимини “континентал ҳуқуқ” тамойили белгилаб берадиган мамлакатлар ташкил этади. Иккинчи гуруҳини миллий ҳуқуқларига Англия ҳуқуқи таъсир ўтказган мамлакатлар ташкил этади.

Англия ҳуқуқининг континентал ҳуқуқдан асосий фарқи шундаки, қонунлар билан бирга суд жараёнлари (претседентлари) ҳам ҳуқуқ манбалар ҳисобланади. Бундай ҳолат ҳуқуқда муайян ишлар бўйича кучга кирган ва ушбу ҳолатга мос бўлган қонун меъёрларини изоҳлаб берадиган суд қарорлари бошқа судлар шу каби ишларни кўрган вақтда қўлланиш учун мажбурий намуна бўлиб қолади.

Ҳар икки йўналишдан ташқари миллий патент тизимларини шартли равишда тўрт асосий: герман, роман, инглиз ва америка гуруҳига бўлиш мумкин, улар патент ҳуқуқининг асосий тизимлари ҳисобланади.

Патент ҳуқуқи ҳамма вақт иқтисодий муносабатлар билан белгиланади, чунки у жамият иқтисодий ривожланишининг зарур омили ҳисобланади.

2-майруза

Ўзбекистон Республикасида интеллектуал мулк объектларини ҳимоялаш соҳасидаги қонунчилик

Режа

1. Патент ҳуқуқининг ривожланиш тарихи. ИМО ни муҳофазалаш соҳасида Ўзбекистон қонунчилиги. Алоҳида ҳуқуқлар.
2. Муҳофаза ҳужжатларининг турлари. Муҳофаза муддатлари.
3. Интеллектуал мулк объектларини муҳофазалаш соҳасида халқаро кооператсия

1. Мамлакатимизнинг асосий қонуни Ўзбекистон Республикаси Конституциясидир. Конституция Ўзбекистон қонунчилигини ишлаб чиқишнинг асосий қоидаларини белгилаб беради. Бизнинг интеллектуал мулк объектларини ҳуқуқий муҳофазалаш соҳасида амалдаги қонунчилигимиз бевосита мулкка эгалик ва илмий-техник ижодиёт эркинлиги ҳуқуқлари акс этган Конституциянинг ИХ бўлими 36 - ва 42 - моддаларидан келиб чиққан ҳолда ишлаб чиқилган.

Интеллектуал мулк объектларини яратиш, муҳофазалаш ва фойдаланиш

билан боғлиқ ҳуқуқий муносабатлар фуқаролик ҳуқуқи соҳаси ҳисобланади ва Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик кодекси билан тартибга солинади.

Ўзбекистонда интеллектуал мулк ҳуқуқларини муҳофазалаш билан боғлиқ масалаларни тартибга солувчи қуйидаги қонунлар амал қилади:

1996 йил 30 августда қабул қилинган “Муаллифлик ҳуқуқлари ва турдош ҳуқуқлар тўғрисида”ги қонун;

1994 йил 6 майда қабул қилинган ва 1997 йил 26 декабрда ўзгартирилган “Ихтиролар, фойдали моделлар ва саноат намуналари тўғрисида”ги қонун;

1993 йил 7 майда қабул қилинган ва 1997 йил 26 декабрда ўзгартирилган “Товар белгилари ва хизмат кўрсатиш белгилари тўғрисида”ги қонун;

1994 йил 6 майда қабул қилинган “ЕҲМ ва маълумотлар базалари учун дастурларни ҳуқуқий муҳофазалаш тўғрисида”ги қонун;

1996 йил 30 августда қабул қилинган “Селекция ютуқлари тўғрисида”ги қонун;

2001 йил 12 майда қабул қилинган “Интеграл микрочизмалар топологиясини ҳуқуқий муҳофазалаш тўғрисида”ги қонунлардир.

Ўзбекистон Республикаси қонунларига мувофиқ давлатимизда интеллектуал мулк соҳасида ваколатли қуйидаги ташкилотлар фаолият кўрсатади:

Муаллифлик ҳуқуқларини ҳимоялаш соҳасидаги масалаларни тартибга солувчи Муаллифилик ҳуқуқлари бўйича агентлик;

Ўзбекистон Республикаси Давлат патент идораси, унинг вазифаси саноат мулки объектларини муҳофазалаш соҳасида ягона давлат сиёсатини амалга оширишдан иборат.

Муаллифга шунингдек муаллифлик номи ҳуқуқи ҳам берилган бўлиб, унга мувофиқ муаллиф ўз объектига ўзининг номи ёки бошқа номни бериши ҳуқуқига эга.

Интеллектуал мулк объектларига мулк ҳуқуқлар фуқаро ёки юридик шахснинг шу объектга алоҳида ҳуқуқларидир. Фақат алоҳида ҳуқуқлар эгаси интеллектуал мулк объектдан бошқа шахслар фойдаланишига рухсат бериши ёки ман қилиши мумкин.

Алоҳида ҳуқуқлар фақат қонунда кўзда тутилган ҳолларда ва фақат интеллектуал мулк объектларидан меъёрида фойдаланишга ҳамда унинг эгасининг қонуний манфаатларига зарар етказилмаган тақдирдагина чекланиши мумкин.

Алоҳида ҳуқуқлар қуйидаги ҳолларда чекланиши мумкин:

- Ўзбекистонда муҳофаза қилинадиган ихтиро, фойдали моделлар, саноат намуналари таркибидаги қурилмаларни бошқа давлат, Париж конвенцияси иштирокчисининг транспорт воситасида, бу транспорт воситаси вақтинча ёки тасодифан Ўзбекистон Республикаси ҳудудида бўлганда қўлланиш, бунда бу қурилмалар фақат шу восита эҳтиёжлари учунгина фойдаланилиши шарт;

- Таркибида патентланган объектлар бўлган воситалар устида илмий тадқиқот ёки тажрибалар ўтказиш;

- Табиий офатлар, ҳалокатлар, эпидемиялар ва бошқа фавқулодда

ҳолларда таркибида патентланган объектлар бўлган воситаларни қўлланиш. Вазирлар Маҳкамаси миллий хавфсизлик манфаатлари йўлида патентланган объектлардан фойдаланиш тўғрисида патент эгасининг розилигини олмасдан туриб қарор қабул қилади, лекин бундай ҳолларда объектдан фойдаланилгани учун унга тегишли товон тўланади;

- Таркибида патентланган объектлар бўлган воситаларни, агар бу воситалар қонуний йўл билан хўжалик айланмасига киритилган бўлса, қўлланиш (масалан, патент эгасининг ўзи ёки унинг литсензияси бўйича)

- Воситаларни ҳеч қандай даромад олмасдан шахсий мақсадларда қўлланиш;

- Дорихоналарда шифокор ретсепи бўйича дориларни бир марта таёрлаш.

Ихтирога патент – ихтиронинг устуворлик санасидан бошлаб йигирма йил мобайнида амал қилади, моҳияти бўйича экспертиза ўтказилгандан сўнг берилади;

Ихтирога дастлабки патент (2002 йил октябр ойигача) – дастлабки экспертиза ўтказилгандан сўнг берилади ва устуворлик санасидан бошлаб беш йил мобайнида амал қилади. Талабнома берувчининг моҳияти бўйича экспертиза ўтказиш тўғрисидаги илтимосига кўра патентга айлантирилиши мумкин;

Саноат намунасига патент – моҳияти бўйича экспертиза ўтказилгандан сўнг берилади ва устуворлик санасидан бошлаб 10 йил мобайнида амал қилади, патент эгасининг илтимоси билан амал қилиш муддатини яна беш йилга узайтириш имкониятини сақлаб қолади;

Саноат намунасига дастлабки патент (2002 йил октябр ойигача)– Дастлабки экспертиза ўтказилгандан сўнг берилади ва устуворлик санасидан бошлаб беш йил мобайнида амал қилади. Дастлабки патент эгаси илтимосига кўра патентга айлантирилиши мумкин.

Фойдали моделга патент – дастлабки экспертиза ўтказилгандан сўнг берилади ва устуворлик санасидан бошлаб беш йил мобайнида амал қилади ва талабнома берувчининг илтимосига кўра яна уч йилга узайтирилиши мумкин.

Товар белгисига гувоҳнома - экспертиза ўтказилгандан сўнг берилади ва устуворлик санасидан бошлаб 10 йил мобайнида амал қилади ва ҳар сафар 10 йилга узайтириш имкониятини сақлаб қолади.

Агар объект патентга лаёқатлилик мезонларига мос бўлса, у тегишлича ихтиро, фойдали модел, саноат намунаси деб тан олинади. Қонунга мувофиқ кўрсатилган объектлар учун қуйидаги мезонлар белгиланган:

- *Ихтиролар учун – унинг янгилиги, ихтиро даражаси ва саноатда қўлланиши;*

- *Фойдали модел учун – унинг янгилиги ва саноатда қўлланилиши;*

- *Саноат намунаси учун – унинг янгилиги, ўзига хослиги ва саноатда қўлланилиши.*

Патент экспертизасини ўтказиш вақтида фойдаланиладиган энг муҳим тушунча *техника даражаси* тушунчасидир. **Техника даражаси** ўз ичига ихтиронинг устуворлик санасигача жаҳонда барча учун маълум бўлган ва барча фойдаланиладиган маълумотларни олади.

Дастлабки экспертизанинг моҳият жиҳатидан экспертизадан фарқи энг

аввало шундаки, дастлабки экспертиза вақтида талабнома берилган объектнинг (ихтиро, фойдали модел) маҳаллий янгилик талабларига мувофиқлиги текширилади, яъни *патент экспертлари* фақат Ўзбекистондаги мавжуд патент ҳужжатларини текширадилар, моҳият жиҳатидан экспертизада эса объектнинг жаҳон техника даражасига мувофиқлиги текширилади. Патент идораси маълумотлар расмий равишда чоп этилгандан сўнг уч ой ўтгач патент эгасига (ёки товар белгиси эгасига) муҳофаза ҳужжати, тегишлича патент ёки гувоҳнома беради. Патент ёки гувоҳнома Ўзбекистон Республикаси номидан берилади ва Патент идораси раҳбари томонидан имзоланади. Шуни қайд этиб ўтиш керакки, ҳамма вақт битта объектга фақат битта муҳофаза ҳужжати (патент ёки гувоҳнома) берилади. Агар патент эгаси бир нечта бўлса (масалан, икки фирма ёки икки ҳаммуаллиф) улар битта патент оладилар.

Қайд этиб ўтамизки, кейинчалик патент эгаси патентни кучда сақлаб туриш учун мунтазам равишда бож тўлаб туришлари шарт, бож тўламаслик муҳофаза ҳужжатининг амал қилиши тўхташига олиб келиши мумкин. *Патент қўидаги ҳолларда ҳам амал қилишдан тўхтатилиши мумкин:*

- патентнинг амал қилиш муддати тугагач;
- патент, дастлабки патент ёки товар белгисининг ҳақиқий эмаслиги учинчи томоннинг даво аризаси билан суд орқали тасдиқланганда;
- патент эгасининг Патент идорасига берган аризаси асосида.

Агар патент ёки гувоҳноманинг амал қилиши муддатидан илгари тўхтатилса, бу ҳақидаги маълумот Патент идорасининг “Расмий ахборотнома” бюллетенида чоп этилади. Ўзбекистон қонунчилиги бўйича хориж фуқаролари ва юридик шахслари бевосита талабнома бериш ҳуқуқига эга эмас. *Улар патент олиш ва уни кучда сақлаб туриш учун ишларини Ўзбекистоннинг патент бўйича ишончли вакиллари орқали юритишлари мумкин.*

3. Бугунги кунда жаҳондаги ҳар бир мамлакат ўзи алоҳида яшай олмайди. Халқаро савдо, инвеститсияларнинг бир давлатдан иккинчисига ўтиши, қўшма корхоналарнинг фаолият кўрсатиши ва ҳамкорликнинг бошқа шакллари аллақачон жаҳон иқтисодиётининг ажралмас омили бўлиб қолди [5].

Бундан ташқари йил сайин жаҳонда иқтисодий интегратсия жараёнларининг кучайиб бориши кузатилмоқда.

Рақобат кураши шароитида фақат ишлаб чиқаришнинг яхшиланган усуллари қўлланиш ёки техник-иқтисодий ва истеъмол (шу жумладан ташқи кўриниши ва савдо имиджи) хусусиятлари яхшиланган товарларни яратиш йўли билан қўшимча фойда олиш мумкин.

Шу муносабат билан интеллектуал мулк объектлари, хусусан уларнинг асосий хусусияти – қўшимча фойда “келтирувчи” сифатидаги роли тобора ошиб бормоқда. Бугунги кунда янги интеллектуал мулк объектларини яратиш, уларни ишончли муҳофазалаш ва самарали фойдаланиш (шу жумладан бу объектларини сотиш) ҳар қандай корхона, фирма, корпоратсия муваффақиятининг ажралмас элементи бўлиб қолмоқда. Табиийки, турли давлатларда интеллектуал мулкни муҳофазалашнинг бир-биридан фарқ қиладиган тартиблари талабнома берувчилар учун ихтироларни патентлаш, товар белгиларини рўйхатга олишни

мураккаблаштирар, бу эса хақаро савдо-сотик иқтисодиётини ривожлантириш йўлида жиддий тўсиқ бўлар эди.

Шунинг учун интеллектуал мулк ҳуқуқлари ривожланишининг бутун тарихи давомида давлатлар интеллектуал мулк объектларини муҳофазалаш масалаларига ёндашувларни бир хиллаштириш йўлларини фаол изламоқда. Бу муаммолар интеллектуал мулк соҳасида халқаро ҳамкорликни зарур қилиб қўйди.

Интеллектуал мулкни муҳофазалаш соҳасидаги халқаро ҳамкорликнинг мақсади турли давлатлар ички қонунчилигининг айрим қоидаларини бир хиллаштириш, интеллектуал мулк соҳасида халқаро стандартлар ва меъёрлар ишлаб чиқиш йўли билан турли мамлакатларда интеллектуал мулк ҳуқуқларини муҳофазалашни энгиллаштириш учун шарт-шароитлар яратишдан иборат [6].

Халқаро муносабатларда ҳуқуқларнинг асосий манбаи халқаро битим, шартномалардир. Халқаро шартнома бу халқаро ҳуқуқ билан тартибга солинадиган давлатлар ўртасидаги келишув бўлиб, унда ўзаро ҳуқуқ ва мажбуриятлар белгилаб берилади.

Интеллектуал мулк соҳасидаги асосий халқаро битимлар Бутунжаҳон интеллектуал мулк ташкилоти (БИМТ) доирасида бирлаштирилади. БИМТ Стокгольмда 1967 йилда имзоланган ва 1970 йилда кучга киритилган конвенция билан таъсис этилган. БИМТ БМТ нинг 16 та ихтисослашган муассасаларидан биридир. БИМТнинг маъмурий вазифаларини бажарадиган Котибияти “БИМТнинг Халқаро бюроси” деб аталади [7].

Саноат мулкни муҳофазалаш бўйича Париж Конвенцияси интеллектуал ҳуқуқлар соҳасидаги биринчи, энг умумий халқаро битим бўлади. Париж Конвенцияси 1883 йилда тузилган. Конвенция ҳозирги вақтда амал қилаётган таҳрири 1979 йилда Стокгольмда қабул қилинган бўлиб, 2000 йил 1 январдаги маълумотларга кўра 162 давлат, шу жумладан 1993 йил 18 августда Конвенцияга аъзо бўлган Ўзбекистон ҳам унинг иштирокчилари ҳисобланади.

Конвенция ихтиро, фойдали модел, товар белгилари, саноат намуналари, фирма номлари, товарларнинг келиб чиқиш жойлари, номлари каби объектларни муҳофазалаш, шунингдек ноҳалол рақобатнинг олдини олишнинг умумий асослари, тамойилларини белгилаб беради. 1970 йилда Вашингтонда тузилган Патент кооператсияси тўғрисидаги шартнома (РСТ) энг муҳим халқаро шартномалардан биридир. РСТ, биринчи навбатда, ихтироларга бир неча мамлакатда муҳофаза олишни осонлаштириш ва арзонлаштиришга йўналтирилган. Шартнома шунингдек ривожланаётган мамлакатлар патент тизимининг иш самарадорлигини ошириш ва бу мамлакатлар аҳолисининг илғор техник ечимлар, ихтиролар тўғрисидаги ахборотлардан фойдаланишини осонлаштириш йўли билан уларнинг иқтисодий ривожланишини рағбатлантиришга хизмат қилади. Ўзбекистон 1993 йилда РСТ аъзоси бўлди.

Ёнди халқаро классификация битимларига ўтамиз. Ихтиролар соҳасида 1971 йилда тузилган Халқаро патент классификацияси тўғрисидаги Страсбург битимининг мақсади патент ҳужжатларини муфассал иерархик индексатсиялаш ва қидиришнинг ягона тизимини яратишдан иборатдир. Бу битим билан Халқаро патент классификация (ХПК) таъсис этилган бўлиб, у техниканинг ҳамма

соҳасини 70000 дан ортиқ кичик рукнлардан иборат саккизта асосий бўлимга ажратади. ХПК турли патент-ахборот тадқиқотлари, патент экспертизасини самарали ўтказиш имконини беради, бу эса патент ахборотини тезкор ва тижорат нуқтаи назаридан қимматли ахборотлар манбаига айлантиради. Ҳозирги вақтда ХПКдан деярли барча давлатлар ва ташкилотлар кэнг фойдаланмоқда. ХПК тўғрисидаги Битим доирасида Иттифоқ тузилган бўлиб, у ўз Ассамблеясига эга. Ассамблея Иттифоқнинг бюджети ва икки йиллик дастурини қабул қилади.

Бутунжаҳон Савдо ташкилоти (БСТ) таъсис этилиши интеллектуал мулк соҳасидаги халқаро кооператсиянинг ривожланишига туртки бўлди. Интеллектуал мулк ҳуқуқлари бўйича энг асосий жиҳатларни бир хиллаштиришга қаратилган энг сўнги йўна-лишлар Интеллектуал мулк ҳуқуқлари бўйича савдо масалалари тўғрисида Битим (ТРИПС) да мужассамлашди. Унинг лойиҳаси 1994 йилда БСТнинг Уругвай раунди давомида таклиф этилган эди. Бугунги кунда ТРИПСга қўшилиш ҳар бир давлатнинг БСТга кириши учун зарур шартдир [8,9].

Албатта, интеллектуал мулкни муҳофазалаш соҳасидаги халқаро

кооператсияни кучайтириш, миллий қонунчиликни уйғунлаштириш давлатлар ва минтақаларнинг индустриал, иқтисодий ва ижтимоий ўсиши йўлида халқаро иқтисодий муносабатларни ривожлантиришда тобора катта аҳамият касб этади.

3-майруза

Ихтиро ва намуналарни халқаро патентлаш

Режа:

1. Халқаро патенттаснифинингмақсади.
2. Халқаро патенттаснифитузилишинингпринтсиплари
3. Алифбо – предметликўрсаткич
4. Тескариҳаволаларкўрсаткичи
5. ХПТтурлитаҳрирларинингбир-биригамосликкўрсаткичлари
6. Патентхужжатларинингбиблиографияси

Халқаро патент таснифининг мақсади ахборотни тезда қидириб топиш ва ишлов бериш имкониятини таъминлаш учун патент хужжатларини тартиблаштириш (тартибга солиш) тизимини яратишдан иборат. Қабул қилинган таснифлаш тизими асосида патент фондларида патент хужжатлари индексатсияланади ва жой-жойига қўйилади, маълумотлар базаларида ахборот қидирилади ва хоказо [5].

ХПТ ташкил этиш тарихи 1951 йилда, европа патент ишлари бўйича кэнгаши томонидан Патент таснифи бўйича кичик комитет ташкил этилган вақтдан бошланган. Бу комитет, бир қатор европа давлатлари ўртасидаги келишувга мувофиқ, ўша вақтда қўлланилаётган ихтироларни таснифлашнинг турли миллий тизимларини унификатсиялаштириш ишларини бошлаган.

1954 йилда ХПТнинг аосий схемаси тузилди. 1966 йилда ХПТнинг кичик грухларгача бўлган аниқликдаги ишланмаси (тўлиқ чизмаси) ни ишлаб чиқиш ишлари тугалланди ва у 1968 йилнинг 1 сентябридан бошлаб кучга кирди. 1971 йилда Халқаро патент таснифи бўйича Страсбург битими тузилди. Ушбу битимнинг иштирокчилари фақат 29 давлатдан иборат бўлса ҳам, аслида жаҳоннинг 70 дан ортиқ мамлакатадаги Патент идоралари, шунингдек минтақавий патент идораси ҳам ХПТ дан фойдаланади. ХПТни доимий равишда қайта кўриб чиқиш ва унинг замон талаблари даражасида бўлишини таъминлаш учун Страсбург битимига мувофиқ экспертлар комитети таъсис этилган бўлиб, битимнинг иштирокчи давлатлар вакиллари унинг аъзоларидир. ХПТ мунтазам равишда ҳар беш йилда бир марта қайта кўриб чиқилади 2000 йилнинг 1 январидан бошлаб *ХПТнинг еттинчи таҳрири* амал қилмоқда.

ХПТ бўйича асосий нашр бу синфлар кўрсаткичи бўлиб, ҳар бири лотин алифбосининг бош ҳарфлари билан белгиланадиган 8 та бўлимдан иборат:

А – Инсоннинг ҳаётини эҳтиёжларини қондириш;

Б – Турли технологик жараёнлар;

С – Кимё ва металлургия;

Д – Тўқимачилик ва қоғоз;

Е – Курилиш;

Ф – Амалий техника; ёритиш ва иситиш; двигателлар ва насослар; қурол ва ўқ дорилар;

Г – Техник физика;

Ҳ – электр.

ХПТнинг ҳар бир бўлими синфларга бўлинади. Синф рамзий ифодасига бўлим индекси ва иккита рақам киради. Ҳар бир синф шунингдек ўз номига эга. Мисол, А – Инсоннинг ҳаётини эҳтиёжларини қондириш бўлими ўз ичига “А 01 Қишлоқ хўжалиги” “А 61 Тиббиёт” ва ҳоказо синфларни олади.

Ўз навбатида синфлар кичик синфларга бўлинади, уларнинг рамзий ифодасига лотин ҳарфи билан белгиланадиган бўлим номи, икки хонали сондан иборат синф белгиси ва кичик синфни билдирувчи лотин ҳарфлари киради. Мисол, “А 01 Қишлоқ хўжалиги” синфи “А 01 Д Ҳосилни йиғиб-териш олиш, ўрим,...” ва ҳоказо кичик синфлардан иборат.

Кичик синфлар ўз ичига гуруҳларни олади. Гуруҳларнинг рамзий белгисига бўлим индекси, синф, кичик синф белгисидан ташқари битта, иккита ёки учта рақамдан иборат ифода киради, бу рақамли ифодадан кейин қия чизик ва иккита нол қўйилади. Мисол, “А 01 Д 46F00 Мевалар, сабзавотлар, хмел ва ҳоказоларни йиғиштириб олиш, дарахт ва буталарни силкитиш қурилмаси”.

Ҳар бир ХПТ гуруҳи биттадан бир нечтагача кичик гуруҳларга эга бўлиши мумкин. Мисол: “А 01 Д 46F08 Пахта терими” ва ҳоказо.

Муайян кичик гуруҳ индекси ва унинг матн билан очиб бериладиган (масалан, индекс Ҳ 10 Ҳ 23F00; унинг моҳияти Тумблер қайта улагичлар) моҳияти ХПТ рукниси деб аталади.

Одатда ХПТ рукни куйидаги тушунчалар тоифасини билдиради:

1. Муҳофаза қилинадиган объектлар, яъни қурилмалар, усуллар, моддалар турларига мувофиқ равишда маҳсулотлар жараёнлар (мисол: “А 01 Д 46F10 Ғўза

кўсагини поядан ажратиш учун пахта териш машиналари”);

2. Фаолият соҳасининг белгиси (мисол: “А 61 Тиббиёт ёки ветеринария”).

Биринчи гуруҳ белгиларидан ХПТнинг барча даражалари учун фойдаланилади. Иккинчи гуруҳ, одатда, иерархиянинг юқори даражаларида (кичик синф ва ундан юқори) уларга қўшилади.

ХПТ иерархик тузилма бўлганлиги сабабли, кичик гуруҳлар ҳам бирига нисбатан бўйсунушида иерархик тузилишга эга. Бунда бир кичик гуруҳнинг ундан юқори гуруҳга бўйсунуш даражасини, хусусан кичик гуруҳ унга нисбатан битта кам нуқтага эга бўлган яқин юқори рукнга бўйсунадиган рукн эканлигини кўрсатади. Бунда рукнлар матни олдидаги нуқта иерархия бўйича каттароқ гуруҳнинг матнини такрорламаслик учун унинг ўрнида қўлланилади. Масалан, Х 01 Ф 1F00 – “Таркибида қаттиқ магнитли кукунсимон металллар ёки қотишмалар бўлган магнитлар ёки магнит жисмлар” рукнининг матни қуйидагича ташкил топади:

Х 01 Ф 1F00 Магнит материали бўйича фарқланадиган магнитлар ёки магнит жисмлар,

1F02. таркибида қаттиқ магнит материаллар,

1F04.. металллар ёки қотишмалар,

1F06... заррачалар шаклида, масалан кукун.

ХПТ рукнлари матнининг ўзига хос муҳим хусусияти объектларни белгилаш учун фақат умум қабул қилинган техник атамалардан эмас, балки уларнинг вазифасини кўрсатадиган атамалардан фойдаланилиши-дир, масалан, ўзиюрар транспорт воситалари (“автомобиллар” ўрнига) ёки иссиқликни изолятсияловчи қобикли идишлар (“термослар” ўрнига). *Бу хусусият патент ҳужжатларининг ҳуқуқий характери, хусусан ихтиро ҳажмини белгилаш талаблари билан боғлиқдир.*

ХПТнинг баъзи бир рукнлари изоҳлар ва ҳаволалар шаклидаги “ички маълумот-қидирув аппарати” билан таъминланади. Бундай ҳаволалар қуйидагича бўлиши мумкин:

1. *Рукн ҳажмининг чекланганлигини кўрсатади.* Мисол: бундай ҳавола у билан белгиланган мавзу шу рукннинг матни билан қамраб олинганлигига қарамай, у таснифлаш тизимининг бошқа жойига киритилишини билдиради.

2. *Бошқа рукнларнинг устунлигини кўрсатади.* “А 42 В 3F02 Баргли ёки майдаланган тамакини намлаш ёки қуритиш (3F12 устунликка эга); А 42 В 3F12 Тамакини буғлаш, ферментлаш ёки ароматлаш”. Бундай ҳавола кўрсатилган бошқа рукн устунликка эгалигини кўрсатади, яъни ихтиро бир вақтнинг ўзида шу икки рукнга тэнг киритиладиган ҳолларда уни шу рукнларнинг бирида – А 42 В 3F12да таснифлаш мақсадга мувофиқлигини билдиради. Бу мисолда буғлаш, намлашнинг бир тури сифатида А 42 В 3F12 рукнида индексатсияланади, тамакини намлашнинг бошқа усуллари эса А 42 В 3F02 рукнида индексатсияланади.

3. ХПТнинг баъзи жойлари ва кичик бўлимларида *охирги мос рукн қоидаси* жорий қилинган. Ихтиронинг техник моҳияти бўйсунуш даражаси тэнг, яъни бир хил миқдордаги нуқталарга эга бўлган икки ёки ундан ортиқ рукн билан қамраб олиннадиган бўлса, бу қоидага мувофиқ ихтиронинг техник моҳияти ушбу

рукнлардан фақат охирги рукнда тавсифланади. Қайд этиб ўтамизки, бу қоида тегишли изоҳлар бўлган ҳоллардагина, қўлланилади. Масалан, А61 К, С07, С08, С10 ва бошқа синфларда.

ХПТдан фойдаланишни энгиллаштириш учун синфлар кўрсатки-чига тўлиқ йўриқнома – ХПТга кириш илова қилинади. Шунингдек ихтиро моҳиятига оид муҳим сўзлар бўйича тегишли индексларни топиш имконини берадиган Алифбо предметли кўрсаткич (АПК) ХПТнинг таркибий қисми ҳисобланади. Фойдаланувчиларга қулайлик яратиш учун ХПТга муҳим атамалар кўрсаткичи (у гуруҳлар рукнлари номидан муҳим атамаларни ажратиб олиш йўли билан яратилган АПК нинг бир вариантыдан иборат), Тескари ҳаволалар кўрсаткичи (масалан, А рукни учун бошқа исталган рукндан А рукнига далиллар келтирилади) ва ХПТ турли таҳрирларининг бир бирига мослик кўрсаткичлари ҳам чиқарилади.

ХПТда йўриқномага мувофиқ ихтироларни индексатсиялашнинг қуйидаги асосий қоидалари қўлланилади:

1. Энг аввало, ихтиронинг техник моҳиятини тўғри белгилаб олиш зарур. Масалан, янги поршен ихтиро қилинган бўлса, ихтиронинг асосий предмети поршеннинг ўзи ёки уни қандайдир қурилмада жойлаштириш учун поршеннинг махсус мосламаси эканлигини аниқлаб олиш зарур;

2. Шундан сўнг ихтиро предмети тегишли қурилмалар синфи (кичик синфи) бўйича индексатсияланади. Агар тўғри келадиган рукн топилмаса, ихтиро умумий предмет синфи (тур – зот, қисм – бутун) бўйича индексатсияланади;

3. Агар талаб этиладиган синф бўлмаса, ихтиро предмети қўлланилиши бўйича индексатсияланади. Масалан, қурилма усулни амалга ошириш воситаси сифатида қаралиши ва тегишлича шу усул синфи бўйича (масалан, сувга ишлов бериш қурилмаси ва ҳоказо) индексатсияланиши мумкин;

4. Агар қўлланиш бўйича синфи бўлмаса, ихтиро предмети якуний маҳсулотни олиш воситаси сифатида қаралиши ва якуний маҳсулот (масалан, ёғоч-қириндили плиталар таёрлаш қурилмаси) синфи бўйича индексатсияланиши мумкин;

5. Бундан ташқари, ихтиро баъзи маҳсулотлардан фойдаланиш (ишлов бериш) воситаси сифатида қаралиши ва шу маҳсулот синфида (масалан, контакт линзаларини дезинфектсиялаш қурилмаси) индексатсияланиши мумкин;

6. Агар тегишли рукнлар топилмаса, ихтиро усулни амалга ошириш ёки якуний маҳсулот олиш учун дастлабки маҳсулот сифатида (масалан, керамика буюмлари ишлаб чиқиш учун таркиб) қаралиши мумкин. Демак, ихтиро ушбу усул ёки якуний маҳсулот синфи бўйича тавсифланади;

7. Ниҳоят, ихтиронинг ўзи якуний маҳсулот бўлиши, демак уни олиш усули бўйича индексатсияланиши мумкин.

Патент ҳужжатларини тизимлаштириш имконини берадиган бошқа муҳим ҳусусият библиография маълумотларининг унификатсиялашган тизими бўлиб, патент ҳужжатлари бу библиография маълумотлари билан таъминланади.

Ҳар бир патент ҳужжати ушбу ҳужжатнинг асосий маълумотларини очиб берувчи библиографик маълумотлар билан таъминланади. Бу библиографик

маълумотларни идентификатсиялаш учун СТ-9 БИМТ Стандартига мувофиқ ИНИД-кодларидан фойдаланилади [6].

Библиографик маълумотларни идентификатсиялаш учун фойдаланиладиган асосий ИНИД-кодлари ва энг зарур маълумотларни келтирамиз:

- (10) Ҳужжатларни идентификатсиялаш,
- (11) Ҳужжат номери,
- (12) Ҳужжат турининг сўзлар билан ифодаланиши,
- (13) СТ-16 БИМТга мувофиқ ҳужжат тури коди,
- (19) Ҳужжатни эълон қилувчи мамлакатни идентификатсиялаш учун, СТ-3 БИМТ коди,
- (20) Миллий рўйхатга олиш тўғрисидаги маълумотлар,
- (21) Талабномани рўйхатга олиш номери,
- (22) Талабнома берилган сана,
- (24) Саноат мулки ҳуқуқи амал қила бошлайдиган сана,
- (25) Талабнома дастлабки марта берилган тил,
- (26) Талабнома эълон қилинган тил,
- (30) Устуворлик маълумотлари,
- (31) Устувор талабнома номери,
- (32) Устуворлик санаси,
- (33) Устуворлик мамлакати,
- (50) Техник ахборот,
- (51) Халқаро патент таснифи,
- (54) Ихтиронинг номи,
- (57) Ихтиро реферати ёки формуласи,
- (58) Патент қидируви,
- (70) Ҳужжатга алоқадор шахсларни идентификатсиялаш,
- (71) Талабнома берувчи (лар) нинг номи (номлари),
- (73) Патент эгасининг номи,
- (74) Патент вакили ёки агентининг номи,
- (75) Ихтирочи, ҳам талабнома берувчи ҳисобланадиган шахс номи,
- (76) Ҳам ихтирочи, ҳам талабнома берувчи ва патент эгаси бўлган шахс номи,
- (98) Талабнома берувчи билан ёзишмалар олиб бориш учун манзил.

4-майруза

Муаллифлик ҳуқуқи ва турдош ҳуқуқлар

Режа:

1. Муаллифлик ҳуқуқи объектлари.
2. Турдош ҳуқуқлар объектлари.
3. Муаллифлик ҳуқуқи объектлари бўлган асарларга мисол.
4. Маълумотлар базалари ва ЭХМ дастурлари учун муаллифлик ҳуқуқи олиш тартиблари ва умумий қоидалар.

Муаллифлик ҳуқуқи объектлари:

- Фан;
- Адабиёт;
- Санъат асарлари

Турдош ҳуқуқлар объектлари:

- Ижролар;
- Фонограммалар;
- Эфир ёки кабель орқали кўрсатув ёхуд эшиттириш берувчи ташкилотларнинг кўрсатувлари ёки эшиттиришлари

Муаллифлик ҳуқуқи объектлари бўлган асарларга мисол

- адабий асарлар (адабий-бадиий, илмий, ўқув, публицистик ва бошқа асарлар);
- драма ва сценарий асарлари;
- матнли ёки матнсиз мусиқа асарлари;
- мусиқали драма асарлари;
- хореография асарлари ва пантомималар;
- аудиовизуал асарлар;
- рангасвир, ҳайкалтарошлик, графика, дизайн асарлари ва тасвирий санъатнинг бошқа асарлари;
- манзарали-амалий ва сахна беазаги санъати асарлари;
- архитектура, шаҳарсозлик ва боғ-парк барпо этиш санъати асарлари;
- фотография асарлари ва фотографияга ўхшаш усулларда яратилган асарлар;
- жўғрофия, геология хариталари ва бошқа хариталар, жўғрофия, топография ва бошқа фанларга тааллуқли тарҳлар, эскизлар ва асарлар;
- барча турдаги ЭХМ учун дастурлар, шу жумладан ҳар қандай дастурлаш тилида ва ҳар қандай шаклда, чунончи бошланғич матн ҳамда объект кодида ифодаланиши мумкин бўлган амалий дастурлар ва операция тизимлари ва бошқа асарлар.

Комп ютерлар ва ахборот технологиялари ҳаётимизнинг барча жабҳаларига жадал суръатларда кириб келмоқда. Бугунги кунда инсон фаолиятининг электрон ҳисоблаш машиналари (ЕХМ)дан фойдаланмайдиган

соҳалари деярли қолмади. Агар 80-йилларнинг ўрталаригача ЭҲМдан фақат фан ва ишлаб чиқариш эҳтиёжлари учун фойдаланилган бўлса, шахсий комп ютерларнинг пайдо бўлиши билан ЭҲМ ларнинг кэнг тарқалиш даври бошланди. Ҳозир ҳеч амалий масалани ЭҲМ сиз ҳал қилиб бўлмайди, фан ва ишлаб чиқариш соҳасидан ташқари, деярли барча корхона ва ташкилотларнинг иш юритиши ЭҲМдан кэнг фойдаланишга асосланган.

Бугунги кунда комп ютер инсонларнинг ўзаро муносабатлари, ахборот билан алмашишининг бош воситасига айланди.

Комп ютер ҳар қандай ишда инсоннинг энг яқин ёрдамчисидир. Лекин комп ютернинг ўзи тўлақонли ёрдамчи эмас. Унинг қандайдир масалани ҳал қилишдаги фойдалилиги тўлалигича у ишлайдиган дастурга боғлиқдир. Дастурий таъминот комп ютернинг *жонидир*.

Ҳар қандай ЭҲМ ни икки қисмга бўлиш мумкин: аппарат-техник (*ҳардваре*) ва дастурий таъминот (*софтваре*).

Дастурий таъминот ёки ЭҲМ учун дастур бу ЭҲМ, унинг тармоқлари ва бошқа комп ютер воситаларининг муайян натижалар олиш мақсадида ишлаш учун мўлжалланган маълумотлар ва буйруқлар мажмуидир.

ЕҲМ, янги коммуникатсия воситаларининг кэнг тарқалиши ахборот ресурсларининг кескин кўпайишига олиб келди. Бизни ўраб турган ахборот (илмий-техник, иқтисодий, сиёсий, маданий ва бошқалар) йил сайин геометрик прогрессия бўйича кўпайиб бормоқда. Шу муносабат билан зарур маълумотларни излаш, уларга ишлов бериш ва таҳлил қилишни энгиллаштириш мақсадларида бундай ахборотларни системалаштириш вазифаси юзага келади. Бу дастурий таъминотдан яна бир интеллектуал мулк объекти – маълумотлар базалари ажралиб чиқишига олиб келди.

Маълумотлар базалари бу маълумотлар (масалан, мақолалар, ҳисоб-китоблар) мажмуи бўлиб, у шундай тартибга солинганки, электрон ҳисоблаш машиналари ёрдамида уларни топиш ва ишлов бериш мумкин.

ЕҲМ пайдо бўлган дастлабки вақтда унинг аппарат-техник қисми дастурий таъминотидан жуда (бир неча тартибга) қиммат эди. Лекин шундан бери ЭҲМ ривожига доимий равишда бир йўналиш кузатилмоқда – аппарат-техник қисмлар қиймати тушиб, дастурий таъминот қиймати тобора ошиб бормоқда. *Бугунги кунда дастурий таъминот ЭҲМнинг муҳим таркибий қисми бўлиб, ЭҲМни қўллаш соҳаси, у ёки бу муайян масалани ҳал қилиш қобилиятини белгилаб беради.* Шунга мувофиқ ЭҲМ ва маълумотлар баъзалари учун дастурлар ишлаб чиқариш катта интеллектуал сарф-харажатларни талаб қилади ва катта тижорат қимматига эга. Лекин ҳар қандай интеллектуал мулк объекти каби бу объектларнинг тижорат қиммати ҳам уларнинг ҳуқуқий муҳофазасига бевосита боғлиқдир.

Бугунги кунда жаҳоннинг 30 дан ортиқ мамлакатада ЭҲМ ва маълумотлар базалари дастурлари ва алгоритмлари ҳуқуқий жиҳатдан ҳимояланган.

Олдинги бўлимда кўрсатиб ўтилганидек, ЭҲМ ва маълумотлар баъзалари учун дастурлар муаллифлик ҳуқуқи меъёрлари асосида ҳуқуқий муҳофазаланади, чунки улар қуйидаги асосий тамойилларни қаноатлантиради деб тан олинади:

- қандайдир объектив шаклда ўз ифодасини топган;
- фан, санъат соҳасига тегишли;
- ўзига хос.

Лекин ЭҲМ ва маълумотлар базаси учун дастурлар муаллифлик ҳуқуқининг одатдаги объектларидан бир қатор ўзига хос хусусиятлари билан ажралиб туради, яъни ЭҲМ ва маълумотлар базаси учун дастурлар адабиёт ва санъат асарлари каби бевосита объектив шаклда намоён бўлмайди, балки ЭҲМнинг аппарат-техник қисми орқали у бажарадиган ишларда, у акс эттирадиган аудиовизуал тасвирларда билвосита намоён бўлади.

Барча дастурлар ва маълумотлар базаси *дастлабки матн* шаклида дастурлаштиришнинг бирор-бир тилида яратилади [1].

Дастурлашнинг бирор-бир тилида яратилган ва бирор-бир компилятор билан қайта ишланмаган матн дастлабки матн ҳисобланади.

Лекин, ЭҲМ дастлабки матнни бевосита қабул қилмайди, балки объектга кодини – дастлабки матнни машина кодига айлантириш натижасида олинган дастурни қабул қилади.

Биринчи марта 1972 йил Женевада ЭҲМ дастурларини ҳуқуқий муҳофазалаш бўйича экспертлар гуруҳининг биринчи сессиясида Париж ва Берн конвенцияларининг қоидалари ЭҲМ дастурларини муҳофазалашни кафолатлай олмаслиги таъкидланди. ЭҲМ дастурларининг ҳуқуқий муҳофазасини таъминлайдиган ва муаллифлик ҳуқуқлари тўғрисидаги қонунчиликка асосланадиган ҳамда махфий ишлаб чиқаришлар ва ноқонуний рақобатнинг олдини олиш тўғрисидаги қонунчиликни ҳисобга оладиган махсус қонуний ҳужжатларни жорий этиш тўғрисида келишиб олинди.

Кейинчалик жаҳон амалиётида ЭҲМ объектларини муҳофазалаш масалаларини ҳал қилишда икки йўналиш кэнг тарқалди [2]:

- *муаллифлик ҳуқуқи тўғрисидаги мавжуд қонунчиликка ўзгартиришлар киритиш;*

- *ЭҲМ дастурлари учун муаллифлик ҳуқуқи тўғрисида махсус қонун ишлаб чиқиш.*

Бу йўналишлар Ўзбекистон қонунчилигида ўз аксини топди. Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодекси ва “Муаллифлик ҳуқуқи ва турдош ҳуқуқлар тўғрисида”ги қонунига мувофиқ ЭҲМ ва маълумотлар базалари учун дастурлар муаллифлик ҳуқуқи объектларига киритилган. Демак, тегишлича ЭҲМ ва маълумотлар базаси учун дастурларга муаллифлик ҳуқуқининг барча тамойиллари тарқалади.

Шуни қайд этиб ўтамизки, муаллифлик ҳуқуқи ижодий фаолият натижаси бўлган ва объектив шаклда тақдим этилган ЭҲМ ва маълумотлар базалари учун ҳар қандай дастурларга, уларнинг мақсади ва қимматидан қатъий назар, тарқалади. ЭҲМ ёки маълумотлар базаси учун дастурларга муаллифлик ҳуқуқи унинг акси исботланмагунча тарқалади.

ЭҲМ ёки маълумотлар базалари учун дастурларни ноқонуний кўчириб олиш ёки тарқатиш, шу жумладан ўзгаларнинг номи билан чиқариш муаллифлик ҳуқуқининг бузилиши ҳисобланади.

ЭҲМ учун дастурлар ва маълумотлар базаларининг нусхаларига қонуний

эгаллик қилувчи шахсларга ҳуқуқ эгасидан қўшимча рухсатнома олмасдан дастурнинг мақсадига мувофиқ равишда ишлашини таъминлаш билан боғлиқ ҳар қандай ҳаракатларни амалга ошириш, шу жумладан ЭХМга ёзиш ва хотирасида сақлаш, шунингдек унинг кўриниб турган хатоларини тузатиш ҳуқуқи берилади. Бунда агар ҳуқуқ эгаси билан тузилган шартномада бошқа ҳолат кўзда тутилмаган бўлса, қонун билан фақат битта ЭХМ ёки тармоқдаги битта фойдаланувчининг дастурларни ёзиб олиши ва хотирада сақлашига йўл қўйилади. Ўзбекистон иқтисодиётини ривожлантириш учун бу объектларни ҳуқуқий муҳофазалашнинг муҳимлиги ва ўзига хослигини ҳисобга олган ҳолда “*Электрон ҳисоблаш машиналари учун дастурлар ва маълумотлар базаларини ҳуқуқий муҳофазалаш тўғрисида*”ги қонун билан ЭХМ учун дастурлар ва маълумотлар базасига муаллифлик ҳуқуқлари (муаллифлик ҳуқуқининг бошқа ҳар қандай объектлари каби) улар яратилгандан сўнг вужудга келади ва қандайдир рўйхатга олиш ёки бошқа расмийликларга риоя қилишни талаб қилмайди [3]. Муаллиф ўз дастурини ўз истагига кўра ва фақат ўз муаллифлик ҳуқуқининг муҳофаза даражасини ошириш мақсадида рўйхатдан ўтказиши мумкин. Масалан, дастурларни давлат рўйхатига олиш низоли ҳолатларда, ишни судда кўришда (асл вариант (дастлабки матн)ни аниқ белгилаш зарурияти туғилган ва ҳоказо) ўз муаллифлик ҳуқуқи ҳажмларини идентификациялашни осонлаштиради [4].

ЭХМ учун дастурлар ва маълумотлар базаларини рўйхатга олиш учун Давлат патент идорасида ЭХМ учун дастурлар ва маълумотлар базаларини ҳуқуқий муҳофазалаш агентлиги (бундан кейин – Агентлик) ташкил этилган. Ўз дастури ёки маълумотлар базасини рўйхатдан ўтказиш учун муаллиф (ёки бошқа ҳуқуқ эгаси) Агентликка тегишли талабнома бериши зарур [5].

Бундай талабнома битта ЭХМ учун дастур ёки маълумотлар база-ларига тааллуқли бўлади ва қуйидаги ҳужжатларни ўз ичига олади [6]:

- ҳуқуқ эгаси, муаллифи, асар номи ва бошқа белгиланган маълумотларни кўрсатган ҳолда ЭХМ учун дастурлар ва маълумотлар базаларини расмий рўйхатга олишга талабнома;

- дастур ёки маълумотлар базаларини айнанлаштирувчи ва дастур ёки маълумотлар базасининг мақсади, қўлланиш соҳаси ва функционал имкониятлари кўрсатилган рефератни ўз ичига олган депонентланган материаллар, шунингдек дастур ёки маълумотлар базасининг дастлабки матни листинг(босма нусхаси)нинг дастлабки 25 ва охириги 25 бети. Листингга дастурни идентификациялаш учун зарур бошқа материаллар, масалан дисплей экранда олинадиган тасвирнинг қоғозга босиб чиқарилган нусхалари (стандарт видеокассеталардаги ёзувлар ёки фотографиялар берилиши мумкин) илова қилиниши мумкин;

- дастурлар ёки маълумотлар базаларини рўйхатга олиш учун тегишли рўйхатга олиш божлари тўланади.

Агентлик рўйхатга олиш учун буюртма тушгандан сўнг расмий экспертиза ўтказиши (бунда зарур ҳужжатларнинг мавжудлиги ҳамда қоидаларда белгиланган талабларга мувофиқлиги текширилади) ва текшириш натижалари ижобий бўлса, Агентлик ЭХМ учун дастурлар ёки маълумотлар базаларини

тегишлича Дастурий махсулотлар давлат реестри ёки Маълумотлар базалари давлат реестрига киритади, буюртма берувчига дастур ёки маълумотлар базаларининг расмий рўйхатга олинганлиги тўғрисида гувоҳнома беради ҳамда Агентликнинг расмий бюллетенида рўйхатга олинган ЭХМ учун дастурлар ва маълумотлар базалари тўғрисидаги маълумотларни эълон қилади.

Агентлик шунингдек ЭХМ учун дастурлар ва маълумотлар базаларига мулк хуқуқларни бошқа шахсларга бериш тўғрисидаги шартномаларни ҳам рўйхатга олади. Бунда қонун билан бундай шартномаларни томонларнинг розилиги билан рўйхатга олиш мумкинлиги белгилаб қўйилган, рўйхатга олинган дастурларга мулк хуқуқларнинг тўлалигича бошқа шахсларга берилиши тўғрисидаги шартномалар белгиланган тартибда рўйхатга олиниши шарт.

5-майруза

Ихтиролар

Режа

1. Ихтиро объектлари
2. Ихтиронинг патентгалаёқатлилиқ шартлари.
Саноатнамунаси гаталабномаларнинг тузилиши ва патентлаш тартиби.
3. Ихтиро учун патент хужжатлари библиографияси.

Ихтиро инсон яратган дастлабки интеллектуал мулк объектидир. Ихтиролар тарихи ибтидоий одам ўзининг биринчи меҳнат қуролини ўйлаб топган вақтдан бошланган бўлса керак. Ўша вақтлардан бери айнан ихтиролар техникани, демак умуман жамиятни ривожлантиришнинг омили ҳисобланади [1].

Интеллект – инсонни ҳайвонат дунёсидан ажратиб турадиган асосий белги бўлиб ривожланишни сифат жиҳатидан янги поғонага қўтаради. Интеллект сўзи латинча интеллестус сўзидан келиб чиққан бўлиб, инсоннинг ақли, онги, фикрлаш қобилиятини билдиради.

Энг аввало интеллектуал мулк интеллектуал фаолият натижасидир. Барча интеллектуал фаолият ҳам интеллектуал мулк бўла олмаслиги аниқ. Инсон фикрлайди, унинг хаёлида беҳисоб ғоялар, лойиҳалар туғилади, лекин уларнинг ҳаммаси ҳам ҳаётда амалга ошмай, қолиб кетади. Фақат бошқалар томонидан объектив равишда қабул қилинадиган, яъни ўзининг муайян чегараларига эга бўлган ғоя ва фикрларгина мулк бўла олиши равшандир.

Интеллектуал фаолиятнинг кейинчалик қандайдир бирор-бир объектив (моддий) шаклда ифодалана оладиган натижаларигина интеллектуал мулк бўлади деб айтиш мумкин.

Ихтироларни яратишнинг асосий сабаби, энг аввало жамиятнинг тобора ошиб бораётган моддий, ижтимоий ва маданий эҳтиёжларидир.

Жамият ривожланиб боргани сари бу эҳтиёжлар бир томондан янада тўлароқ, иккинчи томонидан эса камроқ харажат билан қондириб борилиши зарур.

Ихтиро бу янги ғоя, техник ечим бўлиб, амалиётда техниканинг исталган соҳасидаги муайян муаммони ҳал қилиш имконини беради ва белгиланган мезонларга жовоб беради.

Шуни қайд этиб ўтамизки, техника кўп қиррали тушунча бўлганлиги сабабли турли-туман объектлар ихтиро бўлиши ва уларнинг ҳар бири ўзига хос бўлиши мумкин [2].

Нихоят, биз интеллектуал мулкнинг муҳим атамаси – **патент** деган тушунчани қараб чиқамиз. Патентни ҳақли равишда интеллектуал мулкнинг асосий бош ҳужжати деб айтиш мумкин, у интеллектуал мулк ҳуқуқларининг асосий моҳиятини йиғиқ ҳолда акс эттиради ва индустриал ривожланишда етакчи рол ўйнайди. Патент сўзи лотинча **патентис** сўзидан келиб чиққан бўлиб, очиқ, аниқ деган маънони билдиради. Патент ихтирочи ва жамият ўртасидаги ўзига хос алмашинув ҳисобланади. Ихтирочи ўз ижодини жамиятга очиб беради, бу билан техник тараққиёт даражасини оширади., бунинг учун эса ўзининг патентланган ихтиросига давлат томонидан қафолатланган мутлоқ (монополь) ҳуқуққа эга бўлади.

Патент давлат номидан саноат мулки объектига бериладиган ва муайян ҳудудда муайян вақт оралигида амал қиладиган муҳофаза ҳужжатидир.

Патент ўз моҳиятига кўра, объектларга мутлоқ эгалик ҳуқуқини берадиган ҳужжат бўлганлиги сабабли *муайян давлатда бундай мутлоқ ҳуқуқларни бериш масаласи шу давлатнинг алоҳида ваколати ҳисобланади.* Маълумки, бир давлатнинг патенти иккинчи давлатнинг ҳудудида амал қила олмайди.

Ихтиронинг таърифи, унинг турлари ҳақидаги асосий тушунчаларни қараб чиқамиз. Ихтиро, яъни ақлий мулк маҳсулоти қуйидаги талабларга жавоб бериши керак:

1) ихтиро сифатида кўрсатилган объект янги ихтирочилик даражасига эга бўлса ва уни саноатда қўллаш мумкин бўлса, ҳуқуқий жиҳатдан муҳофаза қилинади ва ихтиро деб тан олинади;

2) ихтиро техника тараққиёти даражасидан маълум бўлмаса, янги деб ҳисобланади;

3) ихтиро техника тараққиёти даражаси ҳақидаги маълумотлардан яққол аён бўлмаса, ихтирочилик даражасига эга бўлади;

4) техника тараққиёти даражаси ихтиро устуворлиги санасига қадар жаҳонда оммага ошқор бўлган ҳар қандай маълумотларни ўз ичига олади;

5) ихтирони саноат, қишлоқ хўжалиги, соғлиқни сақлаш ва бошқа соҳаларда қўллаш мумкин бўлса, саноатда қўллаш мумкин деб ҳисобланади.

Ихтиро турлари. Қурилмалар, усуллар, моддалар, микроорганизм-ларнинг штаммлари, ўсимликлар ва ҳайвон ҳужайраларининг турлари, илгаридан маълум бўлган қурилмалар, усуллар, моддаларнинг, микроорганизмлар штамларининг янги мақсадда қўлланилиши ихтиро сифатида эътироф этилади.

Қурилма. **Қурилмаларга, конструксиялар, конструктив элементлар ёки уларнинг функционал конструктив бирликда бўлган мажмуидан иборат**

буюмлар киради.

Курилмаларга машиналар, асбоб-ускуналар, аппарат, идишлар, транспорт воситалари, маҳкамловчи буюмлар, машина деталлари, идиш-товоқлар, мебел, пояфзал, алоқа воситалари, қурилиш конструктсиялари, бинолар, иншоотлар, бино қисмлари ва бошқалар киради.

Усул. Усулларга моддий объект (қурилма, муҳит, электр заряди, магнит майдони ва бошқалар) устида моддий объектлар ёрдамида ўзаро боғлиқ ҳаракатларни бажариш жараёнлари киради.

Модда. Ихтиро тури сифатида моддаларга:

индивидуал кимёвий бирикмалар, буларга шартли равишда юқори молекуляр бирикмалар ва ген муҳандислиги объектлари киритилган;

композитсиялар (аралашмалар, қотишмалар, эритмалар ва бошқалар); ядровий парчаланиш маҳсулотлари киради.

Микроорганизм штамми, ўсимликлар ва ҳайвонлар ҳужайраларининг турлари. Микроорганизм штамми - бу ўзига хос хусусиятлари бўйича танлаб олиш билан сақланиб туриладиган, қўллаганда фойдали моддалар ҳосил қиладиган ёки бошқа фойдали хусусиятларга эга бўлган вирус, бактерия ва замбуруғларнинг ирсий жиҳатдан бир жинсли турларидир.

Ихтиро тури сифатидаги микроорганизм штаммларига, ўсимлик ва ҳайвонлар ҳужайраларининг турларига қуйидагилар киради:

- микроорганизмларнинг индивидуал штаммлари, ўсимлик ва ҳайвонлар ҳужайралари турлари;

- микроорганизмлар, ўсимлик ва ҳайвон ҳужайралари турларининг консортсиумлари.

Аввалдан маълум бўлган қурилмалар, усуллар, моддалар, штаммларнинг янги мақсадда қўлланилишига уларнинг янги вазифада ишлатилиши киради. Аввалдан маълум бўлган (табiiй ва сунъий йўл билан олинган) моддаларни ижтимоий истеъмолни қаноатлантириш учун биринчи марта ишлатилиши янги мақсадда ишлатишга тэнглаштирилади.

Талабнома битта ихтирога ёки ягона ихтирочилик фикрини ташкил қилиб, бир-бири билан узвий боғланган ихтиролар гуруҳига тегишли бўлиши керак (ихтиро бирлиги талаби). Қуйидаги шартлар бажарилса ихтиро бирлиги талаби бажарилган деб тан олинади:

- битта мустақил пунктдан иборат ихтиро формуласида битта ихтиро келтирилган;**
- бир неча мустақил пунктлардан иборат ихтиро формуласида ихтиролар гуруҳи келтирилган бўлиб, улардан бири бошқасини олиш (тайёрлаш) учун ишлатилади (масалан қурилма ёки модда ва қурилма ёки моддани тўлалигича, ёки уларнинг бир қисмини олиш (тайёрлаш) усули);**
- улардан бири бошқасини амалга ошириш учун ишлатилади (масалан усулни тўлалигича ёки унинг ҳаракатларидан бирини амалга ошириш учун ишлатиладиган усул ва қурилма);**
- улардан бири бошқасидан фойдаланиш учун ишлатилади (масалан, усулда ишлатишга мўлжалланган усул ва модда; усул ёки қурилма ва унинг бир**

қисми; қурилма ёки модданинг янги мақсадда қўлланилиши ва уларни шу вазифада ишлатиш усули; қурилма ёки модданинг янги мақсадда қўлланилиши ва уларнинг таркибий қисми бўлган қурилма ёки композитсиялар);

- **бир хил кўринишдаги объектларга тегишли бўлган, бир хил вазифадаги, бир хил техник натижани бир хил йўл билан олишни таъминловчи ечимлар (вариантлар).**

Патентга лаёқатли ихтиролар эмас деб тан олинмаган объектлар.

Қуйидагилар патентга лаёқатли ихтиролар деб тан олинмайди [3]:

- илмий назариялар ва математика усуллари;
- хўжаликни ташкил этиш ва бошқариш усуллари;
- шартли белгилар, жадваллар, қоидалар;
- ақлий оператсияларни бажариш қоидалари ва усуллари;
- электрон ҳисоблаш машиналари учун алгоритмлар ва дастурлар;
- бинолар, иншоотлар, ҳудудларни режалаштириш лойиҳалари ва схемалари;
- эстетика талабларини қаноатлантиришга йўналтирилган, маҳсулотларнинг фақат ташқи кўринишига оид ечимлар;
- интеграл схемаларнинг топологиялари;
- ўсимлик навлари ва ҳайвон зотлари;
- жамоа манфаатлари, инсонпарварлик ва ахлоқ қоидаларига зид ечимлар.

Ихтирога Ўзбекистон Республикаси патенти бериш учун талабнома тузиш Қоидалари Ўзбекистон Республикаси Олий Кэнгашининг 1994 йил 6 майдаги 1063-ХИИ сонли қарорига мувофиқ кучга киритилган **“Ихтиролар, фойдали моделлар ва саноат намуналари тўғрисида”**ги Қонунининг 2 - моддаси 2 - қисмига мувофиқ ишлаб чиқилган ва Ўзбекистон Республикаси Патент идораси ихтирога патент бериш учун талабнома тузиш тартибини белгиловчи меъёрий ҳужжатлари асосида тузиб чиқилди.

Ҳар қандай талабнома фақат ягона мақсад – яратилган ихтирога муҳофаза ҳужжати (патент) олиш учун тузилади ва Патент идорасига топширилади. *Яъни патент экспертизаси ўтказиш вақтида талабномада кўрсатилган объект (қурилма, усул ёки модда) нинг патентга лаёқатлилигининг белгиланган мезонларига мос келиши тан олинishi учун берилади.* Шунга мувофиқ ихтиро тавсифи шундай тузилиши керакки, ундан қуйидагиларни аниқлаб олиш мумкин бўлсин [4]:

1. Ихтиронинг патентга лаёқатлилиги, яъни унинг янгилиги, ихтиро даражаси ва саноатда қўлланилиши тўғрисида аниқ ва равшан тасаввур ҳосил қилиш;

2. Омма учун ихтиронинг техник моҳиятини тўлиқ очиб бериш ва бу билан техника даражасини ривожлантиришга муаян ҳисса қўшиш, патент тизими ҳам айнан ана шу мақсадларда фаолият юритади. Бунинг учун ихтиронинг тавсифи ўз ичига ихтирони амалга ошириш учун зарур ва етарли ахборотни (унда бевосита фойдаланиш, усул бўйича маҳсулот ишлаб чиқариш ва ҳ.к.) олиши зарур.

Шундан келиб чиққан ҳолда, ихтиро тавсифи қуйидаги мантикий схема бўйича тузилади [5,6]:

1. Ихтиронинг мақсади, унинг қўлланиш соҳаси очиб берилади;
2. Ихтирогача бўлган техник даражаси баён этилади, илгари маълум ихтироларнинг камчиликлари келтирилади ва ҳ.к.;
3. Техниканинг ушбу соҳаси олдидан турган ва ҳал қилиниши зарур техник, иқтисодий ва бошқа натижалар берадиган вазифалар, долзарб муаммолар кўрсатилади;
4. Ихтиронинг ўзи очиб берилади, ихтиро қандай қилиб қўйилган вазифани ҳал қилиши, зарур техник натижаларга эришилишига далиллар келтирилади, ихтирони амалга оширишнинг аниқ мисоллари келтирилади ва ҳ.к.[7].

Талабнома таркиби. Талабнома қуйидаги ҳужжатларни ўз ичига олади:

- ихтиро муаллифи (муаллифлари) ва номига патент берилиши сўралаётган шахс (шахслар), шунингдек уларнинг яшаш ёки турар жойи кўрсатилиб, патент бериш сўралган **ариза**;

- ихтиронинг уни амалга ошириш учун етарли бўлган даражада тўлиқ баён этилган **тавсифи**;

- ихтиро моҳиятини акс эттирувчи ва унинг тавсифига тўла мувофиқ бўлган **ихтиро формуласи**;

- ихтиро моҳиятини тушуниш учун зарур бўлса, **чизмалар ва бошқа материаллар**;

- **реферат**.

Талабномага илова қилинадиган ҳужжатлар:

1. Талабномага белгиланган миқдорда бож тўланганлигини тасдиқловчи ҳужжат ёки бож тўлашдан озод қилишни асословчи ҳужжат илова қилинади. Бож белгиланган миқдордан кам тўланган ҳолда, бож миқдори камайтирилишини асословчи ҳужжат қўшиб берилади.

Юқорида кўрсатилган ҳужжатлар талабнома билан бирга берилиши керак.

2. Патент вакили орқали берилган талабномага талабнома берувчи томонидан берилган ва патент вакилининг ваколатларини тасдиқловчи ишончнома ёки унинг нусхаси илова қилинади. Патент идорасига топшириш учун Ўзбекистон Республикасида расмийлаштирилаётган ишончнома, оддий хат шаклида тузилади ва нотариус томонидан тасдиқланиши талаб этилмайди.

Талабнома тили. Патент бериш тўғрисидаги ариза ўзбек ёки рус тилида берилади. Талабнома миллий талабнома берувчилар ёки МДХ талабнома берувчилари томонидан берилса, аризада кўрсатилган ихтиро номи ўзбек ва рус тилларида берилиши лозим.

Нусхалар сони. Талабноманинг юқорида кўрсатилган ўзбек ёки рус тилида тузилган ҳужжатлари уч нусхада берилади.

Шу ҳужжатлар агар бошқа тилда бўлса бир нусхада, уларнинг таржимаси уч нусхада берилади.

Қолган ҳужжатлар ва уларнинг ўзбек ёки рус тилига таржимаси бир нусхада берилади.

6-майруза

Фойдали модель

Режа

1. Фойдали модель объектлари
2. Фойдали модельнинг патентга лаёқатлилик шартлари.
3. Талабномаларнинг тузилиши ва патентлаш тартиби.
4. Фойдали модель учун патент ҳужжатлари библиографияси.

Фойдали моделларнинг ҳуқуқий муҳофазаси соҳасидаги муносабатлар Ўзбекистон Республикасининг халқаро битимлари, Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик Кодекси, Ўзбекистон Республикасининг «Ихтиролар, фойдали моделлар ва саноат намуналари тўғрисида»ги Қонуни ва фойдали моделлар муҳофазаси соҳасидаги бошқа норматив ҳужжатлар ёрдамида тартибга солинади.

Фойдали моделга патент (бундан буён – патент) фойдали моделнинг янгилигини, унинг ҳақиқийлигини ва патент эгасининг фойдали моделга эгалик қилиш, ундан фойдаланиш ҳамда уни тасарруф этишга доир мутлақ ҳуқуқини тасдиқлайди.

Патент қуйидагиларга берилади:

- Фойдали моделнинг муаллифи (хаммуаллифлари) ёки унинг (уларнинг) вориси (ворислари)га;
- муаллиф ёки унинг меросхўри томонидан патент бериш ҳақидаги талабномада ёки фойдали модель Давлат реестрида рўйхатдан ўтказилгунга қадар Агентликка топширилган талабнома берувчини ўзгартириш ҳақидаги аризада кўрсатилган юридик ва (ёки) жисмоний шахсларга;
- фойдали модель ходим томонидан ўз хизмат вазифаларини ёки иш берувчидан олган аниқ топшириқни бажариш муносабати билан яратилган ҳолларда, агар бу ҳол улар ўртасида тузилган шартномада назарда тутилган бўлса, иш берувчига.

Патент давлат экспертизаси ўтказилганидан кейин берилади ҳамда Агентликка патент бериш тўғрисидаги талабнома топширилган санадан эътиборан ҳисобланганда, 5 йил мобайнида амал қилади.

Фойдали моделларнинг объекти бўлиб қуйидагилар ҳисобланади: қурилмаларни конструктив бажариш, хусусан машиналар, асбоблар, аппаратлар, ускуналар, инструментлар, маҳкамловчи буюмлар, машина деталлари, алоқа воситалари, қурилиш конструкциялари ва бошқалар

Қуйидагилар фойдали модель деб тан олинмайди:

- илмий назариялар ва математика усуллари;
- ташкил этиш ва бошқариш усуллари;
- шартли белгилар, жадваллар, қоидалар;
- ақлий операцияларни бажариш қоидалари ва усуллари;

- электрон ҳисоблаш машиналари учун алгоритмлар ва дастурлар;
- бинолар, иншоотлар, ҳудудларни режалаштириш лойиҳалари ва чизма тарҳлари;
- эстетика талабларини қаноатлантиришга йўналтирилган, буюмларнинг фақат ташқи кўринишига оид ечимлар;
- интеграл микросхемаларнинг топологиялари;
- ўсимлик навлари ва ҳайвон зотлари;
- жамоат манфаатларига, инсонпарварлик ва ахлоқ қоидаларига зид ечимлар.

Фойдали модель янги бўлса ва уни саноатда қўллаш мумкин бўлса, фойдали моделга патент берилади.

Янгилиги

Агар фойдали моделнинг муҳим белгилари мажмуи техника тараққиёти даражасидан маълум бўлмаса, у янги деб ҳисобланади. Техника тараққиёти даражаси талабномада кўрсатилган фойдали модель амалга ошириши мумкин бўлган вазифаларни бажара оладиган воситалар ҳақидаги, Ўзбекистон Республикасида ҳамма фойдалана оладиган барча маълумотларни, шунингдек, уларни қўллашга доир маълумотларни ўз ичига олади.

Саноатда қўлланиши

Фойдали модель, агар ундан амалда фойдаланиш мумкин бўлса, саноатда қўллаш мумкин деб ҳисобланади.

Талабномани расмийлаштириш

1. Талабнома тили

Патент бериш тўғрисидаги ариза ўзбек ёки рус тилида берилади. Аризага илова қилинадиган талабноманинг бошқа ҳужжатлари ўзбек, рус ёки бошқа тилларда тақдим этилади.

Агар талабнома ҳужжатлари бошқа тилда тақдим этилган бўлса, у ҳолда талабномага уларнинг ўзбек ёки рус тилидаги таржимаси илова қилинади.

Талабнома берувчи ҳужжатларнинг ўзбек ёки рус тилидаги таржимасини талабнома Агентликка топширилган санадан бошлаб икки ой мобайнида тақдим этишилиши мумкин.

2. Талабнома мазмуни

Талабнома таркибида патент бериш тўғрисидаги ариза, фойдали модель тавсифи, формуласи, чизмалар, фойдали модель моҳиятини тушуниш учун зарур бўлган бошқа материаллар ва реферат бўлиши керак.

Талабнома берувчи талабнома топшириш учун белгиланган миқдорда патент божи тўланганлиги тўғрисидаги ҳужжатни, шунингдек, агар талабнома талабнома берувчининг вакили томонидан тақдим этилган бўлса, унинг номига берилган ишончномани талабномага илова қилиши лозим.

7-майруза

Саноат намуналари

Режа

1. Саноат намунаси объектлари
2. Саноат намунасининг патентга лаёқатлилиқ шартлари.
3. Талабномаларнинг тузилиши ва патентлаш тартиби.
4. Саноат намунаси учун патент хужжатлари библиографияси.

Саноат намуналарининг ҳуқуқий муҳофазаси соҳасидаги муносабатлар Ўзбекистон Республикасининг «Ихтиролар, фойдали моделлар ва саноат намуналари тўғрисида»ги Қонуни, Ўзбекистон Республикасининг халқаро битимлари ва саноат намуналари муҳофазаси соҳасидаги бошқа норматив хужжатлар воситасида тартибга солинади.

Саноат намунасига патент (бундан буён матнда “патент” деб юритилади) саноат намунасининг янгилиги ва ўзига хослигини, унинг ҳақиқийлигини ҳамда патент эгасининг саноат намунасига эгалиқ қилиш, ундан фойдаланиш ва уни тасарруф этишга доир мутлақ ҳуқуқини тасдиқлайди.

Патент куйидагиларга берилади:

- саноат намунасининг муаллифига (ҳаммуаллифларига) ёки унинг (уларнинг) меросхўрига (меросхўрларига);
- муаллиф ёки унинг меросхўри томонидан патент бериш ҳақидаги талабномада ёки саноат намунаси Давлат реестрида рўйхатдан ўтказилгунга қадар Агентликка топширилган талабнома берувчини ўзгартириш ҳақидаги аризада кўрсатилган юридик ва (ёки) жисмоний шахсларга (уларнинг ўзи рози бўлган тақдирда);
- ходим томонидан ўз хизмат вазифаларини ёки иш берувчидан олган аниқ топшириқни бажариш муносабати билан яратилган саноат намунасининг патенти, агар бу ҳол улар ўртасидаги тузилган шартномада назарда тутилган бўлса, иш берувчига тегишли бўлади.

Саноат намунасига патент давлат экспертизаси ўтказилганидан кейин берилади, ҳамда Агентликка патент бериш ҳақидаги талабнома топширилган санадан эътиборан ҳисобланганда ўн йил давомида амал қилади.

Саноат намунаси патентининг амал қилиш муддати патент эгасининг илтимосномасига биноан беш йилга узайтирилиши мумкин.

Янгилик ва оригиналликка эга бўлган, техник (функционал) ва эстетик сифатларнинг бирлигига эришилган буюмнинг ташқи кўринишини (дизайнини) ифодаладиган бадий-конструкторлик ечим саноат намунаси бўлиб ҳисобланади.

Қўлланмада дизайн моддий буюмлар соҳасига, саноат ёки ҳунармандчилик усулида ишланган конкрет буюмларни ишлаб чиқишга таалуқли лойиҳавий бадий-техник фаолиятнинг натижаси сифатида олиб қаралади.

Дастгоҳлар, асбоблар ва тиббий ускуналардан тортиб, то соатлар ва заргарлик буюмларигача, маиший техника ва мебелдан то ошхона буюмлари ва кийим-кечаккача, архитектура қисмлари, интерьер ва транспорт воситаларидан то газламалардаги нақшларгача бўлган буюмларнинг кенг доираси, шунингдек, турли хил упаковкалар, фирма услубининг график элементлари, полиграфия буюмлари саноат намуналари деб эътирофэтилади.

Ҳар қандай саноат буюми, у хоҳ маиший соҳага, хоҳ ишлаб чиқариш соҳасига тегишли бўлсин, саноат намунаси сифатида рўйхатга олиниши мумкин. Буларнинг орасида машиналар, дастгоҳлар, автомобиллар каби узоқ вақт давомида фойдаланиладиган буюмлар ҳам, шунингдек, мода талабларига кўра, шакли ва ташқи кўриниши тез-тез ўзгартирилиб турадиган “умри қисқа” саноат намуналари ҳам мавжуд. Биринчи навбатда бу енгил саноат буюмларининг аксарият қисмига ҳамда маиший истеъмол предметларига (мавсумий кийим ва безаклар, газламалар, пойабзал, мебелларни қоплаш учун газламалар, чарм товарлар ва бошқ.) тегишлидир.

Бир бутун яхлит буюм ҳам (масалан, музлатгич, автомобиль), унинг алоҳида тайёрланадиган ва сотиладиган бирон бир қисми бўлган буюм (масалан, даста, эшик, фара) ҳам, шунингдек, биргаликда яхлит нарсани (масалан, мебель гарнитури, сервиз) ташкил қиладиган буюмлар тўпламлари (комплектлари) ҳам саноат намуналарига мансуб бўлиши мумкин.

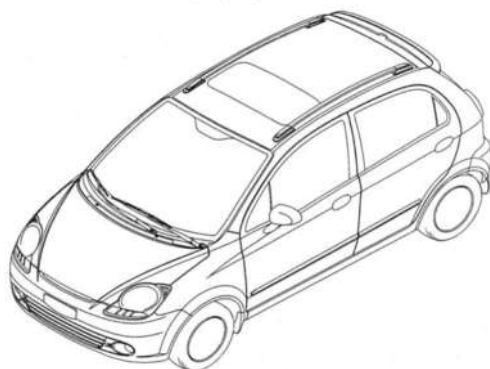
Саноат намуналари сифатида тайёр маҳсулотда кўзга кўринадиган, фақат ташқи аломатлари муҳофаза қилинади. Хусусан, шакл, контурлар, чизиқлар, ранглар уйғунлиги, материалнинг текстураси ёки фактураси, декор, шу жумладан, безаклар буюмнинг ташқи кўринишини ташкил қилади.

Буюмнинг бадий-конструкторлик ечими ушбу буюмнинг ташқи кўринишини белгилайдиган муҳим аломатларининг мажмуи билан тавсифланади.

Саноат намуналари ҳажмли ва текис бўлиши мумкин.

Ҳажмли саноат намуналари уч ўлчамли ҳажмли-фазовий тузилишга эга бўлган композицияни ифодалайди.

Мураккаб композицияга эга бўлган ҳажмли бадий-конструкторлик ечимлари (масалан, автомобиль (1-расм), дастгоҳ, қишлоқ хўжалиги машинаси, мотор, телефон аппарати ва ҳ.к.) ва моноблочки композицияга эга бўлган буюмлар (масалан, упаковка (2-расм), телевизор, радиоприёмник, шчитли прибор, қутича, мебель блоки ва ҳ.к.) фарқланади.

1-расм

2-расм

Текис саноат намуналари икки ўлчамли тузилишга эга бўлган композицияни ифодалайди, элементларнинг чизиқли-график мутаносиблиги билан таърифланади ва деярли ҳажмга эга бўлмайди (масалан, декоратив гилам, рўмол, мато ва бошқаларнинг ташқи кўринишини белгилайдиган бадий-конструкторлик ечимлари).

Текис саноат намуналарига, шунингдек, босма маҳсулот буюмлари ҳам киради. Агар талабнома берилган буюмнинг ташқи кўриниши унга эстетик ўзига хослик, оригиналлик бахш этадиган муҳим аломатлар билан таърифланса, бундай буюмлар саноат намунаси сифатида тан олинishi мумкин. Бу бутун бир китоб, муқовалар, таквимлар (3-расм), этикеткалар, ёрлиқлар, наклеякалар дизайни (бадий безаги), шрифтларнинг шакли (ҳарфларнинг чизилиши, безаги), пиктограммалар тизими (шартли белгилар ёрдамида предметлар, воқеалар ва ҳаракатларнинг тасвирланиши) ва ҳ.к. бўлиши мумкин.

3-расм

Агар босма маҳсулот буюми стандарт шрифт билан бажарилган тушунтириш ёзувлари ва махсус белгиларга эга бўлса-ю, бироқ унда бадий-график безак иштирок этса, бундай объект патентга лаёқатли бўлиши мумкин.

Шунингдек, хариталар (астрономик, топографик, юлдузларга оид, жўғрофий, автомобиль йўллари ва бошқалар) ва шаҳарлар режалари каби буюмлар ҳам босма маҳсулотга мансуб. Улардан фақат муайян график дизайнга эга бўлганлари ҳамда оригинал ранг ва график ечимга эга бўлган рангли график композиция кўринишида такдим этилганларигина патент муҳофазасини олиши мумкин.

Айрим кичик архитектура-қурилиш шакллари, фрагментлари, деталлари ва интерьерлари саноат намунаси сифатида муҳофаза қилиниши мумкин.

Архитектура объектларидан намунавий ечимлар, яъни эстетик қийматини йўқотиш хавфи бўлмай туриб, кўп миқдорда чиқарилиши мақсадга мувофиқ бўлган ҳамма нарса ҳуқуқий муҳофазага дахлдор бўлиши мумкин. Енгил

қурилмалар (масалан, йиғиладиган ва бўлакларга ажраладиган боғ-дала ҳовли уйчалари, коттеджлар, гаражлар, бензин қуйиш станциялари, спорт мажмуалари, болалар ўйин майдончалари), баъзи қишлоқ хўжалиги иншоотлари (масалан, омборлар, оғилхоналар), кўчма соқчилик иншоотлари, шунингдек, кичик архитектура шакллари ва интерьерлар мана шундай объектлар қаторига киради. Кичик архитектура шаклларига масштаби бўйича инсон билан муносиб бўлган архитектура иншоотлари – транспорт бекатлари, телефон будкалари, киосклар, шийпончалар, перголлар, ротондалар, фавворалар ва шу каби буюмлар киради.

Интерьер деб, бино ёки иншоот ичида тўсувчи юзалар, мебель, ёритувчи арматура, асбоб-ускуналардан ҳосил қилинган функционал ва эстетик ташкиллаштирилган фазога айтилади. Интерьерларга, масалан, бошқариш кабиналари, барокамералар, кўчма лабораториялар, иссиқхоналар, телефон будкалари, дала ҳовли уйчалари ва шу кабиларнинг ечимлари киради.

Бир қатор буюмлар билан биргаликда фойдаланишга мўлжалланган ва мустақил тугалланган композицияга эга бўлган уч ўлчамли архитектура қурилиш фрагментлари ва деталлари ҳам (устунлар, гумбазлар, панжаралар, деразалар, эшиклар ва пештоқлар, балюстрада, устунлар, карнизлар, балконлар, деразалар учун часпаклар, эшик равоқлари, зинапоярлар ва ҳ.к.), текис қурилиш буюмлари ҳам (қоплаш учун панеллар, безак учун плиткалар ва ҳ.к.) саноат намуналари сифатида патентланиши мумкин.

Шакллари муаяян вақт давомидагина барқарор бўлган айрим ечимлар ҳам саноат намуналари сифатида муҳофаза қилиниши мумкин. Масалан, музқаймоқ каби озиқ-овқат маҳсулоти ташқи кўринишининг ечимини олайлик. Ширин егулик бўлган музқаймоқ суюқ ҳолатда алоҳида қолипчаларга қуйилиши ва музлатилиши мумкин, яъни қандайдир вақт давомида у ўзининг алоҳида ҳажмли шаклини, масалан, арчага ўхшатма ёхуд контраст рангли ечимдаги оригинал конуссимон шаклдаги кўзиқоринча кўринишидаги шаклини сақлаб туради.

Саноат намунаси сифатида тан олинмайдиган ечимлар

Талабнома материалларини расмийлаштиришдан аввал, талабнома берилган таклиф саноат намунаси сифатида ҳуқуқий муҳофаза тақдим этиладиган объектларга тааллуқли эканлигига ишонч ҳосил қилиш лозим.

Патентга лаёқатли бўлмаган саноат намуналарига тегишли асосий низомлар саноат намунасига ҳуқуқий муҳофазани олишда хатолар ва кераксиз моддий чиқимларнинг олдини олиш имконини беради.

Патентга лаёқатли саноат намуналари сифатида тан олинмайдиган буюмларнинг рўйхатини муфассалроқ кўриб чиқамиз.

Хусусан босма маҳсулот

Ўз кўринишига кўра босма маҳсулот текис саноат намунаси ҳисобланади ва элементларнинг чизиқли-график нисбати билан тавсифланади.

Саноат намунаси таърифининг ўзиёқ унда бадиий белгиларнинг мавжудлигини тақозо этади. Шунинг учун декоратив безак бўлмаган босма ва нашрий маҳсулот буюмлари саноат намунаси сифатида тан олинмайди ҳамда уларга ҳуқуқий муҳофаза берилмайди. Масалан, китоб саҳифасининг буткул босма матндан иборат бўлган кўриниши, оддий жадваллар, графиклар.

Архитектура объектлари (кичик архитектура шакллари бундан

мустанно), саноат, гидротехника ва бошқа муқим иншоотлар

Йирик габаритли, муқим архитектура объектлари саноат намунаси сифатида тан олинмайди. Булар кўп қаватли турар жойлар, саноат иншоотлари, ноёб архитектура асарлари (масалан, театр, музей ва ҳ.к.).

Гидротехника иншоотлари, электростанциялар, кўприклар, кўприклар тиргаклари ҳам саноат намуналари ҳисобланмайди, чунки улар табиатдаги такрорланмас жой рельефига боғланган.

Суюқ, газсимон, сочилувчи ёки уларга ўхшаш моддалардан иборат барқарор бўлмаган шаклга эга объектлар

Дизайдан фойдаланиб яратилган объектлар ниҳоятда хилма-хилдир. Уларнинг орасида шундай ишланмалар борки, уларнинг шакли барқарор бўлмай, ўзгариб туради. Уларнинг ташқи кўринишининг ўзгариб туриш сабаби шундаки, уларни яратишда суюқ, газсимон ва сочилувчи моддалар қўлланади. Улар ўзлари қуйиладиган ёки солинадиган қобиқ, бирон-бир корпус шаклинигина қабул қилиши мумкин холос. Уларнинг ташқи кўринишида намунанинг асосий аломатларини ифода этган декоративлик ва эстетик жиҳат, бадиий хусусиятлар мавжуд бўлиши мумкин, бироқ улар гидравлик, ранг-оптик, ёруғлик-динамик ва кинематик эффектлар, динамик қайта ўзгартиришлар натижасида олинади. Уларнинг ташқи кўринишини визуал қайд қилиш мумкин эмас, ва шунга яраша “янги” ва “оригинал” дейиш қийин. Уларнинг нусхаларини кўпайтириш қийин, чунки шаклининг барқарор эмаслиги уларнинг ташқи кўринишини бадиий-конструкторлик воситалар ёрдамида ечиш имконини бермайди. Масалан, салютлар, фейерверклар, фавворалар, ёруғлик ва ранг билан безаш ва ҳ.к.

8-майруза

Товар белгиларини рўйхатга олиш

Режа

1. Товар белгиси **объектлари**
2. Товар белгисининг патентга лаёқатлилик шартлари.
3. Талабномаларнинг тузилиши ва патентлаш тартиби.
4. Товар белгиси учун патент ҳужжатлари библиографияси.

Товар белгиларининг муҳофазаси

- Ўзбекистон Республикасининг «Товар белгилари, хизмат кўрсатиш белгилари ва товар келиб чиққан жой номлари тўғрисидаги» қонуни (30.08.2001 г. № 267-II, ўзгартиришлар 30.08.2002 г. № 405-II, 19.09.2007 й.)
- Товар белгиси ва хизмат кўрсатиш белгисини рўйхатдан ўтказиш учун талабнома тузиш, топшириш ва кўриб чиқиш қоидалари (ЎР Адлия вазирлигида 29.07.2009 й. 1988-сон рўйхатга олинган)

Товар белгиси – бир юридик ва жисмоний шахсларнинг товарларини бошқа юридик ва жисмоний шахсларнинг шу турдаги товарларидан фарқлаш учун хизмат қиладиган ва белгиланган тартибда рўйхатдан ўтказилган белгидир.

Товар белгиларининг турлари:

- Сўзли (сўзлар, сўз бирикмалари, гаплар)
- Тасвирий (жонли мавжудотлар, предметлар, табиий ва бошқа объектлар, чизиклар, доғлар ва текисликдаги шаклларнинг композициялари (ҳажмлилардан ташқари).
- Ҳажмли (уч ўлчамли объектлар, шакллар ва шакллар ва чизикларнинг комбинациялари киради)
- Жамлама (турли элементлардан иборат белгилар: сўзли, тасвирий, ҳажмли ва бошқалар)

Бошқа белгилар:

- товушли
- ёруғликдан иборат
- голография
- ҳидли

ва б.

Товар белгилари сифатида қуйидагилар рўйхатга олинмайди:

- ❖ Давлат герблари, байроқлари ва мукофотлари туширилган белгилар;
- ❖ Давлатларнинг расмий номлари, халқаро ва ҳукуматлараро ташкилотларнинг тўлиқ ва қисқартирилган номлари;
- ❖ Расмий назорат, кафолат тамғалари, муҳрлар;
- ❖ давлат хизматларининг Ўзбекистон Республикасида қўлланиладиган ажратиш ва фарқлаш белгилари.
- ❖ Ўзига хос график тасвирга эга бўлмаган алоҳида ҳарфлар, рақамлардан иборат белгилар;
- ❖ Чизиклар, оддий геометрик фигуралар;
- ❖ Товар белгиси сифатида рўйхатдан ўтказишга топширилган талабномадаги товарларни белгилаш учун уларнинг ҳақиқий ёки схематик тасвирлари;
- ❖ Шакли фақат функционал вазифасидан келиб чиқадиган уч ўлчамли объектлар;
- ❖ товарларнинг умум эътироф этилган оддий номлари номлари шу товарларни белгилаш учун;
- ❖ Ташкилотлар, корхоналар, соҳаларнинг умум қабул қилинган номлари ва аббревиатуралари;
- ❖ Муайян турдаги товарларнинг белгиси сифатида умум фойдаланишда бўлган белгилар (маълум бир товар ёки турли ишлаб чиқарувчиларнинг шунга ўхшаш товарлари учун узоқ вақт ишлатилганлиги туфайли тушунча бўлиб қолган белгилар);
- ❖ Умум эътироф этилган рамзлар ва атамалар;
- ❖ Товарларни тавсифлаш учун фойдаланиладиган белгилар (тури, сифати, миқдори, хусусияти, қандай мақсадга мўлжалланганлиги, қиймати, ишлаб чиқариш ва сотиш жойи ва санаси);

- ❖ Товар ёки унинг ишлаб чиқарувчиси тўғрисида ёлгон ёки истемолчини чалғитиши мумкин бўлган белгилар;
- ❖ Товар келиб чиққан жойни расман кўрсатувчи, лекин товар бирон бир худудда чиқарилаётганлиги ҳақида янглиш тасаввур берувчи белгилар;
- ❖ Маъданли сувлар, вино, спиртли ичимликларнинг аслиятини акс эттирувчи жўғрофий номлар ёки уларни ифодаловчи белгилар, ҳамда таржима ҳолда ёки “кўриниш”, “тур”, “усулда” каби сўзлар билан қўлланилса;
- ❖ Жамият манфаатларига, одамийлик ва ахлоқ қоидаларига зид бўлган белгилар;

Талабнома қуйидагилардан иборат:

- Товар белгиси сифатида белгини рўйхатга олиш тўғрисидаги ариза
- Белги тасвири (5 та)
- Талабномани топшириш учун бож тўланганлигини тасдиқловчи ҳужжат
- Ишончнома (талабнома патент вакили орқали топширилганда)

9-майруза

Патент ахбороти

Режа:

1. Патентҳужжатлари.
2. Патентгабоғлиқадабиётлар.
3. Патентахборотинингтехникватижоратахборотманбаисифатидагиафзаллик лари.
4. Патентҳужжатлариминимуми.
5. Патентахборотиқидирувини олибборишвазифасинитанланиши.
6. Патентбюллетениваунимазмуни.

Тузилиши жиҳатидан патент ахбороти шартли равишда қуйидаги ахборот ресурсларига бўлинади:

- Патент ҳужжатлари, у ўз ичига расмий чоп этилган патент олиш учун берилган талабномалар ёки патент берилган ихтиролар, фойдали моделлар ва саноат намуналарининг тавсифлари, шунингдек рўйхатга олинган товар белгилари тўғрисидаги маълумотларни олади. Қайд этиб ўтамизки, кўп мамлакатларда патент олишга берилган талабномалар Патент идоралари ўтказадиган ва талабнома берилган ихтирога қарши бўлган бир қатор материалларни ўз ичига оладиган патент қидируви тўғрисидаги ҳисоботлар билан бирга нашр этилади
- Патентга боғлиқ адабиётлар, у дастлабки патент ҳужжатлари: рефератлар, аннотатсиялар, формула бандларини таҳлилий-синтетик қайта ишлаш натижасидаги турли материаллардан иборат бўлади. Бундай материаллар одатда, таркибидаги ахборотнинг характери ва мақсадига кўра ихтисослашган турли

рефератив тўпламларда, масалан, библиографик, рефератив ёки обзорларда чоп этилади.

Патент ахборотининг техник ва тижорат ахборот манбаи сифатидаги юқорида санаб ўтилган афзалликларига патент ҳужжатларининг қуйидаги ўзига хос хусусиятлари туфайли эришилади:

Барча патент ҳужжатлари бир хил тузилишга эга. Ҳар бир ихтиро тавсифида ихтиродан олдинги техника даражаси очиб берилади ва ихтиронинг ушбу техника даражасига қўшган ҳиссаси (унинг янгилиги) ажратиб кўрсатилади. Бу патент ҳужжатидан фойдаланувчига бошқа илмий-техник адабиётларни ўрганмасдан туриб ҳам ихтирони таҳлил қилиш имконини беради, шунингдек шу соҳанинг технологик ривожланиш тарихини очиб беради.

1. Патент ҳужжатлари фақат ғоянинг ўзини очиб берибгина қолмайди, балки, одатда, уни саноатда амалий қўлланиш имконияти тўғрисидаги муфассал ахборот (муайян мисоллар)ни беради. Аксарият ҳолларда патент ҳужжатлари бошқа адабиётларда чоп этилмайдиган ахборотларни беради. Масалан, Америка мутахассисларининг баҳолашича, АҚШ патентларида очиб берилган технологияларнинг камида 70 % патент адабиётларидан бошқа адабиётларда очиб берилмаган.

2. Патент ҳужжатлари тасниф рамзларига эга бўлиб, улар патент ҳужжатларини уларнинг мазмуни қайси техника соҳасига тегишли бўлса, шу соҳага мувофиқ таснифлаш (тўлиқроқ кейинги бўлимга қаранг) имконини беради. Бу эса ахборот қидирувини осонлаштириш учун патент ахбороти массивларига ишлов бериш ва системалаштириш имконини беради.

3. Барча патент ҳужжатлари библиографик маълумотлар билан таъминланади, уларда ҳуқуқий маълумотлар, масалан, патент берилган сана, ихтиронинг устуворлик санаси, талабнома берувчи тўғрисидаги маълумотлар ва бошқалар келтирилади. Патент ҳужжатларини қидириш ва ишлов беришни енгиллаштириш учун библиография умумқабул қилинган махсус кодлар бўйича системалаштирилади (тўлиқроқ кейинги бўлимга қаранг).

4. Патентлар таркибида реферат бўлиб, у ахборот қидирувини тезда, ихтиро тавсифи ва формуласига фақат зарурият туғилгандагина бевосита мурожаат қилган ҳолда, амалга ошириш имконини беради.

5. Тасниф рамзларининг мавжудлиги ва библиографик маълумотларнинг кодланиши автоматлаштирилган маълумот-ахборот тизимлари, маълумотлар базаларини яратиш имконини беради, улардан ахборот тадқиқотлари ўтказишда кенг фойдаланилади.

БИМТнинг статистик маълумотларига кўра жаҳонда бир йилда бериладиган талабномалар сони 1,5 млн.дан ошади. Ярим миллиондан ортиқ талабнома патентга айланади. Бугунги кунда дастлабки патентлар пайдо бўлган вақтдан бошлаб қанча патент ҳужжатлари чоп этилганлиги тўғрисида аниқ статистик маълумотлар йўқ. Лекин тахминан уларнинг сони 40 млн. дан ортиқни ташкил этади. Табиийки, патент ҳужжатларининг асосий қисми етакчи индустриал ривожланган мамлакатларга тўғри келади.

БИМТ стандартлари (РСТ шартномалари) билан ихтироларга патент берилиши сўралган талабномалар бўйича патент-ахборот қидируви ўтказишда

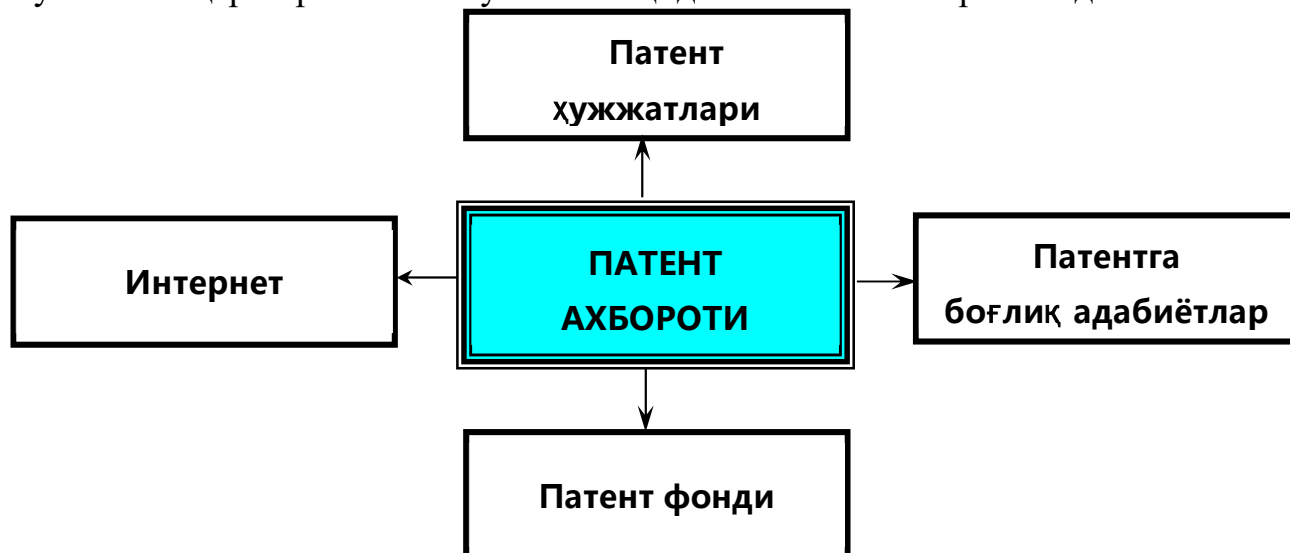
Патент идоралари (шу жумладан Ўзбекистон Республикаси Давлат патент идораси) таянадиган патент ҳужжатлари минимуми белгиланган. Ушбу минимум ўз ичига 1920 йилдан бошлаб Буюк Британия, Германия, Россия (собик СССР билан бирга), АҚШ, Франтсия, Швейтсария (фақат франтсуз ва немис тилларида) ва Японияда нашр этилган патент ҳужжатларини олади. Бу минимумга шунингдек европа патент идораси нашрлари ва БИМТ нашр қиладиган РСТ халқаро патент талабномалари киради.

Ахборот қидируви техниканинг у ёки бу соҳаси ривожланган бошқа мамлакатлар бўйича ҳам ўтказилиши мумкин. Ўзбекистон патентини олиш учун талабнома берувчилар албатта Ўзбекистон Патент ҳужжатлари бўйича ахборот қидируви ўтказишлари шарт. Патент ахбороти қидирувини олиб бориш мамлакати қидирувнинг вазифасидан келиб чиқиб танланиши керак. Масалан, ихтирони Австралияда патентлаш мўлжалланаётган бўлса, ахборот қидируви ўз ичига Австралия патент ҳужжатларини олиши зарур.

Барча мамлакатларнинг Патент идоралари чоп этилган патент ҳужжатлари билан ишлашни енгиллаштириш, хусусан патент қидируви ўтказишни тезлаштириш учун ахборотнинг энг муҳим манбаларидан бири ҳисобланадиган расмий патент бюллетенларини нашр этадилар. Патент бюллетенлари, одатда, журнал шаклида чоп этиладиган даврий нашрлар ҳисобланади. Масалан, АҚШ, Германия, Россия каби мамлакатларда улар ҳар ҳафтада мунтазам равишда чиқиб туради. Бюллетенлар уларда чоп этиладиган маълумотларнинг характериға кўра Патент идорасининг тегишли вақт мобайнидаги патент иш юритиши бўйича фаолияти тўғрисидаги ҳисоботлардир.

Ҳар бир патент бюллетени, одатда қуйидаги ахборотларни чоп этади:

1. Янги талабномалар ва ўз ичига тўлиқ библиографик маълумотлар ва ихтиро рефератини олган патентлар тўғрисидаги маълумотлар. Бир қатор мамлакатларда (масалан, Ўзбекистон ва Россияда) патентлар учун реферат ўрниға ихтиро формуласи чоп этилади. Саноат намуналари ва товар белгиларини рўйхатға олиш тўғрисидаги маълумотларни чоп этишда бюллетенларда бу объектларнинг тасвирлари келтирилади. Кўпинча ихтиролар, саноат намуналари ва товар белгилари тўғрисидаги маълумотлар алоҳида чоп этилади, яъни саноат мулкининг ҳар бир объекти бўйича алоҳида бюллетен нашр этилади.

2. Патентларнинг ҳуқуқий мақомида юз берган барча ўзгаришлар тўғрисидаги маълумотлар. Масалан, бож тўланмаганлиги ёки патентдан воз кечиш сабабли патентнинг амал қилишини тўхтатиш, патентнинг амал қилишини қайта тиклаш, патент бўйича литсензия шартномалари тузиш ёки талабномаларни патент иш юритишининг барча босқичларида бошқа шахсларга ўтказиш, патент бўйича апелляция ёки суд қарорлари ва ҳоказо;

3. Бюллетенда келтирилаётган барча патент ҳужжатлари ахборотни қидириш ва ишлов беришни енгиллаштириш мақсадларида ҳужжат номери ва таснифлаш индекси бўйича системалаштирилади (тартибга солинади).

Патент ахборотининг бошқа манбаи кўрсаткичлар бўлиб, улар элементларидан бири бўйича тартибга солинган патент ҳужжатлари тўғрисидаги танлаб олинган библиографик маълумотлар рўйхатидан иборат. Жайси элементи бўйича тартибга солинишига кўра кўрсаткичлар қуйидагиларга бўлинади:

- номерли (талабнома ёки патентларнинг номерлари бўйича сараланган, ҳужжат номери ва таснифлаш индексидан иборат);
- систематик (таснифлаш индекси бўйича сараланган, таснифлаш индекси, ҳужжат номеридан иборат);
- номли (фирмалар номи бўйича) - талабнома берувчилар, патент эгалари ёки ихтирочиларнинг исми-шарифи бўйича сараланган (номи ва ҳужжат номеридан иборат).

Патент бюллетенларининг охирида жойлаштирилаётган ва уларнинг таркибий қисми бўлган кўрсаткичлар таркибий кўрсаткичлар дейилади. Патент идоралари шунингдек тегишлича расмий бюллетенларнинг йиллик тўплами ёки бир неча йил бўйича маълумотлар нашр этиладиган тўпламга йиллик ёки якуний кўрсаткичларни ҳам нашр этади.

Патент ҳужжатлари ва патент бюллетенлари барчанинг фойдаланиши учун кутубхоналар ва ихтисослашган патент жамқармаси тарқатилади.

➤ Тартибга солинган ва автоматлаштирилган маълумот - қидирув тизими билан жиҳозланган патент ҳужжатлари ва бошқа патент адабиётлари сақланадиган жой патент жамғармаси (фонди) деб аталади.

Ўзбекистоннинг бош патент фонди Давлат патент кутубхонаси (Тошкент ш.) ҳисобланади. Бу фондда жаҳоннинг 57 дан ортиқ мамлакатидан тўпланган ихтироларнинг тавсифлари ва патент бюллетенлари сақланади. Бу ерда шунингдек турли рефератив тўпламлар, масалан, Жаҳон мамлакатлари ихтиролари, интеллектуал мулк объектлари бўйича бошқа обзор нашрлар мавжуд. Патент фонди мутахассисларнинг патент ҳужжатларини бевосита ўрганишлари, шунингдек сўровлар бўйича уларнинг нусхаларини тайёрлаш учун мўлжалланган.

XX асрнинг 80-йилларигача Патент фондларида ахборотлар асосан қоғозларда сақланарди. Маълумки, қоғозлардаги ахборотнинг асосий афзаллиги истеъмолчининг фойдаланиши учун қулайлигидадир. Лекин бундай ахборотнинг ноқулай томонлари ҳам бор, масалан уни масофага узатиш қийинлиги, фондларнинг миқдори кўпайиши ва уларни сақлаш учун майдонларнинг етишмаслиги кабиларни кўрсатиш мумкин. 80-йиллардан бошлаб фондлар патент ахборотини сақлаш учун микрофотоелтувчилар (шаффоф пленка)дан фаол фойдаланишга ўта бошлади. Вазифасига кўра микроелтувчиларнинг турлари: микрофил млар, микрофишлар, апертура карталаридан фойдаланилди. Ўз вақтида бу ахборот элтувчиларнинг ахборотни жойлаштириш зичлиги бўйича тенги бўлмаган ва патент ҳужжатларини сақлашнинг

универсал воситаси ҳисобланган. Бундай ахборотни кўриш ва ундан нусха олиш учун тегишли диапроекторлардан фойдаланилган.

Лекин XX асрнинг 90-йилларида комп ютер технологияларининг ривожланиши билан микроелтувчилар ўрнига патент ахборотининг янги элтувчилари - (СД - РОМ) оптик дисклари пайдо бўлди. Оптик дискларнинг афзаллиги ахборотни жуда зич жойлаштириш (дискнинг ўртача ҳажми 600 Мб га тенг, яъни битта дискда мингдан ошиқ ихтиро тавсифини жойлаштириш мумкин!), шунингдек ахборотни қидириш ва ишлов бериш учун комп ютер дастурларидан фойдаланиш имконияти мавжудлигидадир. Оптик дисклардан фойдаланиш анъанавий элтувчиларга нисбатан патент қидирувлари ўтказиш самарадорлигини юзлаб марта ошириш имконини беради.

Ҳозирги вақтда деярли барча етакчи мамлакатларнинг Патент идоралари патент ҳужжатларини оптик дисларда чиқаришга ўтди. Дискларда фақат талабномалар ва патентлар бўйича ихтиролар тавсифлари эмас, балки ҳуқуқий ҳужжатлар, турли мавзувий маълумотлар базалари ва бошқалар ҳам чиқарилмоқда. Айниқса европа Патент идорасининг ЭСПАСЕ СД-РОМ оиласи ахборот маҳсулоти ва Бутунжаҳон интеллектуал мулк ташкилотининг маҳсулоти кенг тарқалган. У, масалан, оптик дискларда патентга алоқадор адабиётлар (ЖОПАЛ) ва халқаро товар белгилари (Ромарин) бўйича мунтазам чиқариладиган журнал (маълумотлар базалари)ни нашр этади.

XX асрнинг охирларида Бутунжаҳон Интернет тармоқининг тарқалиши муносабати билан патент ахборотидан фойдаланиш ва унга ишлов бериш самарадорлигини оширишда янги босқич бошланди. Янги ахборот технологиялари ва коммуникацияларининг жорий этилиши бир вақтнинг ўзида сони чегараланмаган истеъмолчиларнинг патент ахбороти бўйича маълумотлар базалари захираларидан фойдаланиши учун кенг имкониятлар очиб берди. Йирик маълумотлар базаларининг ривожланиши билан патент ахборотининг элтувчилари сифатида оптик дисклар ва кичик патент фондларига эҳтиёж пасаяди. Ҳар бир фойдаланувчи ўз иш жойини тарқатмаган ҳолда ўзининг комп ютери орқали керакли ахборотни осон топиши мумкин. Бугунги кунда энг тўлиқ ва фойдаланиш учун қулай маълумотлар базалари қуйидагилардан иборат:

- ЕРО-еспасенет (манзили: [хтп://www.eпо.org/еспасенет](http://www.eпо.org/еспасенет)), у орқали европа Патент идорасининг патент ҳужжатлари, РСТ, европа мамлакатлари, шунингдек АҚШ, Япония, Канада ва бошқа мамлакатларнинг талабномаларини қидириш мумкин;
- БИМТ маълумотлар базалари ([хтп://ипдл.випо.инт](http://ипдл.випо.инт)), унда РСТ талабномалари, АҚШ, европа, Лотин Америкаси мамлакатлари патент ҳужжатлари мавжуд;
- АҚШ Патент идораси маълумотлар базалари ([хтп://www.успто.гов/веб/мену/](http://www.успто.гов/веб/мену/)), у 1976 йилдан бошлаб тўпланган тўлиқ матнли ва рефератив маълумотлар базаларидан фойдаланиш имконини беради;
- Россия Саноат мулки федерал институти маълумотлар базалари ([хтп://www.фипс.ру](http://www.фипс.ру)), у ахборотни рус тилида қидириш учун қулайдир;
- Дервент фирмасининг маълумотлар базалари ([хтп://www.дервент.ком/](http://www.дервент.ком/)), у 1963 йилдан бошлаб тўпланган фарматсевтика бўйича ҳужжатлар, 1965 йилдан бошлаб тўпланган қишлоқ хўжалиги ва ветеринария бўйича ҳужжатлар, шунингдек жаҳоннинг 40 дан орти мамлакатидан бошқа тармоқлар бўйича талабнома ва патентларни ўз ичига олади.

Жаҳон маълумотлар базаларига кириш учун Интернет тармоғидан фойдаланиш патент ахборотини тезкор қидириш ва ишлов бериш учун янги имкониятлар очиб беради.

10-маъруза

Патент кооперация (РСТ) шартнома тартиби

Режа:

1. РСТ шартномаси бўйича халқаро талабномани топшириш
2. РСТ шартномаси бўйича миллий талабномани топшириш

Патент кооперацияси тўғрисидаги шартнома (РСТ шартномаси) 1970 йилнинг 25 майдан 19 июнигача Вашингтон шаҳрида бўлиб ўтган Дипломатик конференцияда имзоланган, 1978 йил 1 июндан кучга киритилган.

Шартнома Бутунжаҳон интеллектуал мулк ташкилоти (БИМТ) Халқаро бюроси томонидан бошқарилади.

Шартноманинг асосий вазифалари ихтироларга патент олиш учун бир неча мамлакатларга мурожаат этилганда ўтказиладиган патент процедураларини соддалаштириш ва шунингдек, патент тизимидан фойдаланувчилар ва патент идораларининг манфаатларини ҳисобга олган ҳолда улар самарадорлигини ошириш ҳамда иқтисодий жиҳатдан тежамкорликка эришиш.

РСТ шартномаси бўйича халқаро талабномани топширишдан бошлаб ихтиронинг патентга лаёқатли эканлиги ҳақида қарор қабул қилингунга қадар бўлган патентлаш процедураси иккита фазага бўлинади:

халқаро ва миллий фазаларга.

Халқаро фаза қуйидаги процедуралардан иборат:

- халқаро талабномани битта Қабул қилувчи идорага топшириш;
- Расмий экспертизанинг фақат Қабул қилувчи идора томонидан ўтказилиши;
- Халқаро патент қидируви органларининг биттаси томонидан халқаро патент қидируви ўтказилиши,
- Халқаро патент қидируви ҳисоботи ва ихтиронинг патентга лаёқатлиги ҳақида ёзма фикр-мулоҳазалар тайёрланиши;

БИМТ Халқаро бюроси томонидан халқаро талабномани Халқаро патент қидируви ҳисоботи билан биргаликда марказлашган тарзда чоп этиш ва талабнома берувчи халқаро талабнома асосида патент олмоқчи бўлган миллий (ёки регионал) идораларга тарқатиш.

- Халқаро дастлабки экспертиза органларидан биттаси томонидан халқаро дастлабки экспертизани ўтказиш ва халқаро дастлабки экспертиза хулосасини тайёрлаш.

Юқорида келтирилган босқичлардан биринчи тўрттаси мажбурий яъни албатта бажарилади, охириги эса талабнома берувчининг истагига кўра ўтказилади.

Шартнома асосида халқаро патент берилиши кўзда тутилмайди, яъни Шартнома ихтирога талабномани миллий идораларда кўриб чиқилишидан олдинги оралиқ босқичдан иборат бўлиб, талабномани миллий идораларда кўриб чиқилиши ва патент берилиши ўрнини босмайди.

Миллий фаза – халқаро талабнома кўриб чиқилишининг иккинчи фазаси бўлиб, унда ҳар бир мамлакатнинг миллий патент қонунчилигига мувофиқ ихтиронинг патентга лаёқатлиликлари экспертизаси ўтказилиши кўзда тутилади.

Шартноманинг афзалликлари:

- РСТ процедураси бўйича битта патент идорасига (Қабул қилувчи идорага) бир тилда битта “халқаро” талабнома тоширилиши етарли эканлиги. Акс ҳолда талабнома берувчи нечта давлатда патент олмақчи бўлса уларнинг талабларига мувофиқ шунча талабнома топшириши керак бўларди.
- Миллий фазага кириш учун максимал муддат устуворлик санасидан 30-31 ойлик муддатни ташкил этганлиги сабабли талабнома берувчи талабномани миллий фазага ўтказиш учун маълум вақт заҳирасига эга эканлиги.
- Мажбурий равишда халқаро патент қидируви ўтказилиши ва талабнома берувчининг истагига кўра Халқаро дастлабки экспертиза ўтказиш мумкинлиги.
- Халқаро патент қидируви ҳисоботида ва Халқаро дастлабки экспертиза ҳулосасида келтирилган маълумотлар натижасида талабнома берувчида ўзининг ихтиросини патентлашни давом эттириш мақсадга мувофиқлигини миллий идораларга топшириш, патент божларини тўлаш каби харажатлардан олдин баҳолаш имконияти.
- Талабнома материалларини расмийлаштириш-га бир хил талаблар ишлаб чиқилганлиги.

Халқаро талабномани устуворлик санасидан 18 ой ўтгандан сўнг марказлашган тарзда чоп этиш ва РСТ шартномасига аъзо бўлган барча мамлакатларга тарқатиш кўзда тутилганлиги.

Ихтирони патентлашга қизиқиш йўқолган ҳолда халқаро талабномани халқаро фазада чиқариб олиш ва харажатларни олдини олиш имконияти мавжудлиги.

РСТ процедураси бўйича халқаро патент-лаш ихтирога бир неча мамлакатларда патент олиш режалаштирилган ҳолда мақсадга мувофиқдир.

Шартноманинг ваколатли халқаро органлари:

- БИМТ Халқаро бюроси;
- Қабул қилувчи идора;
- Халқаро патент қидируви органи;
- Халқаро дастлабки экспертиза органи.

РСТ шартномасининг меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлари

- Патент кооперацияси тўғрисидаги шартнома;

- Патент кооперацияси тўғрисидаги шартномага йўриқнома;
- Патент кооперацияси тўғрисидаги шартномага маъмурий йўриқномалар.
- Қабул қилувчи идоралар учун қўлланма;
- Халқаро патент кидирувини ўтказиш бўйича қўлланма;
- Халқаро дастлабки экспертизани ўтказиш бўйича қўлланма;
- Рефератларни тузиш бўйича қўлланма;
- Талабнома берувчи учун қўлланма.

Маъмурий йўриқномалар халқаро талабномаларни рақамлаш тартиби, аризалар ва Халқаро бюро, Қабул қилувчи идоралар, Халқаро патент кидируви органи, Халқаро дастлабки экспертиза органи томонидан олиб бориладиган ёзишмалар бланклари шакллари, ҳисобот ва хулоса шакллари каби ва бошқа масалаларни тартибга солади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Джумаходжаев А.З. Патентоведение. Учебник для ВУЗов. Изд. Меҳнат, 2001 г.
2. "Ихтиролар, фойдали моделлар ва саноат намуналари тоғғрисида"ги Ўзбекистон Республикаси Қонуни. - 2003 йил.
3. Правила составления и подачи заявок на изобретения и полезные модели – Патентоведение. Ведомство Республики Узбекистан. Ташкент, 2003 г.
4. Прахов Б.Г. Зенкин Н.М. Изобретательство и патентоведение 2-е изд. Киев. Техника, 1988 г.
5. Патентоведение. Учебник для ВУЗов. Под. Ред. В.А.Рясенцева, авт. Артемов Е.И. и др. 3-е изд. М.: Машиностроение, 1984 г.

Ўзбекистон Республикаси
Олий ва ўрта махсус таълим Вазирлиги

Наманган муҳандислик – технология институти

«Табиий толаларни дастлабки ишлаш технологияси» кафедраси

**«ПАТЕНТШУНОСЛИК, ЛИЦЕНЗИЯЛАШ ВА
СЕРТИФИКАТЛАШТИРИШ»**

фанидан амалий машғулотларни бажариш учун

УСЛУБИЙ ҚЎЛЛАНМА

Наманган-2021

«Патентшунослик, лицензиялаш ва сертификатлаштириш»

Услубий қўлланма «Патентшунослик, лицензиялаш ва сертификатлаштириш» фани бўйича олий ўқув юртарининг магистратура мутахассисликлари учун мўлжалланган бўлиб, кўрсатмадан тўқимачилик ва енгил саноат соҳасида илмий тадқиқотлар олиб бораётган мутахассислар ҳам фойдаланишлари мумкин

Тузувчилар: А.Саримсаков

Такризчилар: Р.Мурадов, НамМТИ, профессор
И.Азизов НамМТИ, дотцент

Наманган муҳандислик – технология институти ўқув–услубий кенгашининг 2021 йил даги йиғилишида тасдиқланган ва чоп этиш учун тавсия этилган (_баённома).

МУНДАРИЖА

№	Фан мавзуларининг номи	Бетлар
1	Патентшунослик, лицензиялаш ва сертификатлаштириш фанининг мазмун, предмети ва модели	4
2	Интеллектуал мулкни муҳофазалашнинг моҳияти, унинг мақсади ва вазифалари	9
3	Ўзбекистон Республикасида интеллектуал мулкни муҳофазалашнинг ҳуқуқий асослари	18
4	Интеллектуал мулкнинг турлари ва объеклари	21
5	Ихтирога патент олиш учун талабномаларни расмийлаштириш қоидалари	25
6	Фойдали моделга патент олиш учун талабномаларни расмийлаштириш қоидалари	27
7	Саноат намунасига патент олиш учун талабномаларни расмийлаштириш қоидалари	33
8	Товар белгисига патент олиш учун талабномаларни расмийлаштириш қоидалари	37
9	Патент божлари ва уларнинг тариф ставкалари билан танишиш	40

1-Амалий машғулот

Патентшунослик, лицензиялаш ва сертификатлаштириш фанининг мазмун, предмети ва модели

Режа:

1. Патентшунослик, лицензиялаш ва сертификатлаштириш фанининг моҳияти, унинг мақсади ва вазифалари. Интеллектуал мулк ҳуқуқи ва жамиятнинг ривожланиши.

2. Интеллектуал мулк объектлари (ИМО) ни таснифлаш. Асосий тушунча ва атамалар.

3. Интеллектуал мулк объектларини муҳофазалаш тамойиллари.

1. Одамзот ўз табиатига кўра жисмоний жиҳатдан энг мукамал мавжудод эмас, лекин инсонда энг кучли имтиёз – унинг интеллекти мавжуд.

Интеллект – инсонни ҳайвонат дунёсидан ажратиб турадиган асосий белги бўлиб ривожланишни сифат жиҳатидан янги поғонага кўтаради. Интеллект сўзи лотинча **интеллестус** сўзидан келиб чиққан бўлиб [1], инсон ақли, онги, фикрлаш қобилиятини билдиради. Инсон ҳаётининг мақсади – энг яхши нарсаларга интилишдир. Ибтидоий тузумдан, яъни илк меҳнат қуроллари яратилгандан бошлаб инсон ҳар доим ўзининг турмуш тарзини яхшилаш, ўз ижодий салоҳиятини ошириш йўлларини тинимсиз излаб келган. Шунинг учун ҳам қадим замонлардан инсоният жамиятида биринчи олимлар, ихтирочилар, рассомлар ва мусиқачилар пайдо бўлган. Улар инсонлар ҳаёти ва турмушини энгиллаштирувчи асбоб-ускуналар ихтиро қилишган, чорвачилик ва қишлоқ хўжалигини ўзлаштириб, атроф муҳитдан ҳимояланиш учун уйлар қуришган, юкларни ташиш воситаларини ўйлаб топиб, дэнгиздан сузиш учун кемасозлик билан шуғулланишган ва бу билан техник, иқтисодий ва маданий тараққиётни таъминлаб келишган.

Интеллектуал фаолият инсоният жамияти ривожланишининг асосий сабабидир. Интеллектуал фаолиятнинг энг муҳим турлари фан, санъат ва техник ижодиёт, халқлар ва миллатлар, давлат ва тсивилизатсиялар ривожининг доимий йўлдошидир.

Инсоният жамияти ўз бошидан кулдорлик, феодализм, капитализм, сотсиализмни кечирди. ХХИ асрнинг бошида, асосий ривожлантирувчи кучи рақобат бўлган бозор иқтисодий тизим эканлиги тан олинди.

Ҳамма вақт ҳам рақобат курашида ким интеллектуал имкониятлар ва интеллектуал фаолият натижаларидан унумли фойдалана олса фақат ўша муваффақиятга эришиши мумкин.

Бундан шундай мантиқий хулоса чиқадики, инсоннинг билим олиш,

ихтиро қилишга табиий интилиши ва ижоди маҳсулидан иқтисодий самара олиниши бир-бирига мос келгандагина у ўзининг ижодий салоҳиятидан оқилона фойдалана олади, шу боис доимий изланишдан манфаатдор бўлади.

Фақат мулк эгасигина ўз мулкидан юқори даражада самарали ва оқилона фойдаланиб, уни бошқара олади. Бундай иқтисодий рағбатлантиришнинг энг мақбул усули шундан иборатки, инсон ўз интеллектуал салоҳияти натижаларига мулкчилик ҳуқуқига эга бўлиши, яъни интеллектуал мулкка эгалик қилиши керак. Зеро ундан бошқа ҳеч ким бу натижаларга хўжайинлик қила олмасин. Фақат унинг ўзигина интеллектуал ижоди натижаларидан ўз истагича фойдаланиш ва бошқа шахсларга сотиш борасида мутлоқ ҳуқуққа эга бўлади [2].

Шу ерда биз ҳозирги вақтда жаҳондаги энг муҳим тушунчалардан бири ҳисобланган интеллектуал мулк тушунчасига дуч келамиз. Хўш интеллектуал мулкнинг ўзи нима ва уни қандай ўлчаш мумкин?

Энг аввало интеллектуал мулк интеллектуал фаолият натижасидир. Барча интеллектуал фаолият ҳам интеллектуал мулк бўла олмаслиги аниқ. Инсон фикрлайди, унинг хаёлида беҳисоб ғоялар, лойиҳалар туғилади, лекин уларнинг ҳаммаси ҳам ҳаётда амалга ошмай қолиб кетади. Фақат бошқалар томонидан объектив равишда қабул қилинадиган, яъни ўзининг муайян чегараларига эга бўлган ғоя ва фикрларгина мулк бўла олиши равшандир.

Интеллектуал фаолиятнинг кейинчалик қандайдир бирор-бир объектив (моддий) шаклда ифодалана оладиган натижаларигина интеллектуал мулк бўлади деб айтиш мумкин.

Бунда иқтисодий ривожланишдан манфаатдор давлатнинг асосий вазифаси ҳар бир кишининг ўз интеллектуал мулкига эгалик қилиш ва ундан фойдаланиш ҳуқуқи ишончли муҳофазаланадиган тизимни таъминлашдан иборат.

Интеллектуал мулкнинг ўзига хос хусусияти ўз эгаларига фойда келтиришдан иборат, демак, мулк эгаларининг ўз мулкига мутлоқ ҳуқуқи муҳофазаланган ҳолдагина бутун жамият фойдасига хизмат қила олади. Хулоса шуки, интеллектуал мулк ҳуқуқларига риоя қилмасдан туриб ХХИ асрда илмий - техниканинг ривожланишига кэнг йўл очиб бўлмайди.

Лекин интеллектуал мулк ҳуқуқларига риоя этиш билан масала охиригача ҳал бўлмайди. Жаҳонда ноҳалол рақобат кураши тобора авж олиб бораётгани кузатилмоқда. Ҳар бир давлат ноҳалол рақобат курашнинг олдини олиш учун қандай механизмларни ишга солиши керак? Тарихдан маълумки энг ишончли механизм бу ҳуқуқ бўлиши мумкин, зотан айнан ҳуқуқий механизмлар интеллектуал мулкни муҳофазалашга ишончли ва маданий ёндашувни таъминлайди.

Лекин давлат томонидан кафолатланадиган ишончли муҳофаза бу масаланинг бир томони холос. Халқимизнинг доно ибораси бор - “ҳолва деган

билан оғиз чучимайди”. Унинг муҳим таркибий қисми муайян кишиларнинг ўз ҳуқуқларини билиши ва бу ҳуқуқлардан амалиётда фойдалана олишидир.

Бугунги кунда Ўзбекистоннинг иқтисодий ривожланиши учун исталган касбдаги ҳар бир ижодкор киши келажақда ўзининг интеллектуал мулкидан самарали фойдаланиш йўлларини аниқ тасаввур этиши жуда муҳимдир.

2. Интеллектуал фаолият одатда жуда кўп қиррали бўлиб кэнг миқёсда ўзгариб туриши мумкин. Фан, санъат, техник ижодиёт – буларнинг барчаси интеллектуал меҳнат турларидир.

Бутунжаҳон интеллектуал мулк ташкилоти (БИМТ) қуйидагиларни ҳақли равишда ўзининг шиори деб эълон қилди: Инсоният даҳоси жами санъат асарлари ва ихтироларнинг манбаидир. Бу асарлар инсонга муносиб ҳаёт кафолатидир. Барча турдаги санъат асарлари ва ихтироларни ишончли ҳимоялаш ҳар бир давлатнинг бурчидир.

Интеллектуал мулк объектларини кўриб чиқар эканмиз, шуни қайд этиш мумкинки, интеллектуал мулкда объектларнинг икки гуруҳи алоҳида ажралиб туради: санъат билан боғлиқ бадий асарлар ва санъат тармоғи – хусусан янги буюмлар, товарлар ва технологияларни ишлаб чиқиш ва бозорга таклиф этиш билан боғлиқ объектлар.

Айнан ана шу вазиятлар XX асрда жаҳонда умум қабул қилинган халқаро ҳуқуқий стандартлар шаклланишига олиб келди, шунга мувофиқ интеллектуал мулк ўз ичига икки асосий ҳуқуқлар соҳасини олади [3]:

- муаллифлик ва турдош ҳуқуқлар, унга мувофиқ илмий, адабий, мусиқий, бадий, фотография ва аудиовизуал асарларга ҳуқуқлар, шунингдек фонограмма ишлаб чиқарувчилар ва ижрочилар, эфир ва кабел эшиттиришлари ташкилотларининг ҳуқуқлари ҳимоя қилинади;

- саноат мулки, у ихтиролар, фойдали моделлар, саноат намуналари, шунингдек товар белгилари ва хизмат кўрсатиш белгилари, товарларнинг келиб чиқиш жойи, фирма номларига ҳуқуқларни ўз ичига олади.

Санаб ўтилган барча муайян ҳуқуқий муҳофаза объектлари, хусусан, бадий асарлар ва санъат турлари, ихтиролар, товар белгилари, ЭҲМ учун дастурлар ва ҳоказолар интеллектуал мулк объектлари деб аталади [4].

Муаллифлик ҳуқуқи адабиёт, фан ва санъат асарлари ўзининг аниқ ифодасини топган шаклни муҳофаза қилади. Бундай ифодалаш шакли сўз, тимсоллари, мусиқа, сурат, уч ўлчовли предметлар ёки бундай шаклларнинг комбинатсияси (масалан, кинофил м ёки театр пос-тановкаси, опера) бўлиши мумкин. Муаллифлик ҳуқуқлари асарларнинг исталган турини махсус руҳсатсиз (муаллиф розилигисиз) нусха кўчириш, кўпайтириш ва бошқа усулда қайта

тиклашдан муҳофазалайди [5].

Саноат мулки, муаллифлик ҳуқуқидан фарқли равишда бевосита ғояни, хусусан буюмнинг турли шаклларда кўп марта қайта ишлатилиши мумкин бўлган техник, бадий ва бошқа моҳиятларни муҳофаза қилади.

Патент давлат номидан саноат мулки объектига бериладиган ва муайян ҳудудда муайян вақт оралиғида амал қиладиган муҳофаза ҳужжатидир.

2- Амалий машғулот

Интеллектуал мулкни муҳофазалашнинг моҳияти, унинг мақсади ва вазифалари

Режа:

1. Патент ҳуқуқининг ривожланиш тарихи. ИМО ни муҳофазалаш соҳасида Ўзбекистон қонунчилиги. Алоҳида ҳуқуқлар.
2. Муҳофаза ҳужжатларининг турлари. Муҳофаза муддатлари.
3. Интеллектуал мулк объектларини муҳофазалаш соҳасида халқаро кооператсия

1. Мамлакатимизнинг асосий қонуни Ўзбекистон Республикаси Конституциясидир. Конституция Ўзбекистон қонунчилигини ишлаб чиқишнинг асосий қоидаларини белгилаб беради. Бизнинг интеллектуал мулк объектларини ҳуқуқий муҳофазалаш соҳасида амалдаги қонунчилигимиз бевосита мулкка эгалик ва илмий-техник ижодиёт эркинлиги ҳуқуқлари акс этган Конституциянинг ИХ бўлими 36 - ва 42 - моддаларидан келиб чиққан ҳолда ишлаб чиқилган.

Интеллектуал мулк объектларини яратиш, муҳофазалаш ва фойдаланиш билан боғлиқ ҳуқуқий муносабатлар фуқаролик ҳуқуқи соҳаси ҳисобланади ва Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик кодекси билан тартибга солинади.

Ўзбекистонда интеллектуал мулк ҳуқуқларини муҳофазалаш билан боғлиқ масалаларни тартибга солувчи қуйидаги қонунлар амал қилади:

1996 йил 30 августда қабул қилинган “Муаллифлик ҳуқуқлари ва турдош ҳуқуқлар тўғрисида”ги қонун;

1994 йил 6 майда қабул қилинган ва 1997 йил 26 декабрда ўзгартирилган “Ихтиролар, фойдали моделлар ва саноат намуналари тўғрисида”ги қонун;

1993 йил 7 майда қабул қилинган ва 1997 йил 26 декабрда ўзгартирилган “Товар белгилари ва хизмат кўрсатиш белгилари тўғрисида”ги қонун;

1994 йил 6 майда қабул қилинган “ЕҲМ ва маълумотлар базалари учун дастурларни ҳуқуқий муҳофазалаш тўғрисида”ги қонун;

1996 йил 30 августда қабул қилинган “Селектсия ютуқлари тўғрисида”ги қонун;

2001 йил 12 майда қабул қилинган “Интеграл микрочизмалар топологиясини ҳуқуқий муҳофазалаш тўғрисида”ги қонунлардир.

Ўзбекистон Республикаси қонунларига мувофиқ давлатимизда интеллектуал мулк соҳасида ваколатли қуйидаги ташкилотлар фаолият кўрсатади:

Муаллифлик ҳуқуқларини ҳимоялаш соҳасидаги масалаларни тартибга солувчи Муаллифилик ҳуқуқлари бўйича агентлик;

Ўзбекистон Республикаси Давлат патент идораси, унинг вазифаси саноат мулки объектларини муҳофазалаш соҳасида ягона давлат сиёсатини амалга оширишдан иборат.

Муаллифга шунингдек муаллифлик номи ҳуқуқи ҳам берилган бўлиб, унга мувофиқ муаллиф ўз объектига ўзининг номи ёки бошқа номни бериши ҳуқуқига эга.

Интеллектуал мулк объектларига мулкий ҳуқуқлар фуқаро ёки юридик шахсининг шу объектга алоҳида ҳуқуқларидир. Фақат алоҳида ҳуқуқлар эгаси интеллектуал мулк объектдан бошқа шахслар фойдаланишига рухсат бериши ёки ман қилиши мумкин.

Алоҳида ҳуқуқлар фақат қонунда кўзда тутилган ҳолларда ва фақат интеллектуал мулк объектларидан меъёрида фойдаланишга ҳамда унинг эгасининг қонуний манфаатларига зарар етказилмаган тақдирдагина чекланиши мумкин.

Алоҳида ҳуқуқлар қуйидаги ҳолларда чекланиши мумкин:

- Ўзбекистонда муҳофаза қилинадиган ихтиро, фойдали моделлар, саноат намуналари таркибидаги қурилмаларни бошқа давлат, Париж конвенцияси иштирокчисининг транспорт воситасида, бу транспорт воситаси вақтинча ёки тасодифан Ўзбекистон Республикаси ҳудудида бўлганда қўлланиш, бунда бу қурилмалар фақат шу восита эҳтиёжлари учунгина фойдаланилиши шарт;

- Таркибида патентланган объектлар бўлган воситалар устида илмий тадқиқот ёки тажрибалар ўтказиш;

- Табиий офатлар, ҳалокатлар, эпидемиялар ва бошқа фавқулодда ҳолларда таркибида патентланган объектлар бўлган воситаларни қўлланиш. Вазирлар Маҳкамаси миллий хавфсизлик манфаатлари йўлида патентланган объектлардан фойдаланиш тўғрисида патент эгасининг розилигини олмасдан туриб қарор қабул қилади, лекин бундай ҳолларда объектдан фойдаланилгани учун унга тегишли товон тўланади;

- Таркибида патентланган объектлар бўлган воситаларни, агар бу воситалар қонуний йўл билан хўжалик айланмасига киритилган бўлса, қўлланиш

(масалан, патент эгасининг ўзи ёки унинг литсензияси бўйича)

- Воситаларни ҳеч қандай даромад олмасдан шахсий мақсадларда қўлланиш;

- Дорихоналарда шифокор ретсепи бўйича дориларни бир марта таёрлаш.

Ихтирога патент – ихтиронинг устуворлик санасидан бошлаб йигирма йил мобайнида амал қилади, моҳияти бўйича экспертиза ўтказилгандан сўнг берилади;

Ихтирога дастлабки патент (2002 йил октябр ойигача) – дастлабки экспертиза ўтказилгандан сўнг берилади ва устуворлик санасидан бошлаб беш йил мобайнида амал қилади. Талабнома берувчининг моҳияти бўйича экспертиза ўтказиш тўғрисидаги илтимосига кўра патентга айлантирилиши мумкин;

Саноат намунасига патент – моҳияти бўйича экспертиза ўтказилгандан сўнг берилади ва устуворлик санасидан бошлаб 10 йил мобайнида амал қилади, патент эгасининг илтимоси билан амал қилиш муддатини яна беш йилга узайтириш имкониятини сақлаб қолади;

Саноат намунасига дастлабки патент (2002 йил октябр ойигача)– Дастлабки экспертиза ўтказилгандан сўнг берилади ва устуворлик санасидан бошлаб беш йил мобайнида амал қилади. Дастлабки патент эгаси илтимосига кўра патентга айлантирилиши мумкин.

Фойдали моделга патент – дастлабки экспертиза ўтказилгандан сўнг берилади ва устуворлик санасидан бошлаб беш йил мобайнида амал қилади ва талабнома берувчининг илтимосига кўра яна уч йилга узайтирилиши мумкин.

Товар белгисига гувоҳнома - экспертиза ўтказилгандан сўнг берилади ва устуворлик санасидан бошлаб 10 йил мобайнида амал қилади ва ҳар сафар 10 йилга узайтириш имкониятини сақлаб қолади.

Агар объект патентга лаёқатлилиқ мезонларига мос бўлса, у тегишлича ихтиро, фойдали модел, саноат намунаси деб тан олинади. Қонунга мувофиқ кўрсатилган объектлар учун қуйидаги мезонлар белгиланган:

- *Ихтиролар учун – унинг янгилиги, ихтиро даражаси ва саноатда қўлланиши;*

- *Фойдали модел учун – унинг янгилиги ва саноатда қўлланилиши;*

- *Саноат намунаси учун – унинг янгилиги, ўзига хослиги ва саноатда қўлланилиши.*

Патент экспертизасини ўтказиш вақтида фойдаланиладиган энг муҳим тушунча *техника даражаси* тушунчасидир. **Техника даражаси** ўз ичига ихтиронинг устуворлик санасигача жаҳонда барча учун маълум бўлган ва барча фойдаланиладиган маълумотларни олади.

Дастлабки экспертизанинг моҳият жиҳатидан экспертизадан фарқи энг аввало шундаки, дастлабки экспертиза вақтида талабнома берилган объектнинг

(ихтиро, фойдали модел) маҳаллий янгилик талабларига мувофиқлиги текширилади, яъни *патент экспертлари* фақат Ўзбекистондаги мавжуд патент ҳужжатларини текширадилар, моҳият жиҳатидан экспертизада эса объектнинг жаҳон техника даражасига мувофиқлиги текширилади. Патент идораси маълумотлар расмий равишда чоп этилгандан сўнг уч ой ўтгач патент эгасига (ёки товар белгиси эгасига) муҳофаза ҳужжати, тегишлича патент ёки гувоҳнома беради. Патент ёки гувоҳнома Ўзбекистон Республикаси номидан берилади ва Патент идораси раҳбари томонидан имзоланади. Шунини қайд этиб ўтиш керакки, ҳамма вақт битта объектга фақат битта муҳофаза ҳужжати (патент ёки гувоҳнома) берилади. Агар патент эгаси бир нечта бўлса (масалан, икки фирма ёки икки ҳаммуаллиф) улар битта патент оладилар.

Қайд этиб ўтамизки, кейинчалик патент эгаси патентни кучда сақлаб туриш учун мунтазам равишда бож тўлаб туришлари шарт, бож тўламаслик муҳофаза ҳужжатининг амал қилиши тўхташига олиб келиши мумкин. *Патент қўйидаги ҳолларда ҳам амал қилишдан тўхтатилиши мумкин:*

- патентнинг амал қилиш муддати тугагач;
- патент, дастлабки патент ёки товар белгисининг ҳақиқий эмаслиги учинчи томоннинг даво аризаси билан суд орқали тасдиқланганда;
- патент эгасининг Патент идорасига берган аризаси асосида.

Агар патент ёки гувоҳноманинг амал қилиши муддатидан илгари тўхтатилса, бу ҳақидаги маълумот Патент идорасининг “Расмий ахборотнома” бюллетенида чоп этилади. Ўзбекистон қонунчилиги бўйича хориж фуқаролари ва юридик шахслари бевосита талабнома бериш ҳуқуқига эга эмас. *Улар патент олиши ва уни кучда сақлаб туриш учун ишларини Ўзбекистоннинг патент бўйича ишончли вакиллари орқали юриштишлари мумкин.*

3. Бугунги кунда жаҳондаги ҳар бир мамлакат ўзи алоҳида яшай олмайди. Халқаро савдо, инвеститсияларнинг бир давлатдан иккинчисига ўтиши, қўшма корхоналарнинг фаолият кўрсатиши ва ҳамкорликнинг бошқа шакллари аллақачон жаҳон иқтисо-диётининг ажралмас омили бўлиб қолди [5].

Бундан ташқари йил сайин жаҳонда иқтисодий интеграция жараёнларининг кучайиб бориши кузатилмоқда.

Рақобат кураши шароитида фақат ишлаб чиқаришнинг яхшиланган усуллари кўлланиш ёки техник-иқтисодий ва истеъмол (шу жумладан ташқи кўриниши ва савдо имиджи) хусусиятлари яхшиланган товарларни яратиш йўли билан қўшимча фойда олиш мумкин.

Шу муносабат билан интеллектуал мулк объектлари, хусусан уларнинг асосий хусусияти – қўшимча фойда “келтирувчи” сифатидаги роли тобора ошиб бормоқда. Бугунги кунда янги интеллектуал мулк объектларини яратиш, уларни

ишончли муҳофазалаш ва самарали фойдаланиш (шу жумладан бу объектларини сотиш) ҳар қандай корхона, фирма, корпоратсия муваффақиятининг ажралмас элементи бўлиб қолмоқда. Табиийки, турли давлатларда интеллектуал мулкни муҳофазалашнинг бир-биридан фарқ қиладиган тартиблари талабнома берувчилар учун ихтироларни патентлаш, товар белгиларини рўйхатга олишни мураккаблаштирар, бу эса хақаро савдо-сотик иқтисодиётини ривожлантириш йўлида жиддий тўсиқ бўлар эди.

Шунинг учун интеллектуал мулк ҳуқуқлари ривожланишининг бутун тарихи давомида давлатлар интеллектуал мулк объектларини муҳофазалаш масалаларига ёндашувларни бир хиллаштириш йўлларини фаол изламоқда. Бу муаммолар интеллектуал мулк соҳасида халқаро ҳамкорликни зарур қилиб қўйди.

Интеллектуал мулкни муҳофазалаш соҳасидаги халқаро ҳамкорликнинг мақсади турли давлатлар ички қонунчилигининг айрим қоидаларини бир хиллаштириш, интеллектуал мулк соҳасида халқаро стандартлар ва меъёрлар ишлаб чиқиш йўли билан турли мамлакатларда интеллектуал мулк ҳуқуқларини муҳофазалашни энгиллаштириш учун шарт-шароитлар яратишдан иборат [6].

Халқаро муносабатларда ҳуқуқларнинг асосий манбаи халқаро битим, шартномалардир. Халқаро шартнома бу халқаро ҳуқуқ билан тартибга солинадиган давлатлар ўртасидаги келишув бўлиб, унда ўзаро ҳуқуқ ва мажбуриятлар белгилаб берилади.

Интеллектуал мулк соҳасидаги асосий халқаро битимлар Бутунжаҳон интеллектуал мулк ташкилоти (БИМТ) доирасида бирлаштирилади. БИМТ Стокгольмда 1967 йилда имзоланган ва 1970 йилда кучга киритилган конвенция билан таъсис этилган. БИМТ БМТ нинг 16 та ихтисослашган муассасаларидан биридир. БИМТнинг маъмурий вазифаларини бажарадиган Котибияти “БИМТнинг Халқаро бюроси” деб аталади [7].

Саноат мулкни муҳофазалаш бўйича Париж Конвенцияси интеллектуал ҳуқуқлар соҳасидаги биринчи, энг умумий халқаро битим бўлади. Париж Конвенцияси 1883 йилда тузилган. Конвенция ҳозирги вақтда амал қилаётган таҳрири 1979 йилда Стокгольмда қабул қилинган бўлиб, 2000 йил 1 январдаги маълумотларга кўра 162 давлат, шу жумладан 1993 йил 18 августда Конвенцияга аъзо бўлган Ўзбекистон ҳам унинг иштирокчилари ҳисобланади.

Конвенция ихтиро, фойдали модел, товар белгилари, саноат намуналари, фирма номлари, товарларнинг келиб чиқиш жойлари, номлари каби объектларни муҳофазалаш, шунингдек ноҳалол рақобатнинг олдини олишнинг умумий асослари, тамойилларини белгилаб беради. 1970 йилда Вашингтонда тузилган Патент кооператсияси тўғрисидаги шартнома (РСТ) энг муҳим халқаро шартномалардан биридир. РСТ, биринчи навбатда, ихтироларга бир неча

мамлакатда муҳофаза олишни осонлаштириш ва арзонлаштиришга йўналтирилган. Шартнома шунингдек ривожланаётган мамлакатлар патент тизимининг иш самарадорлигини ошириш ва бу мамлакатлар аҳолисининг илғор техник ечимлар, ихтиролар тўғрисидаги ахборотлардан фойдаланишни осонлаштириш йўли билан уларнинг иқтисодий ривожланишини рағбатлантиришга хизмат қилади. Ўзбекистон 1993 йилда РСТ аъзоси бўлди.

Енди халқаро классификация битимларига ўтамиз. Ихтиролар соҳасида 1971 йилда тузилган Халқаро патент классификацияси тўғрисидаги Страсбург битимининг мақсади патент ҳужжатларини муфассал иерархик индексациялаш ва қидиришнинг ягона тизимини яратишдан иборатдир. Бу битим билан Халқаро патент классификация (ХПК) таъсис этилган бўлиб, у техниканинг ҳамма соҳасини 70000 дан ортиқ кичик рукнлардан иборат саккизта асосий бўлимга ажратади. ХПК турли патент-ахборот тадқиқотлари, патент экспертизасини самарали ўтказиш имконини беради, бу эса патент ахборотини тезкор ва тижорат нуқтаи назаридан қимматли ахборотлар манбаига айлантиради. Ҳозирги вақтда ХПКдан деярли барча давлатлар ва ташкилотлар кэнг фойдаланмоқда. ХПК тўғрисидаги Битим доирасида Иттифоқ тузилган бўлиб, у ўз Ассамблеясига эга. Ассамблея Иттифоқнинг бюджети ва икки йиллик дастурини қабул қилади.

Бугунжаҳон Савдо ташкилоти (БСТ) таъсис этилиши интеллектуал мулк соҳасидаги халқаро кооперациянинг ривожланишига тўртки бўлди. Интеллектуал мулк ҳуқуқлари бўйича энг асосий жиҳатларни бир хиллаштиришга қаратилган энг сўнги йўна-лишлар Интеллектуал мулк ҳуқуқлари бўйича савдо масалалари тўғрисида Битим (ТРИПС) да мужассамлашди. Унинг лойиҳаси 1994 йилда БСТнинг Уругвай раунди давомида тақлиф этилган эди. Бугунги кунда ТРИПСга қўшилиш ҳар бир давлатнинг БСТга кириши учун зарур шартдир [8,9].

Албатта, интеллектуал мулкни муҳофазалаш соҳасидаги халқаро кооперацияни кучайтириш, миллий қонунчиликни уйғунлаштириш давлатлар ва минтақаларнинг индустриал, иқтисодий ва ижтимоий ўсиши йўлида халқаро иқтисодий муносабатларни ривожлантиришда тобора катта аҳамият касб этади.

3- Амалий машғулот

Ўзбекистон Республикасида интеллектуал мулкни муҳофазалашнинг ҳуқуқий асослари

Режа:

1. ИМО ни муҳофазалаш соҳасида Ўзбекистон қонунчилиги.
2. Алоҳида ҳуқуқлар.
3. Интеллектуал мулк объектларини муҳофазалаш соҳаси

Мамлакатимизнинг асосий қонуни Ўзбекистон Республикаси Конституциясидир. Конституция Ўзбекистон қонунчилигини ишлаб чиқишнинг асосий қоидаларини белгилаб беради. Бизнинг интеллектуал мулк объектларини ҳуқуқий муҳофазалаш соҳасида амалдаги қонунчилигимиз бевосита мулкка эгалик ва илмий-техник ижодиёт эркинлиги ҳуқуқлари акс этган Конституциянинг IX бўлими 36 - ва 42 - моддаларидан келиб чиққан ҳолда ишлаб чиқилган.

Интеллектуал мулк объектларини яратиш, муҳофазалаш ва фойдаланиш билан боғлиқ ҳуқуқий муносабатлар фуқаролик ҳуқуқи соҳаси ҳисобланади ва Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик кодекси билан тартибга солинади.

Ўзбекистонда интеллектуал мулк ҳуқуқларини муҳофазалаш билан боғлиқ масалаларни тартибга солувчи қуйидаги қонунлар амал қилади:

1996 йил 30 августда қабул қилинган “Муаллифлик ҳуқуқлари ва турдош ҳуқуқлар тўғрисида”ги қонун;

1994 йил 6 майда қабул қилинган ва 1997 йил 26 декабрда ўзгартирилган “Ихтиролар, фойдали моделлар ва саноат намуналари тўғрисида”ги қонун;

1993 йил 7 майда қабул қилинган ва 1997 йил 26 декабрда ўзгартирилган “Товар белгилари ва хизмат кўрсатиш белгилари тўғрисида”ги қонун;

1994 йил 6 майда қабул қилинган “ЕХМ ва маълумотлар базалари учун дастурларни ҳуқуқий муҳофазалаш тўғрисида”ги қонун;

1996 йил 30 августда қабул қилинган “Селекция ютуқлари тўғрисида”ги қонун;

2001 йил 12 майда қабул қилинган “Интеграл микрочизмалар топологиясини ҳуқуқий муҳофазалаш тўғрисида”ги қонунлардир.

Ўзбекистон Республикаси қонунларига мувофиқ давлатимизда интеллектуал мулк соҳасида ваколатли қуйидаги ташкилотлар фаолият кўрсатади:

Муаллифлик ҳуқуқларини ҳимоялаш соҳасидаги масалаларни тартибга солувчи Муаллифилик ҳуқуқлари бўйича агентлик;

Ўзбекистон Республикаси Давлат патент идораси, унинг вазифаси саноат мулки объектларини муҳофазалаш соҳасида ягона давлат сиёсатини амалга оширишдан иборат.

Муаллифга шунингдек муаллифлик номи ҳуқуқи ҳам берилган бўлиб, унга мувофиқ муаллиф ўз объектига ўзининг номи ёки бошқа номни бериши ҳуқуқига эга.

Интеллектуал мулк объектларига мулкӣ ҳуқуқлар фуқаро ёки юридик шахсинг шу объектга алоҳида ҳуқуқларидир. Фақат алоҳида ҳуқуқлар эгаси интеллектуал мулк объектдан бошқа шахслар фойдаланишига рухсат бериши ёки ман қилиши мумкин.

Алоҳида ҳуқуқлар фақат қонунда кўзда тутилган ҳолларда ва фақат интеллектуал мулк объектларидан меъёрида фойдаланишга ҳамда унинг эгасининг қонуний манфаатларига зарар етказилмаган тақдирдагина чекланиши мумкин.

Алоҳида ҳуқуқлар қуйидаги ҳолларда чекланиши мумкин:

- Ўзбекистонда муҳофаза қилинадиган ихтиро, фойдали моделлар, саноат намуналари таркибидаги қурилмаларни бошқа давлат, Париж конвенцияси иштирокчисининг транспорт воситасида, бу транспорт воситаси вақтинча ёки тасодифан Ўзбекистон Республикаси ҳудудида бўлганда қўлланиш, бунда бу қурилмалар фақат шу восита эҳтиёжлари учунгина фойдаланилиши шарт;

- Таркибида патентланган объектлар бўлган воситалар устида илмий тадқиқот ёки тажрибалар ўтказиш;

- Табиий офатлар, ҳалокатлар, эпидемиялар ва бошқа фавқулодда ҳолларда таркибида патентланган объектлар бўлган воситаларни қўлланиш. Вазирлар Маҳкамаси миллий хавфсизлик манфаатлари йўлида патентланган объектлардан фойдаланиш тўғрисида патент эгасининг розилигини олмасдан туриб қарор қабул қилади, лекин бундай ҳолларда объектдан фойдаланилгани учун унга тегишли товон тўланади;

- Таркибида патентланган объектлар бўлган воситаларни, агар бу воситалар қонуний йўл билан хўжалик айланмасига киритилган бўлса, қўлланиш (масалан, патент эгасининг ўзи ёки унинг литсензияси бўйича)

- Воситаларни ҳеч қандай даромад олмасдан шахсий мақсадларда қўлланиш;

- Дорихоналарда шифокор ретсепи бўйича дориларни бир марта таёрлаш.

4- Амалий машғулот

Интеллектуал мулкнинг турлари ва объеклари

Режа:

1. ИМО ни муҳофазалаш соҳасида Ўзбекистон қонунчилиги.
2. Алоҳида ҳуқуқлар.
3. Интеллектуал мулк объектларини муҳофазалаш соҳаси

Интеллектуал мулк объектларига мулкый ҳуқуқлар фуқаро ёки юридик шахснинг шу объектга алоҳида ҳуқуқларидир. Фақат алоҳида ҳуқуқлар эгаси интеллектуал мулк объектдан бошқа шахслар фойдаланишига рухсат бериши ёки ман қилиши мумкин.

Алоҳида ҳуқуқлар фақат қонунда кўзда тутилган ҳолларда ва фақат интеллектуал мулк объектларидан меъёрида фойдаланишга ҳамда унинг эгасининг қонуний манфаатларига зарар етказилмаган тақдирдагина чекланиши мумкин.

Алоҳида ҳуқуқлар қуйидаги ҳолларда чекланиши мумкин:

- Ўзбекистонда муҳофаза қилинадиган ихтиро, фойдали моделлар, саноат намуналари таркибидаги қурилмаларни бошқа давлат, Париж конвенцияси иштирокчисининг транспорт воситасида, бу транспорт воситаси вақтинча ёки тасодифан Ўзбекистон Республикаси ҳудудида бўлганда қўлланиш, бунда бу қурилмалар фақат шу восита эҳтиёжлари учунгина фойдаланилиши шарт;

- Таркибида патентланган объектлар бўлган воситалар устида илмий тадқиқот ёки тажрибалар ўтказиш;

- Табиий офатлар, ҳалокатлар, эпидемиялар ва бошқа фавқулодда ҳолларда таркибида патентланган объектлар бўлган воситаларни қўлланиш. Вазирлар Маҳкамаси миллий хавфсизлик манфаатлари йўлида патентланган объектлардан фойдаланиш тўғрисида патент эгасининг розилигини олмасдан туриб қарор қабул қилади, лекин бундай ҳолларда объектдан фойдаланилгани учун унга тегишли товон тўланади;

- Таркибида патентланган объектлар бўлган воситаларни, агар бу воситалар қонуний йўл билан хўжалик айланмасига киритилган бўлса, қўлланиш (масалан, патент эгасининг ўзи ёки унинг литсензияси бўйича)

- Воситаларни ҳеч қандай даромад олмасдан шахсий мақсадларда қўлланиш;

- Дорихоналарда шифокор ретсепи бўйича дориларни бир марта таёрлаш.

Ихтирога патент – ихтиронинг устуворлик санасидан бошлаб йигирма йил мобайнида амал қилади, моҳияти бўйича экспертиза ўтказилгандан сўнг берилади;

Ихтирога дастлабки патент (2002 йил октябр ойигача) – дастлабки экспертиза ўтказилгандан сўнг берилади ва устуворлик санасидан бошлаб беш йил мобайнида амал қилади. Талабнома берувчининг моҳияти бўйича экспертиза ўтказиш тўғрисидаги илтимосига кўра патентга айлантирилиши мумкин;

Саноат намунасига патент – моҳияти бўйича экспертиза ўтказилгандан сўнг берилади ва устуворлик санасидан бошлаб 10 йил мобайнида амал қилади, патент эгасининг илтимоси билан амал қилиш муддатини яна беш йилга узайтириш имкониятини сақлаб қолади;

Саноат намунасига дастлабки патент (2002 йил октябр ойигача)– Дастлабки экспертиза ўтказилгандан сўнг берилади ва устуворлик санасидан бошлаб беш йил мобайнида амал қилади. Дастлабки патент эгаси илтимосига кўра патентга айлантирилиши мумкин.

Фойдали моделга патент – дастлабки экспертиза ўтказилгандан сўнг берилади ва устуворлик санасидан бошлаб беш йил мобайнида амал қилади ва талабнома берувчининг илтимосига кўра яна уч йилга узайтирилиши мумкин.

Товар белгисига гувоҳнома - экспертиза ўтказилгандан сўнг берилади ва устуворлик санасидан бошлаб 10 йил мобайнида амал қилади ва ҳар сафар 10 йилга узайтириш имкониятини сақлаб қолади.

Агар объект патентга лаёқатлилик мезонларига мос бўлса, у тегишлича ихтиро, фойдали модел, саноат намунаси деб тан олинади. Қонунга мувофиқ кўрсатилган объектлар учун қуйидаги мезонлар белгиланган:

- *Ихтиролар учун – унинг янгилиги, ихтиро даражаси ва саноатда қўлланиши;*
- *Фойдали модел учун – унинг янгилиги ва саноатда қўлланилиши;*
- *Саноат намунаси учун – унинг янгилиги, ўзига хослиги ва саноатда қўлланилиши.*

Патент экспертизасини ўтказиш вақтида фойдаланиладиган энг муҳим тушунча *техника даражаси* тушунчасидир. **Техника даражаси** ўз ичига ихтиронинг устуворлик санасигача жаҳонда барча учун маълум бўлган ва барча фойдаланиладиган маълумотларни олади.

Дастлабки экспертизанинг моҳият жиҳатидан экспертизадан фарқи энг аввало шундаки, дастлабки экспертиза вақтида талабнома берилган объектнинг (ихтиро, фойдали модел) маҳаллий янгилик талабларига мувофиқлиги текширилади, яъни *патент экспертлари* фақат Ўзбекистондаги мавжуд патент ҳужжатларини текширадилар, моҳият жиҳатидан экспертизада эса объектнинг жаҳон техника даражасига мувофиқлиги текширилади. Патент идораси маълумотлар расмий равишда чоп этилгандан сўнг уч ой ўтгач патент эгасига (ёки товар белгиси эгасига) муҳофаза ҳужжати, тегишлича патент ёки гувоҳнома беради. Патент ёки гувоҳнома Ўзбекистон Республикаси номидан берилади ва

Патент идораси раҳбари томонидан имзоланади. Шунинг қайд этиб ўтиш керакки, ҳамма вақт битта объектга фақат битта муҳофаза ҳужжати (патент ёки гувоҳнома) берилади. Агар патент эгаси бир нечта бўлса (масалан, икки фирма ёки икки ҳаммуаллиф) улар битта патент оладилар.

Қайд этиб ўтамизки, кейинчалик патент эгаси патентни кучда сақлаб туриш учун мунтазам равишда бож тўлаб туришлари шарт, бож тўламаслик муҳофаза ҳужжатининг амал қилиши тўхташига олиб келиши мумкин. *Патент қуйидаги ҳолларда ҳам амал қилишдан тўхтатилиши мумкин:*

- патентнинг амал қилиш муддати тугагач;
- патент, дастлабки патент ёки товар белгисининг ҳақиқий эмаслиги учинчи томоннинг даво аризаси билан суд орқали тасдиқланганда;
- патент эгасининг Патент идорасига берган аризаси асосида.

Агар патент ёки гувоҳноманинг амал қилиши муддатидан илгари тўхтатилса, бу ҳақидаги маълумот Патент идорасининг “Расмий ахборотнома” бюллетенида чоп этилади. Ўзбекистон қонунчилиги бўйича хориж фуқаролари ва юридик шахслари бевосита талабнома бериш ҳуқуқига эга эмас. *Улар патент олиш ва уни кучда сақлаб туриш учун ишларини Ўзбекистоннинг патент бўйича ишончли вакиллари орқали юритишлари мумкин.*

5- Амалий машғулот

Ихтирога патент олиш учун талабномаларни расмийлаштириш қоидалари

Режа:

1. Ихтиронинг патентга лаёқатлилиги мезонлари
2. Ихтиронинг янгилиги мезонлари
3. Ихтиронинг даражаси мезонлари
4. Ихтиронинг саноатда қўлланилиши.

Талабнома таркиби. Талабнома қуйидаги ҳужжатларни ўз ичига олади:

- ихтиро муаллифи (муаллифлари) ва номига патент берилиши сўралаётган шахс (шахслар), шунингдек уларнинг яшаш ёки турар жойи кўрсатилиб, патент бериш сўралган **ариза**;

- ихтиронинг уни амалга ошириш учун етарли бўлган даражада тўлиқ баён этилган **тавсифи**;

- ихтиро моҳиятини акс эттирувчи ва унинг тавсифига тўла мувофиқ бўлган **ихтиро формуласи**;

- ихтиро моҳиятини тушуниш учун зарур бўлса, **чизмалар ва бошқа**

материаллар;

- реферат.

Талабномага илова қилинадиган ҳужжатлар:

1. Талабномага белгиланган миқдорда бож тўланганлигини тасдиқловчи ҳужжат ёки бож тўлашдан озод қилишни асословчи ҳужжат илова қилинади. Бож белгиланган миқдордан кам тўланган ҳолда, бож миқдори камайтирилишини асословчи ҳужжат қўшиб берилади.

Юқорида кўрсатилган ҳужжатлар талабнома билан бирга берилиши керак.

2. Патент вакили орқали берилган талабномага талабнома берувчи томонидан берилган ва патент вакилининг ваколатларини тасдиқловчи ишончнома ёки унинг нусхаси илова қилинади. Патент идорасига топшириш учун Ўзбекистон Республикасида расмийлаштирилаётган ишончнома, оддий хат шаклида тузилади ва нотариус томонидан тасдиқланиши талаб этилмайди.

Талабнома тили. Патент бериш тўғрисидаги ариза ўзбек ёки рус тилида берилади. Талабнома миллий талабнома берувчилар ёки МДХ талабнома берувчилари томонидан берилса, аризада кўрсатилган ихтиро номи ўзбек ва рус тилларида берилиши лозим.

Нусхалар сони. Талабноманинг юқорида кўрсатилган ўзбек ёки рус тилида тузилган ҳужжатлари уч нусхада берилади.

Шу ҳужжатлар агар бошқа тилда бўлса бир нусхада, уларнинг таржимаси уч нусхада берилади.

Қолган ҳужжатлар ва уларнинг ўзбек ёки рус тилига таржимаси бир нусхада берилади.

6- Амалий машғулот

**Фойдали моделга патент олиш учун талабномаларни
расмийлаштириш қоидалари**

Режа:

1. Фойдали моделнинг патентга лаёқатлилиги мезонлари
2. Фойдали моделнинг янгилиги мезонлари
3. Фойдали моделнинг даражаси мезонлари
4. Фойдали моделнинг саноатда қўлланилиши.

Фойдали моделларнинг ҳуқуқий муҳофазаси соҳасидаги муносабатлар Ўзбекистон Республикасининг халқаро битимлари, Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик Кодекси, Ўзбекистон Республикасининг «Ихтиролар, фойдали моделлар ва саноат намуналари тўғрисида»ги Қонуни ва фойдали моделлар

муҳофазаси соҳасидаги бошқа норматив ҳужжатлар ёрдамида тартибга солинади.

Фойдали моделга патент (бундан буён – патент) фойдали моделнинг янгилигини, унинг ҳақиқийлигини ва патент эгасининг фойдали моделга эгалик қилиш, ундан фойдаланиш ҳамда уни тасарруф этишга доир мутлақ ҳуқуқини тасдиқлайди.

Патент қуйидагиларга берилади:

- Фойдали моделнинг муаллифи (ҳаммуаллифлари) ёки унинг (уларнинг) вориси (ворислари)га;
- муаллиф ёки унинг меросхўри томонидан патент бериш ҳақидаги талабномада ёки фойдали модель Давлат реестрида рўйхатдан ўтказилгунга қадар Агентликка топширилган талабнома берувчини ўзгартириш ҳақидаги аризада кўрсатилган юридик ва (ёки) жисмоний шахсларга;
- фойдали модель ходим томонидан ўз хизмат вазифаларини ёки иш берувчидан олган аниқ топшириқни бажариш муносабати билан яратилган ҳолларда, агар бу ҳол улар ўртасида тузилган шартномада назарда тутилган бўлса, иш берувчига.

Патент давлат экспертизаси ўтказилганидан кейин берилади ҳамда Агентликка патент бериш тўғрисидаги талабнома топширилган санадан эътиборан ҳисобланганда, 5 йил мобайнида амал қилади.

Фойдали моделларнинг объекти бўлиб қуйидагилар ҳисобланади: қурилмаларни конструктив бажариш, хусусан машиналар, асбоблар, аппаратлар, ускуналар, инструментлар, маҳкамловчи буюмлар, машина деталлари, алоқа воситалари, қурилиш конструкциялари ва бошқалар

Қуйидагилар фойдали модель деб тан олинмайди:

- илмий назариялар ва математика усуллари;
- ташкил этиш ва бошқариш усуллари;
- шартли белгилар, жадваллар, қоидалар;
- ақлий операцияларни бажариш қоидалари ва усуллари;
- электрон ҳисоблаш машиналари учун алгоритмлар ва дастурлар;
- бинолар, иншоотлар, ҳудудларни режалаштириш лойиҳалари ва чизма тарҳлари;
- эстетика талабларини қаноатлантиришга йўналтирилган, буюмларнинг фақат ташқи кўринишига оид ечимлар;
- интеграл микросхемаларнинг топологиялари;
- ўсимлик навлари ва ҳайвон зотлари;

- жамоат манфаатларига, инсонпарварлик ва ахлоқ қоидаларига зид ечимлар.

Фойдали модель янги бўлса ва уни саноатда қўллаш мумкин бўлса, фойдали моделга патент берилади.

Янгилиги

Агар фойдали моделнинг муҳим белгилари мажмуи техника тараққиёти даражасидан маълум бўлмаса, у янги деб ҳисобланади. Техника тараққиёти даражаси талабномада кўрсатилган фойдали модель амалга ошириши мумкин бўлган вазифаларни бажара оладиган воситалар ҳақидаги, Ўзбекистон Республикасида ҳамма фойдалана оладиган барча маълумотларни, шунингдек, уларни қўллашга доир маълумотларни ўз ичига олади.

Саноатда қўлланиши

Фойдали модель, агар ундан амалда фойдаланиш мумкин бўлса, саноатда қўллаш мумкин деб ҳисобланади.

Талабномани расмийлаштириш

1. Талабнома тили

Патент бериш тўғрисидаги ариза ўзбек ёки рус тилида берилади. Аризага илова қилинадиган талабноманинг бошқа ҳужжатлари ўзбек, рус ёки бошқа тилларда тақдим этилади.

Агар талабнома ҳужжатлари бошқа тилда тақдим этилган бўлса, у ҳолда талабномага уларнинг ўзбек ёки рус тилидаги таржимаси илова қилинади.

Талабнома берувчи ҳужжатларнинг ўзбек ёки рус тилидаги таржимасини талабнома Агентликка топширилган санадан бошлаб икки ой мобайнида тақдим этишилиши мумкин.

2. Талабнома мазмуни

Талабнома таркибида патент бериш тўғрисидаги ариза, фойдали модель тавсифи, формуласи, чизмалар, фойдали модель моҳиятини тушуниш учун зарур бўлган бошқа материаллар ва реферат бўлиши керак.

Талабнома берувчи талабнома топшириш учун белгиланган миқдорда патент божи тўланганлиги тўғрисидаги ҳужжатни, шунингдек, агар талабнома талабнома берувчининг вакили томонидан тақдим этилган бўлса, унинг номига берилган ишончномани талабномага илова қилиши лозим.

<p>(21) ТАЛАБНОМАРАҚ АМИ</p>	<p>(22) Талабномахужжатла рини ТОПШИРИШСАНА СИ</p>	<p>ЎЗИШМАЛАРУЧУНМАНЗИЛ (Хат олувчинингтўлиқпочтаманзили, исмиваномидан)</p>
<p>(ЎзРДПИтомонидантўлдирилади)</p>	<p>(85)Халқаро талабноманимиллий фазага ЎТКАЗИШСАНАСИ</p>	
<p>(86) (халқаро талабноманингқабулқилувчиидоратомонидан талабноманихалқаро эълонқилиши белгиланганрўйхатданўтказишрақамиватопширишсанаси) рақамивасанаси)</p>	<p>(87) (Халқаро</p>	
<p>ФойдалимоделгаЎзбекистонРеспубликаси патентиниберилган АРИЗА</p>	<p>ЎзбекистонРеспубликасиДавлатпате нтидорасига 100047, Тошкентш., Тўйтепакўчаси, 2ауй. Тел.: (99871) 232-00-13, Факс: (99871) 233-45-56; Е-маил: инфо@патент.уз</p>	
<p>(54) Фойдалимоделноми</p>		

<p>(71) ТАЛАБНО МАБЕРУВЧИ</p> <p>☐ жисмоний шахс ☐ юридик шахс</p> <p><i>(Тўлиқ номи ёки ном ланиши ва мамлакатнинг номи ва тўлиқ почта манзилини ҳамичига олган ҳолда яшаши жойи ёки жойлашган ери кўрсатилади. Муаллиф-талабнома берувчиларнинг яшаши жойи тўғрисида гимаълумотлар «Муаллифлар» графасида келтирилади)</i></p> <p>Ушбу шахс қуйидаги бўлиб ҳисобланади:</p> <p>☐ муаллиф ☐ муаллифнинг ҳуқуқий вориси</p> <p>☐ иш берувчи ☐ иш берувчининг ҳуқуқий вориси</p>		<p>ОКПО бўйича ташкилот КОДИ</p> <p>БИМТСТ.3 стандарт бўйича мамлакат КОДИ</p>
<p>УСТУВОРЛИКНИ БЕЛГИЛАШУЧУНАРИЗА</p> <p><i>(Патент дорасига талабнома келиб тушиган сана да аввалроқ устуворлик сўралганлиги айтилади)</i></p> <p>Фойдали модел устуворлигини қуйидагисана бўйича белгилашингизни сўрайман:</p> <p>☐ Саноат мулкимоҳозаси бўйича Париж конвенцияси иштирокчиси бўлган мамлакатда биринчи талабнома ни топширилганлиги (‘‘Ихтиролар, фойдали моделлар ва саноат намуналар тўғрисида’’ги Ўзбекистон Республикаси Қонунининг (бундан кейин - Қонун) 2-қисм, 18-моддасининг биринчи хатбошиси)</p> <p>☐ Патент дорасига аввалроқ топширилган талабноманинг келиб тушиши санаси бўйича (Қонуннинг 2-қисм, 18-моддасининг иккинчи хатбошиси)</p> <p>☐ Аввалроқ топширилган талабнома га қўшимча материалларнинг келиб тушиши санаси бўйича (Қонуннинг 2-қисм, 18-моддасининг учинчи хатбошиси)</p>		
<p>Биринчи (аввалроқ топширилган, дастлабки) талабнома рақами</p>	<p>Сўралаётган устуворлик санаси</p>	<p>(33) БИМТСТ.3 стандарт бўйича талабнома ни топширилган томоннинг мамлакат коди <i>(конвенция устуворлик сўралганда)</i></p>
<p>Талабнома берувчининг вакили этиб тайинланган</p> <p>☐ (74) ПАТЕНТ ВАКИЛИ <i>(тўлиқ исми, рўйхатдан ўтиши рақами, турар жойи)</i></p>		

Телефон:	Факс:	е-
маил:		

ИЛОВАҚИЛИНАЁТГАНХУЖЖАТЛАРРЎЙХАТИ	1 нушадагива рақларсони	Нушаларсони
☐ Фойдали модел тавсифи		
☐ Фойдали модел формуласи (мустақил бандларсони)		
☐ Қизма(лар) ва бошқа материаллар		
☐ Фойдали модел реферати		
☐ Талабномани топиши учун патент божини тўлаш тўғрисидаги хужжат		
☐ Патент божини тўлашдан озод этиш учун асослар мавжудлигини тасдиқловчи хужжат		
☐ Биринчи талабноманинг нушаси (конвенционустув орлик сўралганида)		
☐ Талабноманинг ўзбек ёки рустилларида гитаржимаси		
☐ Тентақли ва қолатларини тасдиқловчи ишончнома		
☐ Бошқа хужжат (қўрсатилсин)		
(72) Муаллиф(лар) (фамилияси, исми, отасининг исми, лавозими, илмий даражаси ва иш жойи қўрсатилган ди)	Тўлиқ уймақли, мамлакатнинг расмий номи ва унинг ИМТСТ.3 стандарт буйича қодини ўзичига олади	

Мен, <p style="text-align: center;">(тўлиқисми)</p> патентберилишитўғрисидагимаълумотлар эълонқилингандаменимуаллифсифатидакўрсатмаслигингизнисўрайман. Муаллифимзоси:
Имзо: <p style="text-align: center;"><i>Талабномаберувчиёкипатентвакилинингимзосиваимзолашсанаси (юридикшахсноמידанимзолангандараҳбарнингёкибошқаваколатлишахсинингим зосимуҳрбилантасдиқланади)</i></p>

7-Амалий машғулот
**Саноат намунасига патент олиш учун талабномаларни
расмийлаштириш қоидалари**

Режа:

1. Саноат намунасининг патентга лаёқатлилиги мезонлари
2. Саноат намунасининг янгилиги мезонлари
3. Саноат намунасининг даражаси мезонлари
4. Саноат намунасининг саноатда қўлланилиши.

Саноат намуналарининг ҳуқуқий муҳофазаси соҳасидаги муносабатлар Ўзбекистон Республикасининг «Ихтиролар, фойдали моделлар ва саноат намуналари тўғрисида»ги Қонуни, Ўзбекистон Республикасининг халқаро битимлари ва саноат намуналари муҳофазаси соҳасидаги бошқа норматив ҳужжатлар воситасида тартибга солинади.

Саноат намунасига патент (бундан буён матнда “патент” деб юритилади) саноат намунасининг янгилиги ва ўзига хослигини, унинг ҳақиқийлигини ҳамда патент эгасининг саноат намунасига эгалик қилиш, ундан фойдаланиш ва уни тасарруф этишга доир мутлақ ҳуқуқини тасдиқлайди.

Патент қуйидагиларга берилади:

- саноат намунасининг муаллифига (хаммуаллифларига) ёки унинг (уларнинг) меросхўрига (меросхўрларига);
- муаллиф ёки унинг меросхўри томонидан патент бериш ҳақидаги талабномада ёки саноат намунаси Давлат реестрида рўйхатдан ўтказилгунга қадар Агентликка топширилган талабнома берувчини ўзгартириш ҳақидаги аризада кўрсатилган юридик ва (ёки) жисмоний шахсларга (уларнинг ўзи рози бўлган тақдирда);
- ходим томонидан ўз хизмат вазифаларини ёки иш берувчидан олган аниқ топшириқни бажариш муносабати билан яратилган саноат намунасининг патенти, агар бу ҳол улар ўртасидаги тузилган шартномада назарда тутилган бўлса, иш берувчига тегишли бўлади.

Саноат намунасига патент давлат экспертизаси ўтказилганидан кейин берилади, ҳамда Агентликка патент бериш ҳақидаги талабнома топширилган санадан эътиборан ҳисобланганда ўн йил давомида амал қилади.

Саноат намунаси патентининг амал қилиш муддати патент эгасининг илтимосномасига биноан беш йилга узайтирилиши мумкин.

Янгилик ва оригиналликка эга бўлган, техник (функционал) ва эстетик сифатларнинг бирлигига эришилган буюмнинг ташқи кўринишини (дизайнини) ифодалайдиган бадий-конструкторлик ечим саноат намунаси бўлиб ҳисобланади.

Қўлланмада дизайн моддий буюмлар соҳасига, саноат ёки ҳунармандчилик усулида ишланган конкрет буюмларни ишлаб чиқишга таалуқли лойиҳавий бадий-техник фаолиятнинг натижаси сифатида олиб қаралади.

Дастгоҳлар, асбоблар ва тиббий ускуналардан тортиб, то соатлар ва заргарлик буюмларигача, маиший техника ва мебелдан то ошхона буюмлари ва кийим-кечаккача, архитектура қисмлари, интерьер ва транспорт воситаларидан то газламалардаги нақшларгача бўлган буюмларнинг кенг доираси, шунингдек, турли хил упаковклар, фирма услубининг график элементлари, полиграфия буюмлари саноат намуналари деб эътирофэтилади.

Ҳар қандай саноат буюми, у хоҳ маиший соҳага, хоҳ ишлаб чиқариш соҳасига тегишли бўлсин, саноат намунаси сифатида рўйхатга олинishi мумкин. Буларнинг орасида машиналар, дастгоҳлар, автомобиллар каби узоқ вақт давомида фойдаланиладиган буюмлар ҳам, шунингдек, мода талабларига кўра, шакли ва ташқи кўриниши тез-тез ўзгартирилиб турадиган “умри қисқа” саноат намуналари ҳам мавжуд. Биринчи навбатда бу енгил саноат буюмларининг аксарият қисмига ҳамда маиший истеъмол предметларига (мавсумий кийим ва безаклар, газламалар, пойабзал, мебелларни қоплаш учун газламалар, чарм товарлар ва бошқ.) тегишлидир.

Бир бутун яхлит буюм ҳам (масалан, музлатгич, автомобиль), унинг алоҳида тайёрланадиган ва сотиладиган бирон бир қисми бўлган буюм (масалан, даста, эшик, фара) ҳам, шунингдек, биргаликда яхлит нарсани (масалан, мебель гарнитури, сервис) ташкил қиладиган буюмлар тўпламлари (комплектлари) ҳам саноат намуналарига мансуб бўлиши мумкин.

Саноат намуналари сифатида тайёр маҳсулотда кўзга кўринадиган, фақат ташқи аломатлари муҳофаза қилинади. Хусусан, шакл, контурлар, чизиқлар, ранглар уйғунлиги, материалнинг текстураси ёки фактураси, декор, шу жумладан, безаклар буюмнинг ташқи кўринишини ташкил қилади.

Буюмнинг бадий-конструкторлик ечими ушбу буюмнинг ташқи кўринишини белгилайдиган муҳим аломатларининг мажмуи билан тавсифланади.

Патентга лаёқатлилиқ шартлари

Патент янги ва оригинал бўлган саноат намунасига берилади.

1. Янгилиги

Агар саноат намунасининг муҳим аломатлар мажмуи жаҳонда саноат намунасининг устуворлик санасигача ҳамма фойдалана олиши мумкин бўлган маълумотлардан маълум бўлмаса, саноат намунаси янги деб эътироф этилади. Саноат намунасининг янгилигини белгилашда, шунингдек анча аввалги устуворлик билан берилган чақириб олинмаган патент бериш ҳақидаги талабномалар ҳам ҳисобга олинади.

2. Оригиналлиги

Агар саноат намунасининг муҳим аломатларининг мажмуи буюмнинг алоҳида хусусиятларида ижодкорликни намоён қилса, у оригинал деб эътироф этилади.

Талабномани расмийлаштириш

1. Талабнома тили

Патент бериш ҳақидаги ариза ўзбек ва рус тилларида топширилади. Қолган ҳужжатлар ўзбек, рус ёки ҳар қандай бошқа тилда тақдим этилади. Агар ҳужжатлар бирон бир бошқа тилда топширилган бўлса, талабномага уларнинг ўзбек ёки рус тилидаги таржималари илова қилинади. Ҳужжатларнинг ўзбек ёки рус тилидаги таржимаси талабнома Агентликка юборилган санадан бошлаб белгиланган муддатда тақдим этилиши мумкин.

2. Талабнома мазмуни

Талабнома битта саноат намунасига тааллуқли бўлиши лозим ва ушбу саноат намунасининг вариантларини ўз ичига олиши мумкин (бирлик талаби).

Битта саноат намунаси деганда ҳам ягона буюмнинг, масалан, ёриткич, ваза, контейнер, кресло (4-расм) каби, ҳам умумий вазифага эга бўлган буюмлар жамламасининг (тўпламининг), масалан, мебель гарнитураси, сервис (5-расм) ва бошқалар, бадий-конструкторлик ечими тушунилади.

8-Амалий машғулот

Товар белгисига патент олиш учун талабномаларни расмийлаштириш қоидалари

Режа:

1. Товар белгисининг патентга лаёқатлилиги мезонлари
2. Товар белгисининг янгилиги мезонлари
3. Товар белгисининг даражаси мезонлари
4. Товар белгисининг саноатда қўлланилиши.

Товар белгиларининг муҳофазаси

- Ўзбекистон Республикасининг «Товар белгилари, хизмат кўрсатиш белгилари ва товар келиб чиққан жой номлари тўғрисидаги» қонуни (30.08.2001 г. № 267-II, ўзгартиришлар 30.08.2002 г. № 405-II, 19.09.2007 й.)
- Товар белгиси ва хизмат кўрсатиш белгисини рўйхатдан ўтказиш учун талабнома тузиш, топшириш ва кўриб чиқиш қоидалари (ЎР Адлия вазирлигида 29.07.2009 й. 1988-сон рўйхатга олинган)

Товар белгиси – бир юридик ва жисмоний шахсларнинг товарларини бошқа юридик ва жисмоний шахсларнинг шу турдаги товарларидан фарқлаш учун хизмат қиладиган ва белгиланган тартибда рўйхатдан ўтказилган белгидир.

Товар белгиларининг турлари:

- Сўзли (сўзлар, сўз бирикмалари, гаплар)
- Тасвирий (жонли мавжудотлар, предметлар, табиий ва бошқа объектлар, чизиклар, доғлар ва текисликдаги шаклларнинг композициялари (ҳажмлилардан ташқари).
- Ҳажмли (уч ўлчамли объектлар, шакллар ва шакллар ва чизикларнинг комбинациялари киради)
- Жамлама (турли элементлардан иборат белгилар: сўзли, тасвирий, ҳажмли ва бошқалар)

Бошқа белгилар:

- товушли
- ёруғликдан иборат
- голография
- ҳидли

ва б.

Товар белгилари сифатида қуйидагилар рўйхатга олинмайди:

- ❖ Давлат герблари, байроқлари ва мукофотлари туширилган белгилар;

- ❖ Давлатларнинг расмий номлари, халқаро ва ҳукуматлараро ташкилотларнинг тўлиқ ва қисқартирилган номлари;
- ❖ Расмий назорат, кафолат тамғалари, муҳрлар;
- ❖ давлат хизматларининг Ўзбекистон Республикасида қўлланиладиган ажратиш ва фарқлаш белгилари.
- ❖ Ўзига хос график тасвирга эга бўлмаган алоҳида ҳарфлар, рақамлардан иборат белгилар;
- ❖ Чизиклар, оддий геометрик фигуралар;
- ❖ Товар белгиси сифатида рўйхатдан ўтказишга топширилган талабномадаги товарларни белгилаш учун уларнинг ҳақиқий ёки схематик тасвирлари;
- ❖ Шакли фақат функционал вазифасидан келиб чиқадиган уч ўлчамли объектлар;
- ❖ товарларнинг умум эътироф этилган оддий номлари номлари шу товарларни белгилаш учун;
- ❖ Ташкилотлар, корхоналар, соҳаларнинг умум қабул қилинган номлари ва аббревиатуралари;
- ❖ Муайян турдаги товарларнинг белгиси сифатида умум фойдаланишда бўлган белгилар (маълум бир товар ёки турли ишлаб чиқарувчиларнинг шунга ўхшаш товарлари учун узоқ вақт ишлатилганлиги туфайли тушунча бўлиб қолган белгилар);
- ❖ Умум эътироф этилган рамзлар ва атамалар;
- ❖ Товарларни тавсифлаш учун фойдаланиладиган белгилар (тури, сифати, миқдори, хусусияти, қандай мақсадга мўлжалланганлиги, қиймати, ишлаб чиқариш ва сотиш жойи ва санаси);
- ❖ Товар ёки унинг ишлаб чиқарувчиси тўғрисида ёлғон ёки истеъмолчини чалғитиши мумкин бўлган белгилар;
- ❖ Товар келиб чиққан жойни расман кўрсатувчи, лекин товар бирон бир ҳудудда чиқарилаётганлиги ҳақида янглиш тасаввур берувчи белгилар;
- ❖ Маъданли сувлар, вино, спиртли ичимликларнинг аслиятини акс эттирувчи жўғрофий номлар ёки уларни ифодаловчи белгилар, ҳамда таржима ҳолда ёки “кўриниш”, “тур”, “усулда” каби сўзлар билан қўлланилса;
- ❖ Жамият манфаатларига, одамийлик ва ахлоқ қоидаларига зид бўлган белгилар;

Талабнома қуйидагилардан иборат:

- Товар белгиси сифатида белгини рўйхатга олиш тўғрисидаги ариза
- Белги тасвири (5 та)
- Талабномани топшириш учун бож тўланганлигини тасдиқловчи ҳужжат

- Ишончнома (талабнома патент вакили орқали топширилганда)

9-Амалий машғулот

Патент божлари ва уларнинг тариф ставкалари билан танишиш

Режа:

1. Товар белгисининг патентга лаёқатлилиги мезонлари
2. Товар белгисининг янгилиги мезонлари
3. Товар белгисининг даражаси мезонлари
4. Товар белгисининг саноатда қўлланилиши.

Фойдали модел учун патент божлари

Фойдали моделга патент олиш билан боғлиқ юридик аҳамиятга эга бўлган ҳаракатларнинг амалга оширилганлиги учун патент божлари ундирилади, улар Агентликка тўланади. Патент божларининг миқдори ва тўлаш муддатлари, шунингдек улардан фойдаланиш тартиби Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан белгиланади.

Талабнома берилганлиги учун тўланадиган бож: энг кам иш ҳақи талабнома беришда: коэффициенти

- а) битта фойдали моделга - 1
 - б) фойдали моделлар гуруҳига, - 0,5
- қўшимча равишда биттадан ортиқ бўлган ҳар бир фойдали моделга

Моҳият бўйича экспертиза ўтказишда:

- а) битта фойдали моделга - 2
- б) фойдали моделлар гуруҳига, қўшимча равишда биттадан ортиқ бўлган ҳар бир фойдали моделга - 2
- в) қўшимча равишда формуланинг ўнтадан ортиқ бўлган ҳар бир боғлиқ бандига - 0,2
- г) қўшимча равишда формуланинг йигирматадан ортиқ бўлган ҳар бир боғлиқ бандига - 0,1

Патентларни рўйхатдан ўтказиш, эълон қилиш ва бериш

Фойдали моделни рўйхатга олиш бандлари

Эълон қилиш:

- а) расмий ахборотномада рўйхатдан

ўтказилган фойдали моделлар тўғрисидаги маълумотлар

б) фойдали моделга тавсиф:

- 35 варақча бўлган ҳажмда, шу жумладан формула, чизмалар, реферат ва бошқа материаллар- 0,01

- қўшимча равишда 35 варақдан ортиқ бўлган ҳар бир навбатдаги варақ учун- 0,6

Патентларни бериш учун- 0,6

Фойдали моделга патентларнинг амал қилишини қўллаб-қувватлаганлик учун

Фойдали моделга патентнинг талабнома берилган санадан эътиборан ҳар йили амал қилишини қўллаб-қувватлаганлик учун:

- 5 йил давомида- 1

- 6-8 йил давомида- 1

Ихтиро учун патент божлари

Ихтирога патент олиш билан боғлиқ юридик аҳамиятга эга бўлган ҳаракатларнинг амалга оширилганлиги учун патент божлари ундирилади, улар Агентликка тўланади. Патент божларининг миқдори ва тўлаш муддатлари, шунингдек, улардан фойдаланиш тартиби Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан белгиланади.

Талабнома берилганлиги учун тўланадиган бож: энг кам иш ҳақи талабнома беришда: коэффиценти

а) битта ихтирога - 1

б) ихтиролар гуруҳига, қўшимча равишда биттадан ортиқ бўлган ҳар бир ихтирога - 0,5

в) 35 саҳифадан ортиқ бўлган тавсифнинг кейинги ҳар бир саҳифаси учун қўшимча равишда - 0,01

Моҳият бўйича экспертиза ўтказишда:

а) битта ихтирога - 3

б) ихтиролар гуруҳига, қўшимча равишда биттадан ортиқ бўлган ҳар бир ихтирога - 3

в) қўшимча равишда формуланинг ўнтадан ортиқ бўлган ҳар бир боғлиқ бандига - 0,2

г) қўшимча равишда формуланинг йигирматадан ортиқ бўлган ҳар бир боғлиқ бандига - 0,1

Патентларни рўйхатдан ўтказиш, эълон қилиш энг кам иш ҳақи ва бериш коэффиценти

Ихтирони рўйхатга олиш - 0,6

Эълон қилиш:

а) расмий ахборотномада рўйхатдан ўтказилган ихтиролар тўғрисидаги маълумотла - 0,2

б) ихтирога тавсиф:

- 35 варақча бўлган ҳажмда, шу жумладан формула, чизмалар, реферат ва бошқа материаллар - 0,6

- қўшимча равишда 35 варақдан ортиқ бўлган ҳар бир навбатдаги варақ учун - 0,01

Патентларни бериш учун - 0,6

Ихтирога патентларнинг амал қилишини қўллаб-қувватлаганлик учун.

Ихтирога патентнинг талабнома берилган санадан эътиборан ҳар йили амал қилишини қўллаб-қувватлаганлик учун

- учинчи йил учун - 0,2

- тўртинчи-олтинчи йиллар учун - 0,4

- еттинчи-ўнинчи йиллар учун - 0,5

- ўн биринчи-ўн тўртинчи йиллар учун - 0,7

- ўн бешинчи-ўн олтинчи йиллар учун - 0,9

- ўн еттинчи-йигирманчи йиллар учун - 1

Ихтирога патентнинг амал қилишини ҳар йили талабнома берилган санадан бошлаб узайтириш:

- йигирма биринчи-йигирма бешинчи йиллар учун - 3

Қўшимча бож:

а) патентнинг амал қилиш муддати ўтгандан кейин 6 ойлик муддат - белгиланган бож берилганлик учун микдорининг 50 фоизи

б) ихтиронинг амал қилиш - патентнинг амал қилишини муддатини тикланганлик учун сақлаб турганлик учун белгиланган бож микдорининг 100 фоизи (патентнинг амал

қилишини тиклаш тўғрисида ариза берилган сана тўғри келадиган йил учун)

Бож тўлаш тегишли суммани Агентликнинг ҳисоб рақамига ўтказиш йўли билан амалга оширилади ва тўлов ҳужжати билан тасдиқланади. Талабнома бериш учун тўланган божи қайтарилмайди.

Қонун ҳужжатларида талабнома берувчиларнинг айрим категориялари учун патент божини тўлаш бўйича имтиёзлар кўзда тутилган.

Апелляцияларни кўриб чиқиш бўйича ҳукуқий муҳофаза бериш билан боғлиқ юридик аҳамиятга эга ҳаракатларни бажарганлик учун қуйидаги микдорларда патент божлари ундирилади:

талабномаларнинг расмий экспертизаси натижалари бўйича қабул қилинган қарорлар бўйича

апелляциялар учун - 0,6 та энг кам иш ҳақи
талабномаларнинг моҳият бўйича экспертизаси натижалари бўйича қабул қилинган қарорларга қарши апелляциялар учун - 1,4 та энг кам иш ҳақи
патент берилишига қарши апелляциялар учун - 2 та энг кам иш ҳақи

Адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикасининг «Маҳсулот ва хизматларни сертификатлаштириш тўғрисида» ги қонуни 28.12.1993.
2. Мақсудов А.Н., Исматуллаев П.Р., Абдуллаев А.Х., Ахмедов Б.М. ва Аъзамов А.А. Метрология стандартлаштириш ва сертификатлаштириш. Дарслик, Тошкент. 2001.
3. Абдувалиев А.А., Алимов М.Н., Бойко С.Р., Мирагзамов М.М., Сабиров М.З. Основы стандартизации, сертификации и управления качеством. Учебное пособие, Ташкент. Изд-во «Фан ва технология». 2005 –с.535.
4. Абдувалиев А.А., Бойко С.Р. От сертификации продукции к подтверждению соответствия товаров// Стандарт. 2004. №1.
5. Алимов М.Н. Государственные научно-технические программы – важнейший фактор научно-технического прогресса// Стандарт. 2004. №1.
6. Бойко С.Р. Системы качества и переход к международным стандартам ИСО 900 версии 2000 г.// Стандарт. 2001. №3.
7. Буриев Р.А. Основы направления государственной системы стандартизации Узбекистана в текущем году и перспективе // Стандарт. 2002. №2.
8. Гличиев А.В. Основы управления качеством продукции. – М.: РИА «Стандарты и качество». 2001.
9. Сергеев А.Г., Латýшев М.В. Сертификация. Москва, ЛОГОС-2000. 246 с.
10. Сафаров К. Стандартлаштириш ва сертификатлаштириш асослари. Тошкент, ТДИУ. 2005. 89 бет.
11. www.ziynet.uz – Ўзбекистон таълим портали.

Glossariy

1. Patentshunoslik – mustaqil davlatlar jismoniy va yuridik shaxslarining itnellektual mulk ob`ektlarini – ilmiy kashfiyotlar, ixtirolar, san`at na`munalari, selektsiya yutuqlari, hamda normativ texnik talablar asosida davlat tomonidan tasdiq qilingan hujjatlarga asoslangan ish va xizmatlarni o`rganadigan fan.

2. Intellekt – insonlarning aqli, ongi, fikrlash qobiliyatini bildiradi.

3. Intellektual faoliyat – insoniyat jamiyati rivojlanishining asosiy faoliyati bo`lib, unig eng muhim turlari – fan, san`at, ijod, xalq va millatlarning tsivilizatsiya rivojlanishi.

4. Intellektual mulk – insoniyatning tabiiy intilishi natijasida yaratgan ijodiy mahsulotidan iqtisodiy samara olishini yoki undan foydalanishni ko`rsatadi.

5. Mulk egasi – inson o`zi yaratgan mulkidan samarali foydalanish va boshqalar olish.

6. Intellektual mulk – intellektual faoliyat natijasi.

7. Mualliflik huquqi – ilmiy, adabiy, musiqiy, badiiy, fotografiya, audiovizual asarlar mualliflariga berilgan huquqdir.

8. Sanoat mulki – tovarlarning kelib chiqish joyi, firma nomlariga berilgan huquqiy maqom.

9. Patent – davlat nomidan sanoat mulki ob`ektiga beriladigan va muayyan hududda va muayyan vaqt oralig`ida amal qiladigan muhofaza hujjat.

10. Litsenziya – bu patent egasining boshqa shaxslar bilan alohida huquqlarning bir qismini sotish bo`yicha tuzgan iqtisodiy bitim.

11. Litsenziar – litsenziya sotuvchi.

12. Litsenziat – litsenziya sotib oluvchi.

13. Litsenziya savdosi – bu zamonaviy texnologik almashinuv, iqtisodiy munosabatlarni xarakterlantiruvchi vosita.

14. Patent axboroti – bu eng zamonaviy texnik btuqlardan to`la hamda va imkon qadar tez foydalanish demakdik.

15. Innovatsion faoliyat – intellektual mulkni boshqarish asoslari.

16. Intellektual mulk – ob`ektlarni muhofazalash sohasidagi bitim va shartnomalar.

17. Muallif – ijodiy mehnati bilan asar yaatan shaxs.

18. Ijrochi – aktyor, qo`shiqchi, raqqos, rol o`ynaydigan, ijro etadigan, spektaklni sahnalashtiruvchi rejissyor va dirijyor.

19. Fonogramma – biror bir ijro yoki boshqa ovozlarning har qanday mutlaqo ovozi yozuvi.

20. Tovar – sotish, olish, almashish uchun tayyorlangan mahsulot u ishlab chiqarish orqali bunyod etilib ishlab chiqarishni iqtisodiy omillari orqali amalga oshiriladi. Tovar ishlab chiqarish – bu sotish uchun mo`ljallangan tovarlarni ishlab chiqarish va u bilan tabiiy xo`jaliklarda ishlab chiqarilgan tovarlar iste`molchilarni talablarini kondirishlari kerak. Tovar ishlab chiqarish bozor iqtisodini asosini tashkil etadi.

21. Tovar ishlab chiqarish – ishlab chiqarinshi ijtimoiy formasi bo`lib, ishlab chiqarilgan mahsulotlnr sotish, sotib olish, almashish uchun mo`ljallanadi.

22. Tovar ishlab chiqarish omillari – ishlab chiqarishda band bo'lgan ishchi resurslarini: iqtisodiy resurslar, yer, mehnat, ishbilarmonlik imkoniyatlari, sarmoyalari ishlab chiqarishga sarf etish va undan foyda olish.

23. Baho – ishlab chiqarilgan tovarlarni pul birligi. Tovar ishlab chiqarilganda u jamiyatga keltirayotgan foydasi, ishlab chiqarish uchun shakllangan resurslarini yig'indisini tashkil qiladi.

24. Iqtisodiy samaradorlik – ishlab chiqarishda ishlatiladigan resurslarni tejab-tergab, hamda zamonaviy texnologii usullarni qo'llash natijasida ishlab chiqarilgan mahsulotlarni tannarxini arzonlashtirish hisobiga olingan iqtisodiy foyda.

25. Tovarlarini sifatini baholash – ishlab chiqarilayotgan mahsulotlarni yoki iste'molga mo'ljallaigan tovar shu tovar uchun tasdiqlangan normativ- texnik talablarga javob berish kerak.

26. Kvalimetriya – mahsulotlarni miqdoriy ko'rsatkichlarini baholashda etalon tovarga nisbatan solishtirilgan miqdori.

27. Sifat – tovarlarni sifat ko'rsatkichlarini aniqlashda sifat va miqdor ko'rsatkichlarni standart talablariga mosligi.

28. Organoleptik usul – tovarlarni sezgi organlarimiz (eshitish, ko'rish, tamni sezish, katta-kichikligini) orqali aniqlab tovarlarga baho beriladi.

29. Fizikaviy-kimyoviy usul – bu usullar yordamida o'rganilayotgan tovarlarni tarkibidagi quruq modda, tovarlarni erish va qotish temperaturasi, tovarni tuzilishi, ichki tuzilishi va tarkibidagi faol moddalarni miqdor va sifat ko'rsatkichlari aniqlanib o'rganilayotgan tovarga baho beriladi.

30. Differentsial usul – tovarlarni sifat ko'rsatkichlarini aniqlashda o'rganilayotgan tovarni birlamchi ko'rsatkichlarini, etalon tovarni shu ko'rsatkich bilan taqqoslanadi.

31. Kompleks usul – bu usul orqali tovarlarni organoleptik va fizik-kimyoviy analizlar orqali olingan ma'lumotlarni natijalariga ko'ra tovarlarga baho beriladi.

32. ISO 9000 – xalqaro standartlar shu ko'rsatkichlardan boshlanadi va har bir tovarlarni standartlari sertifikatlari ifoda qilinadi.

33. Unifikatsiya – tovarlarni bir xil funktsiyaga ega bo'lgan tovarlarni bir tizimga tushirish uchun ularni konstruksiyalaridan sifat ko'rsatkichini aniqlashda bir xil usullardan foydalanish mumkinligiga aytiladi.

34. Tinizatsiya – tovarlarni yangi assortimentlarini yaratilishda yaratilmoqchi bo'lgan tovarlar uchun avvallari shuncha mos keladigan konstruktiv moslamalar va texnologii protsesslardan foydalanishga imkon yaratadi.

35. Mahsulotlarni sifat nazorati – miqdoriy va sifat bo'yicha mahsulotlarni nazorat qilish.

36. Nazorat turi – tovarlarni klassifikatsiyalari bo'yicha ma'lum bir ko'rsatkichlarni nazorat qilish.

37. Nazorat usuli – mahsulotlarni sifat ko'rsatkichlarni aniqlashda qaysi usullar orqali aniqlanadi.

38. Mahsulotlarni navi – mahsulotlar orasidagi ayirmali belgilari orqali bir-biridan farq qiladigan tovarlar guruhiga aytiladi.

39. Soli – har xil rangga ega bo'lgan kristall ximiyaviy modda.

40. Kislota – murakkab kimyoviy modda, unni molekulasi.

41. Indikator – kislotali va ishqoriy sharoitda rangiii o'zgartiruvchi lakmusli qog'oz.

42. Gidrotatsiya kimyoviy reaksiyalar vaqtida moldalarni suv bilan qo'shilganda sodir bo'ladigan holat.

43. Kontsentratsiya – kimyoviy moddalarnn biror bir erituvchi moddalarda ma lum miqdorda erigan mikdorini ko'rsatadi.

44. Vzves – suvlarni mayda zarrachalar bilan qo'shilganligi.

45. Almashinuv reaksiyasi – kimyoviy reaksiyalarda ikkn murakkab moddalarning molekularipri bir biri bilan almashishi.

46. Kislotali anhidrid – kislotali oksidlar yoki anhidritlarni kislorodli kislotalar.

47. Gramm atom – moddalarni grammm – atom miqdorini tenglik atom massasiga tengligi.

48. Qaytarilmaydigan reaksiyalar – kimyoviy moddalarnn bir yo'nalishga kaytmas holatdagi reaksiyalari.

49. Qaytariladigan reaksiyalar – kimyoviy moddalar reaksiiga kirishganda to'g'ri va qaytarilishi reaksiyalarga ega bo'lishi mumkin.

50. Eritilish – moddalarning 100 gr erituvchida ma lum bir tempraturada va vaqtda eriganligi.

51. Raqobatdoshlik – tovar ishlab chiqaruvchilar, sarmoyalarni eng yaxshi biznesga yo'naltirgan ishbiarmonlar orasida, bozordagi segmentlarga tovarlarni joylashtirishda va boshqalarda raqobatchilik va raqobatbardoshlik bo'ladi. Raqobatbardoshlik, raqobatchilik bozor iqtisodini asosiy qonunlaridap biri hisoblanadi.

52. Sertifikatsiya – tovar va xizmatlarni shu tovar va xizmat uchun davlat tomonidan tasdiqlangan tovarlarni sifat ko'rsatkichini ta'kidlovchi hujjat.

53. Standart ISO 9001 – sifat menejmenti sistemasiga qo'yiladigan talablar.

54. ISO 9000 – xalqaro standartlar shu ko'rsatkichlardan boshlanadi va har bir tovarlarni standartlari sertifikatlari ifoda qilinadi.

55. ISO 9004 – faoliyatni yaxshilash to'g'risidagi ko'rsatkichlar.

56. ISO 9011 – tashqi muhitni saqlash va audit sifati menejmenti.

57. ISO – xalqaro standartlar to'g'risidagi tashkilot.

58. ISO 9000:2000 – umumiy talablar va lug'atlar, sifat menejmenti sistemasi bo'yicha.

**«PATENTSHUNOSLIK, LITSENZIYALASH VA SERTIFIKATLASHTIRISH»
fanining
SILLABUSI**

Fanning qisqacha tavsifi					
OTMning nomi va joylashgan manzili:	Namangan muhandislik-texnologiya instituti	Namangan sh. Kosonsoy ko'cha 7-uy			
Kafedra:	Tabiiy tolalarni dastlabki ishlash texnologiyasi	“Engil sanoat texnologiyasi” fakulteti tarkibida			
Ta'lim sohasi va mutaxassisligi:	320000 – «Ishlab chiqarishlar» ta'lim sohasi	Texnologiya yo'nalishdagi magistratura mutaxassisliklari uchun			
Fanni (kursni) olib boradigan o'qituvchi to'g'risida ma'lumot:	t.f.d., professor Muradov Rustam Muradoovich	e-mail:	s.akram_82@mail.ru		
Dars vaqti va joyi:	3-bino 303 auditoriya	Kursning davomiyligi:	02.09.2021-20.06.2022		
Individual grafik asosida ishlash vaqti:	dushanba, chorshanba va juma kunlari 14.00 dan 16.00 gacha				
Fanga ajratilgan soatlar	Auditoriya soatlari			Mustaqil ta'lim:	30
	Ma'ruza: 20	Amaliyot: 40	Tajriba: -		
Fanning boshqa fanlar bilan bog'liqligi (prerekvizitlari):	«Patentshunoslilik, litsenziyalash va sertifikatlashtirish» fani oliy o'quv yurtlarining barcha magistratura mutaxassisliklari o'quv rejasining mutaxassislik fanlari turkumiga kiritilgan.				
Fanning mazmuni					
Fanning dolzarbligi va qisqacha mazmuni:	<p>Fanning maqsadi – talabaga ilmiy-texnikaviy rivojlanishda patent tizimining o'rnini, xalqaro ilmiy-texnikaviy hamkorlikning patent-huquqiy aspektlarini hamda O'zbekiston va boshqa davlatlardagi amalda bo'lgan patent-litsenziya qonunlarining asoslarini, patent hujjatlari bilan ishlashni, axborot qidiruvlarini olib borishni va usullari, uslublarini bilishi, litsenziyalash asoslari, sertifikatlashtirish bilan bog'liq bo'lgan me'yoriy va ilmiy- texnik hujjatlar va adabiyotlar bilan ishlash tajribasiga ega bo'lish hamda ulardan foydalanish bo'yicha yetarli bilimlarni shakllantirish.</p> <p>Fanning vazifasi – talabalarda olgan nazariy bilimlarini amaliy jarayonga qo'llash, ularning ob'ektlarini va usullarini aniqlash masalalariga muammoli yondoshish va tadqiqot olib borishni shakllantirish, turli patentshunoslilik, litsenziyalash va sertifikatlashtirish sohasidagi me'yoriy va rasmiy hujjatlar bilan tanishish va ishlash, muayyan faoliyat va jarayonda intellektual mulk mahsulotlarining huquqiy muhofazasi, me'yoriy hujjatlarni ishlab chiqish va qo'llashni o'rgatishdan iborat bo'ladi.</p>				
Talabalar uchun talablar	<ul style="list-style-type: none"> • O'zbekiston Respublikasining patent qonunlarini; • Intellektual mulk ob'ektining ta'rifi, terminlari, ixtiro, sanoat namunasi, foydali model , mahsulot belgilari to'g'risidagi tushunchalarni; • Ixtirolarni rasmiylashtirishni; • Ilmiy - texnik ekspertiza o'tkazish tartiblarini; • Intellektual mulk ob'ektlarining amalga oshirishni rejalashtirish va tashkil etishni; • Patent mualliflari huquq va imtiyozlarini Eksperimental tadqiqotlar o'tkazish, natijalarga ishlov berish va ularni taxlili xaqida • Tadqiqotlarni matematik rejalashtirish usullari xaqida • Texnologik masalalarni xalq etishda komp yuterdan foydalanish • Qo'yilgan muammoni xalq etishda qidiruv tadqiqotlarini tashkil etish • Patentlar bilan ishlash ko'nikma va tajribasiga ega bo'lishi zarur. 				
Elektron pochta orqali munosabatlar tartibi	Professor-o'qituvchi va talaba o'rtasidagi aloqa elektron pochta orqali ham amalga oshirilishi mumkin, telefon orqali baho masalasi muhokama qilinmaydi, baholash faqatgina institut hududida, ajratilgan xonalarda va dars davomida amalga oshiriladi. Elektron pochta ochish vaqti soat 14.00 dan 16.00 gacha				

Fan mavzulari va unga ajratilgan saotlar taqsimoti:

№	Mavzular	Ma`ruza	Amaliy	Mustaqil ish
1.	Kirish. Intellektual mulk ob`ektlari tushunchasi	2	4	2
2.	O`zbekiston Respublikasida intellektual mulk ob`ektlarini himoyalash sohasidagi qonunchilik	2	4	2
3.	Ma`lumotlar bazalari va EHM uchun dasturlar	2	4	2
4.	Ixtiro ob`yektlari haqida tushuncha	2	4	2
5.	Ixtiro bo`yicha patent olish shartlari	2	4	2
6.	Litsenziyali bitimlarning asoslari va ularning shartlari	2	4	4
7.	Litsenziyali to`lovlar shakllari. Innovatsiya tushunchasi.	2	4	4
8.	Innovatsion loyihalarning shakllanishi va bajarish bosqichlari	2	4	4
9.	Muvofiqlikni baholash asoslari	2	4	4
10.	Sertifikatlash bo`yicha milliy tizimning asosiy mazmuni.	2	4	4
Jami		20	40	30

Talabalar bilimni baholash tizimi:

t/r	Nazorat turidagi topshiriqlarning nomlanishi	Maksimal yig`ish mumkin bo`lgan ball	JN va ON ballar taqsimoti			
			9	9	9	9
I. Joriy nazoratdagi ballar taqsimoti		36 ball	9	9	9	9
<i>Ma`ruza va amaliy mashg`ulotlarda</i>		Maksimal ball	<i>1-JN</i>	<i>2-JN</i>	<i>3-JN</i>	<i>4-JN</i>
1.	Talabaning ma`ruza va amaliy mashg`ulotlardagi faolligi va o`zlashtirish darajasi, daftarlarning yuritilishi va holati	20	0-5	0-5	0-5	0-5
2.	Mustaqil ta`lim topshiriqlarining o`z vaqtida va sifatli bajarilishi (keys-stadilar, esse, referat, taqdimot va boshqa turdagi mustaqil ta`lim topshiriqlari)	16	0-4	0-4	0-4	0-4
II. Oraliq nazorat		34 ball				
1.	Birinchi oraliq nazorat (tajribaviyamaliy mashg`ulot o`qituvchisi tomonidan qabul qilinadi)	15	Semestrning 7-haftasi			
2.	Ikkinchi oraliq nazorat (ma`ruzachi va amaliy mashg`ulot o`qituvchisi tomonidan qabul qilinadi). Ikkinchi oraliq nazorat 2 bosqichda amalga oshiriladi. Birinchi bosqich, 10 ball-talaba yakka tartibda topshiriqlar oladi va himoya qiladi. Ikkinchi bosqich, 10 ball-talabalar kichik guruhlariga bo`linadi (har bir guruhda talabalar soni 5-7 tagacha bo`lishi mumkin), har bir guruhga alohida topshiriqlar beriladi va himoya qabul qilinadi. Topshiriqlar 2-3-haftalar oralig`ida talabalarga birlashtiriladi. Guruhning faolligi, berilgan topshiriqni nazariy va amaliy jihatdan yoritilishi, xulosalarning mantiqiy bog`liqligi, kreativ mulohazalarning mavjudligi, huquqiy-normativ hujjatlarni bilishi va boshqa talablarga mosligi hisobga olinadi. Guruhdagi har bir talabaga 0-10 oralig`ida bir xil ball qo`yiladi. Himoya kafedra mudiri tomonidan tasdiqlangan grafik asosida dars mashg`ulotlaridan so`ng tashkil etiladi	20	Semestrning 8-14-haftalar oralig`ida			
III. Yakuniy nazorat		30 ball	Semestrning oxirgi ikki haftasida			
Jami:		100 ball				

<p style="text-align: center;">Asosiy adabiyotlar:</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Джумаходжаев А.З. Патентоведение. Учебник для ВУЗов. Изд. Мехнат, 2001 г. 2. "Ixtirolar, foydali modellar va sanoat namunalari to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuni. - 2003 yil. 3. Правила составления и подачи заявок на изобретения и полезные модели – Патентоведение. Ведомство Республики Узбекистан. Ташкент, 2003 г. 4. Прахов Б.Г. Зенкин Н.М. Изобретательство и патентоведение 2-е изд. Киев. Техника, 1988 г. 5. Патентоведение. Учебник для ВУЗов. Под. Ред. В.А.Рясенцева, авт. Артемов Е.И. и др. 3-е изд. М.: Машиностроение, 1984 г.
<p style="text-align: center;">Qo'shimcha adabiyotlar:</p>	<ol style="list-style-type: none"> 6. "Tovar belgilari va xizmat ko'rsatish belgilari to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi honuni- 1993 yil 7 mayda habul hilingan, 1997 yil 26 dekabrda va 2001 yilda o'zgartirilgan. 7. "Mualliflik huhuhi va turdosh huhuhlar to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi honuni- 1996 yil 30 avgusda habul hilingan. 8. "EHM uchun yaratilgan dasturlar va ma'lumotlar bazalarini huhuhiy muhofaza hilish to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi honuni- 1994 yil 6 mayda habul hilingan. "Seleksiya yutuhleri to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi honuni - 1996 yil 30 mayda habul hilingan. 9. "Integral mikrochizmalar topologiyasini huhuhiy muhofazalash to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi honuni - 2001 yil 12 avgustda habul hilingan. 10. "Faoliyatning ayrim turlarini litsenziyalash to'g'risida" O'zbekiston Respublikasining 25.05.2000 y. 71-II-son Qonuni 11. Jumaxodjaev A. Patentshunoslik. Toshkent:-Mehnat.2001.384 b. 12. Shokomalov K. Patentshunoslik. Oliy o'huv yurtlari talabalari uchun o'huv ho'llanma. Toshkent, ToshDTU. 2003. 115b. 13. O'zbekiston Respublikasining «Mahsulot va xizmatlarni sertifikatlashtirish to'g'risida»gi honuni 28.12.1993. 14. Ismatullaev P.R., Abdullaev A.X., A'zamov A.A., Mahsudov A.N. va Axmedov B.M. Metrologiya standartlashtirish va sertifikatlashtirish. Darslik. Toshkent. 2000.

**«PATENTSHUNOSLIK, LITSENZIYALASH VA SERTIFIKATLASH»
fanidan nazorat sabollari**

Bilet-1

1. Patentshunoslilik fani nimani o'rganadi?
2. Dasturning dastlabki matni, ob'ekt kodi, EHM uchun dasturlarni dekompiyatsiyalash nima?
3. Qurilmani tavsiflash uchun qanday belgilardan foydalaniladi?
4. Qanday ob'ektiv iqtisodiy shart-sharoitlar patent xuquqi yuzaga kelishi va rivojlanishiga olib keldi?
5. Mahsulot sifatini oshirishning muhim omillari ?

Tuzuvchi:

A. Sarimsakov

**«PATENTSHUNOSLIK, LITSENZIYALASH VA SERTIFIKATLASH»
fanidan nazorat sabollari**

Bilet-2

1. Intellektual faoliyat nima, insoniyatning rivojlanishida uning rolini ko'rsatib bering?
2. Iqtisodiyotni rivojlantirishda malakali kadrlar, patentshunoslilar ahamiyatini ko'rsatib bering?
3. Tovarlarning asosiy raqobatdoshlik mezonlarini sharxlab bering?
4. Intellektual mulk nima?
5. Majburiy sertifikatlashtirish qoidalariga rioya etilishini davlat tomonidan tekshirish qoidalariga rioya etish, ustidan davlat tekshiruvi va nazorati qanday amalga oshiriladi?

Tuzuvchi:

A. Sarimsakov

**«PATENTSHUNOSLIK, LITSENZIYALASH VA SERTIFIKATLASH»
fanidan nazorat sabollari**

Bilet-3

1. Tovarlarning raqobatdoshligining xalq xo'jaligidagi ahamiyati?
2. Standartlashtirishga doir normativ hujjatlarni ishlab chiqish va qo'llash tartibi qanday amalga oshiriladi?
3. Iste'molchilarga realizatsiya qilinadigan mahsulotga doir standartlar va ularga kiritilgan o'zgartirishlar qanday tartibda davlat ro'yxatidan o'tkazilishi lozim?
4. Tovarlarni sifat ko'rsatkichlarini rejalashtirishning ahamiyati
5. Mualliflik va turdosh huquqlar nima?

Tuzuvchi:

A. Sarimsakov

**«PATENTSHUNOSLIK, LITSENZIYALASH VA SERTIFIKATLASH»
fanidan nazorat sabollari**

Bilet-4

1. Angliya huquqining «kontinental huquqdan» farqi nimada?
2. Kashfiyot va uning ob`yektlari.
3. Texnika darajasi nima, u qanday ma lumotlarni o`z ichiga oladi?
4. Standartlashtirishning asosiy maqsadlari nimalardan iborat?
5. Mahsulotlarning sifat ko`rsatkichlari nima sababdan boshqariladi?

Tuzuvchi:

A. Sarimsakov

**«PATENTSHUNOSLIK, LITSENZIYALASH VA SERTIFIKATLASH»
fanidan nazorat sabollari**

Bilet-5

1. Siz qanday intellektual mulk ob`ektlarini bilasiz?
2. O`zbekistonning intellektual mulkni muxofazalash sohasidagi qonuniy bazasi nimadan iborat?
3. Sifat ko`rsatkichlarini boshqarishda normativ texnik hujjatlarnihg ahamiyati
4. Patent nima, u qanday huquqlar beradi?
5. Intellektual mulk ob`ektlariga shaxsiy, nomulkiy va mutlaq huquqlar nimadan iborat?

Tuzuvchi:

A. Sarimsakov

**«PATENTSHUNOSLIK, LITSENZIYALASH VA SERTIFIKATLASH»
fanidan nazorat sabollari**

Bilet-6

1. Z. Dasturning dastlabki matni, ob`ekt kodi, EHM uchun dasturlarni dekomplyatsiyalash nima?
2. Ixtirochilik darajasi qanday ekspertizadan o`tkaziladi?
3. Sertifikatlashtirish milliy tizimi nima?
4. Sifatni boshqarish jarayoni nima?
5. Patentshunoslilik fani nimani o`rganadi?

Tuzuvchi:

A. Sarimsakov

**«PATENTSHUNOSLIK, LITSENZIYALASH VA SERTIFIKATLASH»
fanidan nazorat sabollari**

Bilet-7

1. Tovar bozor talabiga javob bermasa qanday choralar ko'riladi?
2. Mahsulot sifatini ta'minlash uchun nimalarga e'tibor berish lozim?
3. Iqtisodiyotni rivojlantirishda malakali kadrlar, patentshunoslar ahamiyatini ko'rsatib bering?
4. Patent bo'yicha ishonchli vakillar va patent agentlari kimlar?
5. Qurilmani tavsiflash uchun qanday belgilardan foydalaniladi?

Tuzuvchi:

A. Sarimsakov

**«PATENTSHUNOSLIK, LITSENZIYALASH VA SERTIFIKATLASH»
fanidan nazorat sabollari**

Bilet-8

1. Patentshunoslik fani nimani o'rganadi?
2. Dasturning dastlabki matni, ob'ekt kodi, EHM uchun dasturlarni dekompiyatsiyalash nima?
3. Qurilmani tavsiflash uchun qanday belgilardan foydalaniladi?
4. Qanday ob'ektiv iqtisodiy shart-sharoitlar patent xuquqi yuzaga kelishi va rivojlanishiga olib keldi?
5. Mahsulot sifatini oshirishning muhim omillari ?

Tuzuvchi:

A. Sarimsakov

**«PATENTSHUNOSLIK, LITSENZIYALASH VA SERTIFIKATLASH»
fanidan nazorat sabollari**

Bilet-9

1. Intellektual mulk nima?
2. Huquqiy tizim, huquq normasi, huquq soxalari, huquq institutlari nima?
3. Intellektual mulk ob'ektlarini muhofazalash soxasidagi xalkaro xamkorlikning maqsadi va vazifalarini ko'rsating?
4. Usulni tavsiflash uchun qanday belgilardan foydalaniladi?
5. Majburiy sertifikatlashtirish qoidalariga rioya etilishini davlat tomonidan tekshirish qoidalariga rioya etish, ustidan davlat tekshiruvi va nazorati qanday amalga oshiriladi?

Tuzuvchi:

A. Sarimsakov

**«PATENTSHUNOSLIK, LITSENZIYALASH VA SERTIFIKATLASH»
fanidan nazorat sabollari**

Bilet-10

1. Sanoat mulki nima?
2. Zamonaviy patent tizimi shartli ravishda bo'linadigan to'rt guruxning asosiy xususiyatlarini ko'rsatib bering?
3. Kashfiyotni himoya qilish maqsadlari.
4. Texnika darajasi nima, u qanday ma'lumotlarni o'z ichiga oladi?
5. Standartlashtirishning asosiy maqsadlari nimalardan iborat?

Tuzuvchi:

A. Sarimsakov

**«PATENTSHUNOSLIK, LITSENZIYALASH VA SERTIFIKATLASH»
fanidan nazorat sabollari**

Bilet-11

1. Litsenziya bitimi nima?
2. Mutlaq huquqlarni buzish va cheklash xollari, ularni muxofazalash usullarini ko'rsating.
3. EHM uchun dasturlar va ma'lumotlar bazalarini davlat ro'yxatiga olish tartibini ko'rsatib bering?
4. Ixtirochilik darajasi qanday ekspertizadan o'tkaziladi?
5. Sertifikatlashtirish milliy tizimi nima?

Tuzuvchi:

A. Sarimsakov

**«PATENTSHUNOSLIK, LITSENZIYALASH VA SERTIFIKATLASH»
fanidan nazorat sabollari**

Bilet-12

1. Iqtisodiyotni rivojlantirishda malakali kadrlar, patentshunoslar ahamiyatini ko'rsatib bering?
2. Patent bo'yicha ishonchli vakillar va patent agentlari kimlar?
3. Qurilmani tavsiflash uchun qanday belgilardan foydalaniladi?
4. Qurilmani tavsiflash uchun qanday belgilardan foydalaniladi?
5. Muvofiqlik sertifikatini nima?

Tuzuvchi:

A. Sarimsakov

**«PATENTSHUNOSLIK, LITSENZIYALASH VA SERTIFIKATLASH»
fanidan nazorat sabollari**

Bilet-13

1. Huquqiy tizim, huquq normasi, huquq sohalari, huquq institutlari nima?
2. Intellektual mulk ob`ektlarini muxofazalash soxasidagi xalqaro hamkorlikning maqsadi va vazifalarini ko`rsating ?
3. Usulni tavsiflash uchun qanday belgilardan foydalaniladi?
4. Talabnoma hujjatlariga qanday talablar qo`yiladi?
5. Ixtiyoriy sertifikatlashtirish deganda nima tushiniladi?

Tuzuvchi:

A. Sarimsakov

**«PATENTSHUNOSLIK, LITSENZIYALASH VA SERTIFIKATLASH»
fanidan nazorat sabollari**

Bilet-14

1. Qanday ob`ektiv iqtisodiy shart-sharoitlar patent huquqi yuzaga kelishi va rivojlanishiga olib keldi?
2. Parij Konventsiyasining asosiy qoidalari nimalardan iborat?
3. Moddani tavsiflash uchun qanday belgilardan foydalaniladi?
4. Agar sertifikatning amal qilish muddati tugagan yoki uning amal qilishi to`xtatib qo`yilgan bo`lsa qanday choralar ko`riladi?
5. Mahsulotlarni sertifikatlashtirish deganda nimani tushunasiz?

Tuzuvchi:

A. Sarimsakov

**«PATENTSHUNOSLIK, LITSENZIYALASH VA SERTIFIKATLASH»
fanidan nazorat sabollari**

Bilet-15

1. Zamonaviy patent tizimi shartli ravishda bo`linadigan to`rt guruhning asosiy xususiyatlarini ko`rsatib bering?
2. Kashfiyotni himoya qilish maqsadlari.
3. Texnika darajasi nima, u qanday ma`lumotlarni o`z ichiga oladi?
4. O`zbekiston Respublikasida seleksiya yutuqlariga huquqlarni qanday muxofaza hujjatlari tasdiqlandi?
5. Standartlashtirishning asosiy maqsadlari nimalardan iborat?

Tuzuvchi:

A. Sarimsakov

**«PATENTSHUNOSLIK, LITSENZIYALASH VA SERTIFIKATLASH»
fanidan nazorat sabollari**

Bilet-16

1. Intellektual faoliyat nima, insoniyatning rivojlanishida uning rolini ko'rsatib bering?
2. Patentshunoslilik fani nimani o'rganadi?
3. Mutlaq huquqlarni buzish va cheklash xollari, ularni muxofazalash usullarini ko'rsating.
4. Dasturning dastlabki matni, ob'ekt kodi, EHM uchun dasturlarni dekompiyatsiyalash nima?
5. Mahsulot sifatini oshirishning muhim omillari ?

Tuzuvchi:

A. Sarimsakov

**«PATENTSHUNOSLIK, LITSENZIYALASH VA SERTIFIKATLASH»
fanidan nazorat sabollari**

Bilet-17

1. Qanday ob'ektiv iqtisodiy shart-sharoitlar patent xuquqi yuzaga kelishi va rivojlanishiga olib keldi?
2. Mutlaq huquqlarni buzish va cheklash xollari, ularni muxofazalash usullarini ko'rsating.
3. Kashfiyot va uning ob'ektlari.
4. Qanday ob'ektlar ixtiro sifatida tan olinadi?
5. Standartlashtirishning asosiy maqsadlari nimalardan iborat?

Tuzuvchi:

A. Sarimsakov

**«PATENTSHUNOSLIK, LITSENZIYALASH VA SERTIFIKATLASH»
fanidan nazorat sabollari**

Bilet-18

1. Intellektual faoliyat nima, insoniyatning rivojlanishida uning rolini ko'rsatib bering?
2. Iqtisodiyotni rivojlantirishda malakali kadrlar, patentshunoslilar ahamiyatini ko'rsatib bering?
3. Patent bo'yicha ishonchli vakillar va patent agentlari kimlar?
4. Parij Konventsiyasining asosiy qoidalari nimalardan iborat?
5. Standartlashtirishga doir normativ hujjatlarni ishlab chiqish va qo'llash tartibi qanday amalga oshiriladi?

Tuzuvchi:

A. Sarimsakov

**«PATENTSHUNOSLIK, LITSENZIYALASH VA SERTIFIKATLASH»
fanidan nazorat sabollari**

Bilet-19

1. Sanoat mulki nima?
2. Zamonaviy patent tizimi shartli ravishda bo'linadigan to'rt guruxning asosiy xususiyatlarini ko'rsatib bering?
3. Kashfiyotni himoya qilish maqsadlari.
4. Qurilmani tavsiflash uchun qanday belgilardan foydalaniladi?
5. Muvofiqlik sertifikatini nima?

Tuzuvchi:

A. Sarimsakov

**«PATENTSHUNOSLIK, LITSENZIYALASH VA SERTIFIKATLASH»
fanidan nazorat sabollari**

Bilet-20

1. Angliya huquqining «kontinental huquqdan» farqi nimada?
2. Kashfiyot va uning ob'ektlari.
3. Mikroorganizmlar shtammlari, o'simlik va xayvonlar xo'jayralariniing kulturalarini tavsiflash uchun qanday belgilardan foydalaniladi?
4. Standartlashtirishga doir normativ hujjatlarni ishlab chiqish va qo'llash tartibi qanday amalga oshiriladi?
5. Sinov laboratoriyasini akkreditatsiya qilish deganda nimani tushunasiz?

Tuzuvchi:

A. Sarimsakov

**«PATENTSHUNOSLIK, LITSENZIYALASH VA SERTIFIKATLASH»
fanidan nazorat sabollari**

Bilet-20

1. Patentshunoslilik fani nimani o'rganadi?
2. Mutlaq huquqlarni buzish va cheklash hollari, ularni muxofazalash usullarini ko'rsating.
3. Dasturning dastlabki matni, ob'ekt kodi, EX,M uchun dasturlarni dekompyatsiyalash nima?
4. Qurilmani tavsiflash uchun qanday belgilardan foydalaniladi?
5. Muvofiqlik belgisi deganda nimani tushunasiz?

Tuzuvchi:

A. Sarimsakov

**«PATENTSHUNOSLIK, LITSENZIYALASH VA SERTIFIKATLASH»
fanidan nazorat sabollari**

Bilet-21

1. Qanday ob`ektiv iqtisodiy shart-sharoitlar patent xuquqi yuzaga kelishi va rivojlanishiga olib keldi?
2. Mutlaq huquqlarni buzish va cheklash xollari, ularni muxofazalash usullarini ko`rsating.
3. Kashfiyot va uning ob`ektlari.
4. Dasturning dastlabki matni, ob`ekt kodi, EHM uchun dasturlarni dekompiyatsiyalash nima?
5. Mahsulot sifatini oshirishning muhim omillari ?

Tuzuvchi:

A. Sarimsakov

**«PATENTSHUNOSLIK, LITSENZIYALASH VA SERTIFIKATLASH»
fanidan nazorat sabollari**

Bilet-22

1. Huquqiy tizim, huquq normasi xuquq sohalari, huquq institutlari nima?
2. Intellektual mulk ob`ektlarini muxofazalash sohasidagi xalqaro hamkorlikning maqsadi va vazifalarini ko`rsating?
3. Usulni tavsiflash uchun qanday belgilardan foydalaniladi?
4. O`zbekiston Respublikasida seleksiya yutuqlariga huquqlarni qanday muxofaza hujjatlari tasdiqlandi?
5. Standartlashtirishning asosiy maqsadlari nimalardan iborat?

Tuzuvchi:

A. Sarimsakov

**«PATENTSHUNOSLIK, LITSENZIYALASH VA SERTIFIKATLASH»
fanidan nazorat sabollari**

Bilet-23

1. Patent nima, u qanday huquqlar beradi?
2. Intellektual mulk ob`ektlariga shaxsiy, nomulkiy va mutlaq huquqlar nimadan iborat?
3. Dasturning dastlabki matni, ob`ekt kodi, EHM uchun dasturlarni dekompiyatsiyalash nima?
4. Ixtironing analoglari, ixtiro prototiplari nima?
5. Mahsulot sifatini oshirishning muhim omillariga nimalar kiradi?

Tuzuvchi:

A. Sarimsakov

Ushbu belgi Tovar belgisi bo'la
oladimi?
izohlang

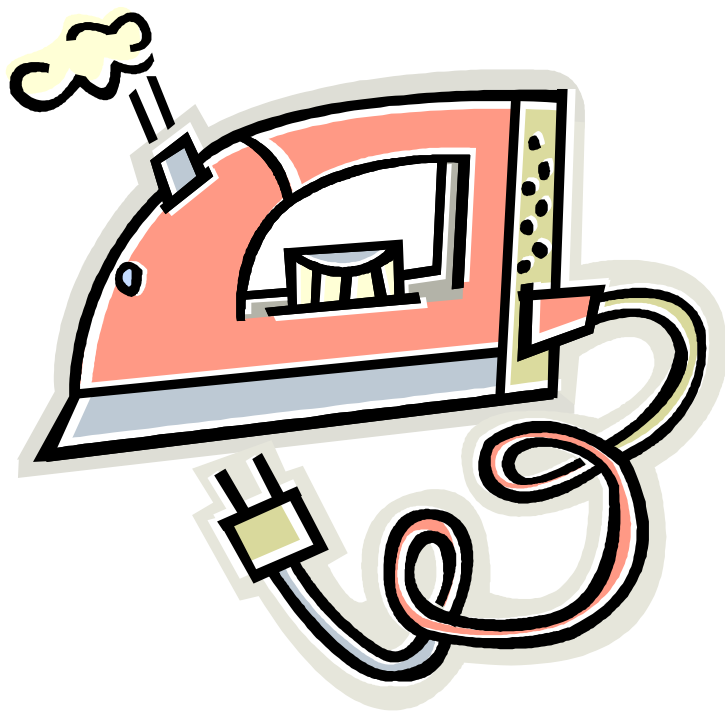

Ushbu belgi Tovar belgisi bo'la
oladimi?
izohlang

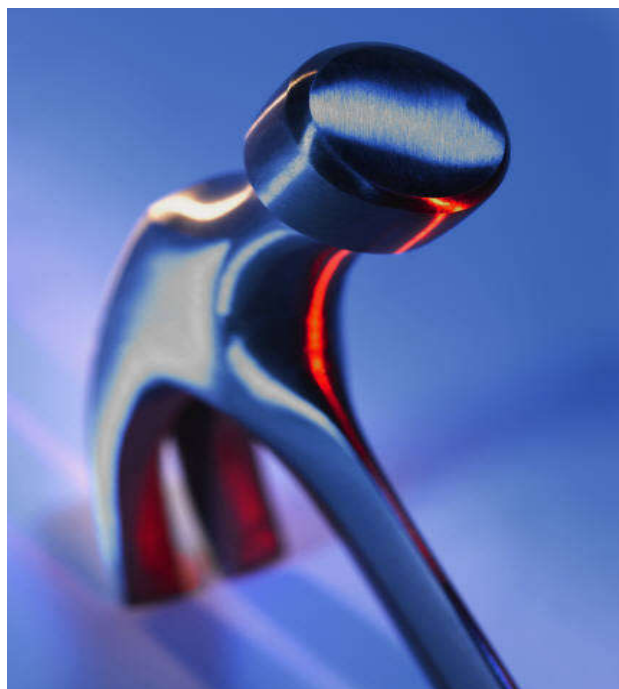

Ushbu belgi Tovar belgisi bo'la
oladimi?
izohlang

Ushbu belgi Tovar belgisi bo'la
oladimi?
izohlang

Ushbu belgi Tovar belgisi bo'la
oladimi?
izohlang

100% пахта

Ushbu belgi Tovar belgisi bo'la
oladimi?
izohlang

Фойдаланилган адабиётлар

1. Джумаходжаев А.З. Патентоведение. Учебник для ВУЗов. Изд. Меҳнат, 2001 г.
2. "Ихтиролар, фойдали моделлар ва саноат намуналари тоьгърисиди"ги Оьзбекистон Республикаси Қонуни. - 2003 йил.
3. Правила составления и подачи заявок на изобретения и полезные модели – Патентоведение. Ведомство Республики Узбекистан. Ташкент, 2003 г.
4. Прахов Б.Г. Зенкин Н.М. Изобретательство и патентоведение 2-е изд. Киев. Техника, 1988 г.
5. Патентоведение. Учебник для ВУЗов. Под. Ред. В.А.Рясенцева, авт. Артемов Е.И. и др. 3-е изд. М.: Машиностроение, 1984 г.